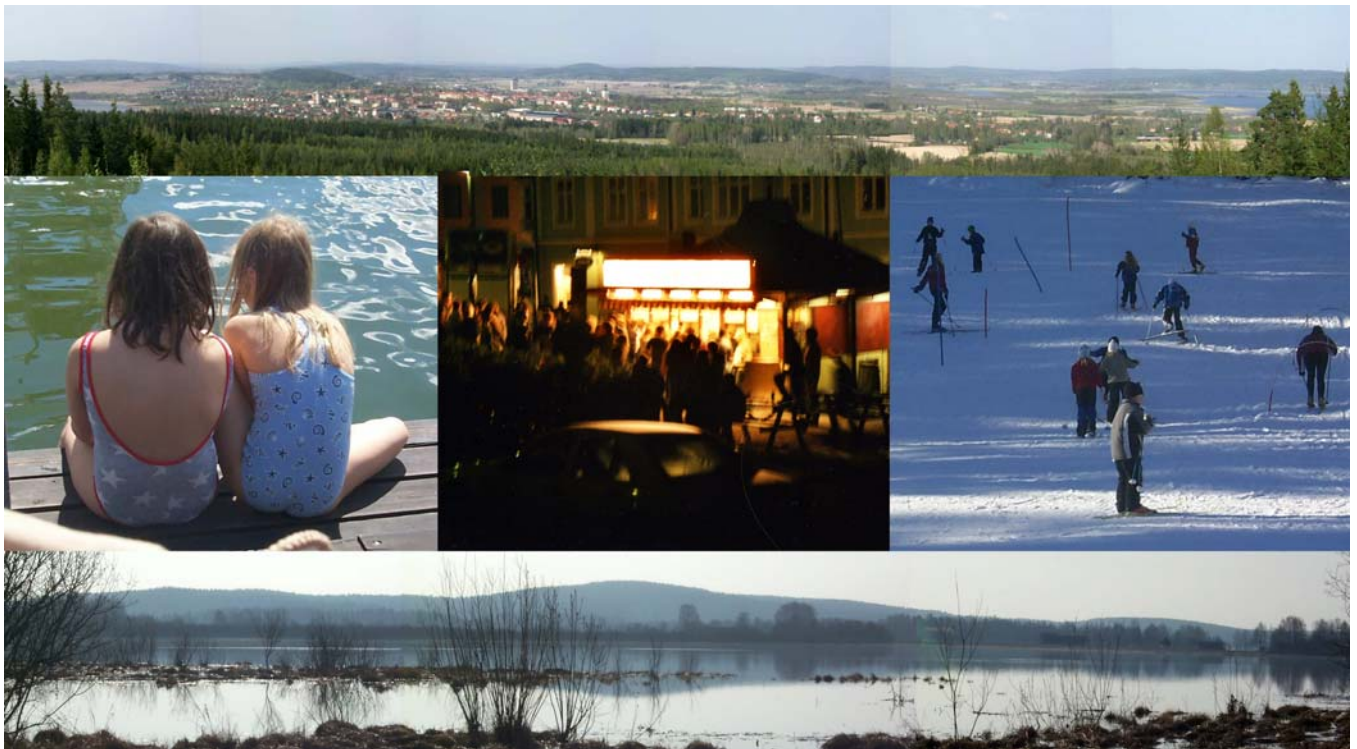

TYCK OM HEDEMORA!

EN SOCIOTOPUNDERSÖKNING FÖR HEDEMORA STAD

A SOCIOTOP INVESTIGATION IN HEDEMORA

Ett examensarbete vid Institutionen för Landskapsplanering, Ultuna

Författare Anna Axling

Intern examiner Sophia Norrman

Extern examiner Kristina Menyes

Handledare Tuula Eriksson

Externa handledare Michael Bergman och Anders Sandberg

Datum 2005.06.23

SAMMANFATTNING

ABSTRACT

Hedemora är Dalarnas äldsta stad med anrika traditioner som traktens största handelsknutpunkt. Nu för tiden dras orten med minskande invånarantal och sämre ekonomi. Därför är det viktigt att ta reda på hur man bäst använder sina pengar för att åter bli en attraktiv stad.

Sociotoper är offentliga platser i stadens utemiljö som värderats av brukare och planerare gemensamt.

Resultatet i sociotopundersökningen kommer att användas som planeringsunderlag i stadsplaneringen och som diskussionsplattform i kommunens arbete med miljömålet *God Bebyggd Miljö*.

Sociotopundersökningen behandlar frågor som *Vilka platser är omtyckta och varför?* och *Vilka platser är inte omtyckta?* Jag har försökt ta reda på detta genom enkätundersökningar, gångturer för allmänheten och gruppintervjuer med skolbarn, samt genom egna observationer.

Svarsunderlaget jag fått in är störst för barn och ungdomar i åldrarna 7 till 20 år vilket är bra eftersom de ofta vistas utomhus men sällan tillfrågas i planeringen. Det regleras också i Hedemoras barnplan att barn ska tillfrågas, vilket inte alltid sker.

Den mest omtyckta friytan i Hedemora är Sveaparken, den mest använda är Åsgatan. Åsgatan är en nödvändig vardagsplats där handeln sker, Sveaparken är däremot en frivilligt vald vistelseplats. Generellt sett är friluftsområdena och motionsanläggningarna omtyckta liksom välskötta parker med någon form av extra aktivitet eller social funktion i centrala lägen.

Sociotoperna kommer förändras i takt med att staden och dess invånare utvecklas, därför måste sociotopundersökningen fortgå för att inte bli oanvändbar.

Hedemora is the oldest town in Dalarna; traditionally acting as an important junction for trade. Nowadays, the town is suffering from a declining population and a poor economy. Therefore, it is important to explore how to best spend the money needed for Hedemora to become an attractive city once again.

"Sociotops" are public spaces that have been evaluated by their users and by city planners, both working together.

The result in the sociotop investigation will be used as a basis for city planning and as a foundation for discussing how to make the town a nicer environment.

The sociotop investigation attempts to answer the questions: *What places are popular and why?* And *What places are disliked?* I approached the questions by using questionnaires, by arranging public walks in the city and by holding group interviews with children, along with my own observations.

The information I have gathered is most detailed for children and youth between the ages of seven and twenty years old. This is good because they spend a lot of time outside, but seldom have any part in the planning process.

The most popular place in Hedemora is Sveaparken, while the most well used place is Åsgatan. Åsgatan is a necessary place for everyday life because that is where all the shops are. Sveaparken, on the other hand, is used by free will. Generally speaking, the most well liked places are open-air recreational areas and sports grounds, and well managed, central located, parks with some sort of extra activity or social meaning.

The sociotops will change as the town and its inhabitants develop, therefore the sociotop investigation has to continue. Otherwise it will soon be useless.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord..... s 4

Bakgrund..... s 5

1. Hedemora
2. Begreppet sociotop
3. Sociotopkartans användning
4. Sociotopkartans plansammanhang
5. Att arbeta med en sociotopdatabas
6. Definition av begrepp

Syfte..... s 12

7. Målet för sociotopprojektet

Arbetsmetod..... s 13

8. Val av metod
9. Val av områden som ingår i studien
10. Observationer s 15
 - 10.1. Observationsprotokollet
 - 10.2. Fördelar och nackdelar observation
 - 10.3. Stockholms friytetypologi
 - 10.4. Friytetyper i Hedemora
 - 10.5. Fördelar och nackdelar friytetyper
11. Enkäter s 22
 - 11.1. Val av frågor
 - 11.2. Val av frågor i ungdomsenkäten
 - 11.3. Fördelar och nackdelar enkäter
 - 11.4. Utvärdering av frågorna
12. Gångturer s 26
 - 12.1. Val av platser
 - 12.2. Val av diskussionsämnen
 - 12.3. Genomförande av gångturer
 - 12.4. Fördelar och nackdelar gångturer
13. Skolgårdsintervjuer s 30
 - 13.1. Genomförande av intervjuer
 - 13.2. Fördelar och nackdelar intervjuer
14. Undersökningens trovärdighet

Resultat..... s 34

15. Enkäter
 - 15.1. Antal svarande
 - 15.2. Fördelar med att bo i Hedemora
 - 15.3. Favoritplatser
 - 15.4. Aktiviteter

- 15.5. Kvaliteter
- 15.6. Platser man undviker
- 15.7. Brukarnas förslag till åtgärder
- 15.8. Överraskningar

16. Gångturer s 53

- 16.1. Sammanfattning av åsikter
- 16.2. Överraskningar

17. Skolgårdsintervjuer s 57

- 17.1. Omtyckta platser
- 17.2. Aktiviteter
- 17.3. Gillar inte
- 17.4. Önskningar
- 17.5. Överraskningar

18. Observationer s 65

- 18.1. Platserna som besöks mest
- 18.2. Aktiviteter
- 18.3. Kvaliteter
- 18.4. Friytetyper
- 18.5. Planerarens förslag till åtgärder
- 18.6. Överraskningar

19. Sammanvägt resultat s 77

- 19.1. Alla platser är inte sociotoper
- 19.2. Ser vi samma sak?
- 19.3. Storlekens betydelse
- 19.4. Innehållets betydelse
- 19.5. Lägets betydelse

Diskussion om resultatet..... s 87

20. Sociotopen Hedemora

21. Platser som bör göras om

22. Kvaliteter som bör skyddas

Diskussion om metoden..... s 91

23. Har syftet uppnåtts?

24. Lyckade och misslyckade metoder

25. Förslag till fortsatt process

26. Slutord

Källförteckning..... s 94

Bilagor..... s 95

Sociotoplista..... Appendix

FÖRORD

Hej!

Mitt namn är Anna Axling. Jag studerar till landskapsarkitekt vid Sveriges Lantbruks Universitet (SLU) Ultuna och det här är mitt examensarbete. Det omfattar 20 poäng på D-nivå inom ämnet landskapsplanering.

Att det blev i Hedemora jag avslutar min utbildning är mycket av en slump. Under kursen *Förebilder – Metodik i landskaparkitekturen* gjorde vi ett projekt på OK-plan i Långshyttan där stadsarkitekt Michael Bergman var involverad. Jag tog tillfället i akt och frågade om en praktikplats. Några månader senare fick jag den. Detta var våren 2003 och jag trivdes väldigt bra i Hedemora.

När jag sedan fick frågan om jag ville komma tillbaka och göra mitt examensarbete i Hedemora svarade jag tacksamt ja, mycket därför att jag själv fick välja projekt.

Jag valde att göra en sociotopundersökning. Dels därför att Hedemora enligt min uppfattning behöver en tydligare plan för sina satsningar i utemiljön. En stor skillnad mellan en välmående stad och en stad på nedgång är hur den presenterar sig. Vill man få folk att bosätta sig här måste man helt enkelt tänka mer på stadens image.

Den andra orsaken var att jag själv väldigt gärna ville göra en sociotopundersökning. Arbeta med medborgarinflytande och få veta vad det egentligen är som folk vill ha. Inte dammiga planeraruppfattningar utan vad riktiga människor tycker om i sin stadsmiljö. Det tror jag är en viktig lärdom inför det yrkesliv som jag alldeles strax ska påbörja.

Jag vill också ta tillfället i akt att här tacka alla som hjälpt mig att genomföra detta arbete. Mina tre fantastiska handledare Michael Bergman, stadsarkitekt i Hedemora, Tuula Eriksson forskare i sociologi på Institutionen för Landskapsplanering och Anders Sandberg som ledde arbetet med den första sociotopundersökningen på Stockholms Stadsbyggnads Kontor. Ett särskilt tack vill jag också rikta till Hedemora kommun och speciellt då Miljö- och Byggförvaltningen som låtit mig använda deras resurser på ett mycket frikostigt sätt. Och tack ni guider från Studieförbundet Vuxenskolan som hjälpte mig med gångturerna.

Det största tacket går dock till alla Hedemorabor som på olika sätt deltagit i mina undersökningar. TACK!

Min förhoppning är att ni alla ska känna er återgäldade då detta arbete är klart och kommer i bruk.

Anna Axling

BAKGRUND

1. Hedemora

Hedemora ligger i sydvästra Dalarna, det är en liten kommun med en total folkmängd på cirka 15500 invånare. Drygt 7000 av dessa bor inne i tätorten. Andra större orter i kommunen är Långshyttan, Vikmanshyttan, Stjärnsund och Garpenberg. Alla är gamla anrika bruksorter

Bild 1. Hedemora kommuns läge i Sverige och ortens läge i kommunen. Bild Johan Lind.

Hedemora är Dalarnas äldsta stad, den enda som fick stadsprivilegier redan på medeltiden (år 1446). Det är en stolt bygd med anrika traditioner, uppkommen redan under stenåldern på grund av det fina läget vid transportvägarna, Badelundaåsen och Dalälven och med goda chanser till försörjning tack vare den bördiga jorden, skogen och fisken i de talrika sjöarna, senare också järnmalmen.

Hedemoras storhetstid sammanföll med den tidiga bergshanteringens. Under några århundraden distribuerades all trafik till och från bruken i Bergslagen genom staden och hedemoraborna kunde ta ut tull på järntackorna som passerade. Hedemora var en viktig handelsplats dit man färdades från hela Sverige för att göra affärer. Speciellt vid Pålsmässomarknaden som hölls varje vinter då snö och is gjorde det lätt att färdas i släde. Besökarna kom ända från Lappland och en av huvuduppgifterna var att bestämma det kommande årets priser på malm.

Bild 2. Den sista Pålsmässomarknaden 1902.
Fotograf okänd.

Av den medeltida träbebyggelsen finns idag inte mycket kvar på grund av en stor stadsbrand 1754 då det mesta av staden brann ner. Kyrkan har dock alltid klarat sig och den äldsta delen är från ca 1290. Något annat som finns kvar från medeltiden är platsen för Stora torget. Det har legat på samma plats sedan tiden före den första stadsplanen, 1642.

Bebyggelsen runt Stora torget (Orienteringskarta i bilaga 11) är nu från 1700- och 1800-talen och torget är den centrala mötesplatsen i "gamla centrum".

Här ligger Rådhuset, Stadshotellet och ett gammalt apotek som nu inhyser turistbyrå.

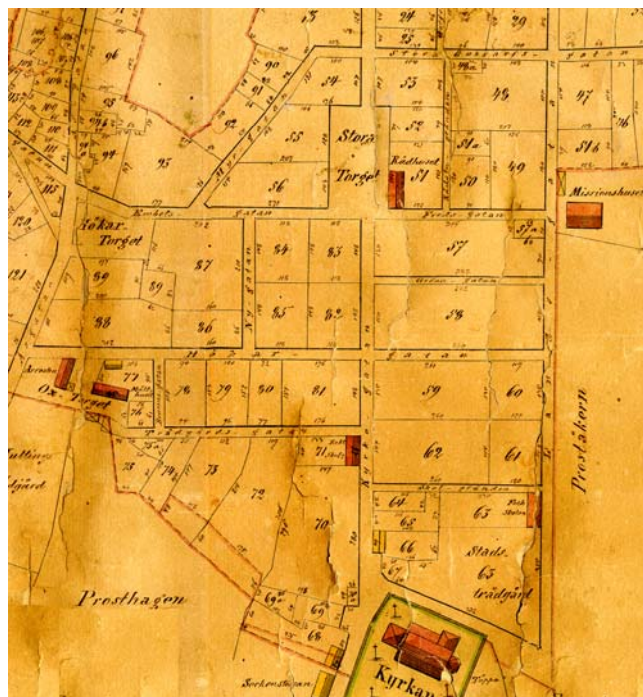

Bild 3. Utsnitt ur Hedemoras stadsplan från 1877. Rådhuset, Hökartorget och delar av Gussarvsgatan är på plats.

Även på senare tid har Hedemora varit känt för sina begivenheter. Staden är inte bara Dalarnas äldsta utan den kallas också för *Motorstaden*. Och visst är många här bilintresserade. Under åren 1933 till 1958, anordnade man det så kallade *TT-loppet*. En motorcykeltävling som gick runt Stadsberg-
et i stadens utkant. Nu håller man traditionen vid liv med ett veteranlopp var femte år.

Uppe på åsen finns det "moderna" centrum i staden, med affärsgatan Åsgatan och Hökartorget. Gatan breddades på 1950-talet vilket har lett till en hel rad 3-våningshus i 50- och 60-tals stil. Husväggarnas mosaik och neonskyltar går väl ihop med raggarnas vrålåk som cruisar förbi om sommarkvällarna.

Tuffare tider, förändringar i transportvägarna för järnmalm och utflyttning till fördel för storstäderna har gjort att Hedemora sedan länge förlorat sin plats som den främsta staden i länet. Då staden nu figurerar i rikspressen handlar det mest

om saker som kunnat avhjälpas med en lokal polisstyrka.

För att vända trenden, få ungdomarna att stanna kvar och nya människor att strömma till behövs krafttag. Visionen för Hedemora kommun är att skapa en bygd med framtidstro, där människor och näringsliv utvecklas. Det övergripande, strategiska målet är att kommunen, genom att skapa möjligheter för en god livskvalité och visa god omsorg, får människor att välja Hedemora kommun som bostadsort. (Källa: God bebyggd miljö-gruppen)

Det här arbetet är ett steg på vägen.

I Hedemora kommun har man under 2003 startat upp arbetet med en grönplan. I denna grönplan vill man sammanställa all kunskap som finns i kommunen som rör de gröna ytorna. Vilka de är, varför de behövs, vad de innehåller och hur de ska skötas osv. Bland annat så tänker man sig att den ska innehålla en undersökning av hur parker och andra områden i staden används av invånarna, en så kallad sociotopundersökning.

2. Begreppet sociotop

Vad menas då med "sociotop"? Ordet *sociotop* definierades och utvecklades av landskapsarkitekten Alexander Ståhle (1999) eftersom han saknade ett begrepp som betecknar platser med speciella betydelser för den mänskliga kulturen. Ordet har visserligen använts två gånger tidigare av forskare i skilda sammanhang men med annan innebörd.

BIOTOP:

SOCIOTOP:

Bild 4. Skillnaden mellan en biotop och en sociotop är att en sociotop speglar platsens betydelse för människan, medan biotopen är av betydelse för växt- och djurliv.

De fysiska förhållandena på en plats, dess jordmån, klimat och vegetation bildar tillsammans med de djur som lever där en miljö, en landskapstyp, platsens *biotop*. Det finns många typer av biotoper: blandskog, blåbärsgranskog, torräng, fuktäng och sandstrand för att nämna några. Biotopen beskriver platsens liv och form. Människan tolkar sin omgivning och ger den ett värde.

Sociotop är den upplevda platsen, en plats för mänskliga aktiviteter i ett socialt och kulturellt sammanhang. Om man skulle ge sig på att översätta ovanstående biotopbenämningar till sociotoptyper skulle det kunna se ut så här: svampskog, trollskog, midsommaräng, stövelmarker och badstrand.

Ofta sammanfaller gränserna för biotop och sociotop, där vegetationen eller topografin ändras, förändras också människans nyttjande av platsen. Därmed inte sagt att alla blåbärsgranskogar, eller ens en hel blåbärsgranskog, alltid tillhör samma sociotop. Skog av olika ålder upplevs på olika sätt, liksom skogen nära en väg upplevs annorlunda än likadan skog där man inte hör några bilar.

Det finns också sociotoper som man inte direkt skulle kalla för biotoper eftersom där inte lever mycket annat än människor. Till exempel torg och gågator är sociotoper, livsrum med en viss innebörd för människor i ett lokalt socialt och kulturellt sammanhang. Det är bara offentliga platser som är med i den här undersökningen.

Att göra en sammanställning över en stads alla livsrum, sociotoper, en så kallad sociotopkarta, är en relativt ny företeelse. Det finns inte längre någon trädgårdsmästare som arbetar heltid i parken och kan ta emot åsikter från besökarna. Det finns inte heller någon som på rak arm kan räkna upp alla stadens pulkabackar eller alla stadens klätterträd.

Den första sociotopundersökningen gjordes på Stockholms stadsbyggnadskontor och blev klar hösten 2003. Arbetet leddes av Anders Sandberg tillsammans med Alexander Ståhle.

3. Sociotopkartans användning

En sociotopkarta är både ett dokument och en process. Vägen fram till dokumentet är lika viktig som pappersarket man får ut i slutänden, kanske viktigare. Speciellt med tanke på att sociotopdatabasen måste fortsätta utvecklas så länge stadens invånare fortsätter att förändras.

Den här undersökningen är avsedd som ett avstamp för nya diskussioner mellan planerare, allmänhet och politiker om hur staden fungerar och kan utvecklas. Sociotopundersökningen är en kunskapsbas som vill samla, öka och sprida kunskapen om hur olika platser är som livsmiljöer för Hedemorabor.

funktioner saknas, var det är störst chans att träffa på andra människor och var man kan räkna med att få vara ifred.

Den här undersökningen har ännu inte lett fram till slutprodukten, själva sociotopkartan, eftersom det fortfarande är oklart hur tillförlitlig informationen är.

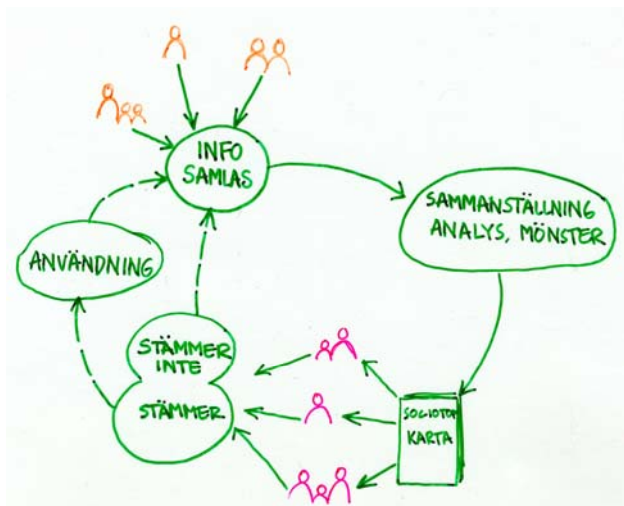

Bild 5. Bilden visar arbetsprocessen vid framtagande och upprätthållande av sociotopkartan. En oändlig snurra som börjar med insamlandet av information från brukarna.

I sociotopundersökningen för Hedemora samlas statistik över vilka områden som är mest omtyckta och vilka som är mest besökta (vilket inte alltid är samma sak) samt vilka som är minst omtyckta. Variationer över årstiderna och i olika åldersgrupper undersöks i denna studie, liksom olika faktorer som kan göra en plats mer eller mindre omtyckt.

Av kartorna kan man utläsa vilka områden som finns för fritidsaktiviteter, var det behövs fler, vart man ska gå för att kunna göra det eller det, var vissa

4. Sociotopkartans plansammanhang

Sociotopkartan visar alltså invånarnas användande av staden, deras önskemål vad gäller utformning och funktion samt olika platser (sociotopers) värde för den lokala traditionen. Detta har man stor nytta av både som politiker och som planerare i en demokratisk planeringsprocess.

Sociotopundersökningen blir en mycket viktig del i den **Grönplan** som håller på att färdigställas för Hedemora stad. Grönplanen utgör i sin tur ett mycket viktigt underlag i kommande omarbetning av **Översiktsplanen** för Hedemora kommun. Det är i översiktsplanen som kommunpolitikerna sätter upp målen för kommunens och stadens utveckling. Resultaten i sociotopundersökningen kommer också väl till pass då planerarna förnyar **detaljplaner** och gör omprojekteringar av friytor.

Genom att titta i sociotopundersökningens kartmaterial får planeraren tidigt del av allmänhetens åsikter. Långt tidigare än vid det samråd som hålls då förslaget redan är utarbetat. På så vis slösar inte planeraren någon tid på att utveckla något som kan vara oförenligt med allmänhetens vilja. Därmed slipper man onödiga konflikter med långdragna förhandlingsprocesser, överklagningar och irritation. Istället kan man från kommunens sida anvisa mark där förändring ändå måste ske eller som inte uppskattas så mycket av friluftslivet.

Då invånarna inte känner stress och press på grund av att ett speciellt projekt är på gång, har de också lättare att säga sin egentliga mening. En ärlig bedömning av friytornas kvaliteter och brister gör det möjligt att tillmötesgå allmänhetens önskemål i större utsträckning. Och som planerare slipper man Not-in-My-Backyard-syndromet där personer överdriver en plats förträfflighet för att stjälpa det projekt där man vill ta den i anspråk.

Sociotopundersökningen har stöd i **Hedemoras Barnplan**. I Barnplanen står att: *"varje förvaltning i varje beslut ska se till barns och ungdomars bästa och att de ska få lämna åsikter om hur beslutet påverkar dem"*. I och med att sociotopundersökningen även inkluderar dessa grupper och dessutom vänder sig speciellt till skolorna kan informationen som samlats in ge en bättre bild av dessa gruppers önskemål. Att barnen och ungdomarna trivs i staden är också en förutsättning för Hedemoras fortlevnad.

Hedemora har varit med i **Föreningen Sveriges Ekokommuner** sedan 1998. Det innebär att man åtagit sig att arbeta efter ett program med det uthålliga samhället som övergripande mål för sina verksamheter och att miljöfrågorna lyfts upp i kommunens högsta ledning.

Ekokommunen Hedemoras speciella fokusområde är **God bebyggd miljö**. God bebyggd miljö är ett av regeringens miljö-kvalitetsmål som belyser vikten av trivsamt stadsplanering. Så här skriver man i **Ekokommunen Hedemoras Strategier och mål**:

Genom att satsa på en god bebyggd miljö kan kommunen understödja en av sina viktigaste uppgifter - att ge invånarna en trygg, trivsamt och vacker miljö att vistas i, där mänskliga behov tillgodoses i samklang med natur-, kulturmiljö och biologisk mångfald. Kommunen kan därigenom attrahera boende och företagande. Att utse "god bebyggd miljö" till fokusområde i Ekokommunen Hedemora visar att frågan har hög politisk prioritet.

(Källa: God bebyggd miljö-gruppen)

Genom sociotopundersökningen får vi reda på vad hedemoraborna anser vara en god bebyggd miljö.

5. Att arbeta med en sociotopdatabas

I en planeringssituation råder ofta tidspress, det kan vara svårt att ge den demokratiska processen den tid som behövs och själv hinner planeraren bara göra en snabbanalys av platsen innan han börjar rita. Visst vore det bra att då ha en stadstäckande utredning till hands, där man snabbt kan se vilka funktioner det tänkta området fyller och vilka egenskaper som värdesätts.

Vid genomförandet av ett nytt projekt måste sociotopundersökningens databas uppdateras med de förändringar planeraren gör. Uppdateringen i sig kan användas som en analysmetod där platsen för förändring sätts i förhållande till sin omgivning. Om planeraren testat sina förslag i sociotopundersökningens datafiler kommer han snabbt att se hur förslaget kommer att påverka strukturen i hela staden.

Genom att titta på kartorna och läsa texten om platsen för förändringen vet planeraren vad som är omtyckt och bör behållas, kanske till och med förstärkas, på platsen och vad som bör tas bort och ersättas med något annat. Stämmer inte platsens behov överens med projektets mål kan man i ett tidigt stadium byta till en annan bättre lämpad plats.

Åsikter som framkommer under samrådsförhandlingar och undersökningar kopplade till ett visst projekt förs in i sociotopdatabasen efter hand så att den alltid innehåller den senaste informationen om varje plats.

För att ta ett exempel. En affärskedja hör av sig till en kommun och vill etablera sig i staden, man har en speciell tomt i åtanke. På kommunen vill man gärna vara till lags, affären kommer att ge flera arbetstillfällen och ett tillskott i serviceutbudet. Tomten i fråga står ändå tom, det enda som behövs är en ändring i detaljplanen. Planering och projektering går igång. På det obligatoriska samrådet protesterar de närmast boende vilt. "Det här är ju vår park!" tycker de, "tar

ni bort den här platsen har våra barn ingen stans att leka". Hade planeraren haft gott om tid att arbeta med projektet hade han kanske gått dit och tittat en gång till, en eftermiddag när barnen kommit hem från skolan, eller han kanske hade haft tid att sätta in platsen i ett större sammanhang och insett att det inte fanns någon lekpark i området. Men nu var det inte så och stämningen blev mycket infekterad.

Om det funnits en sociotopundersökning för staden hade planeraren, efter sitt snabba besök på platsen kunnat titta på vad som stod i kartorna. Förhoppningsvis hade han då fått veta att den lediga tomten inte alls var ledig utan var en populär lekplats, att rishögen han såg egentligen var ett piratskepp och att det brukar sitta tre damer och sola sig på stenen i hörnet. Kanske hade han då föreslagit affärskedjan en annan plats, en plats som verkligen var ledig, eller kanske hade hans förslag vid samrådet sett annorlunda ut. För att få bebygga tomten kanske affärskedjan måste iordningställa en annan lekplats som kompensation till områdets barn.

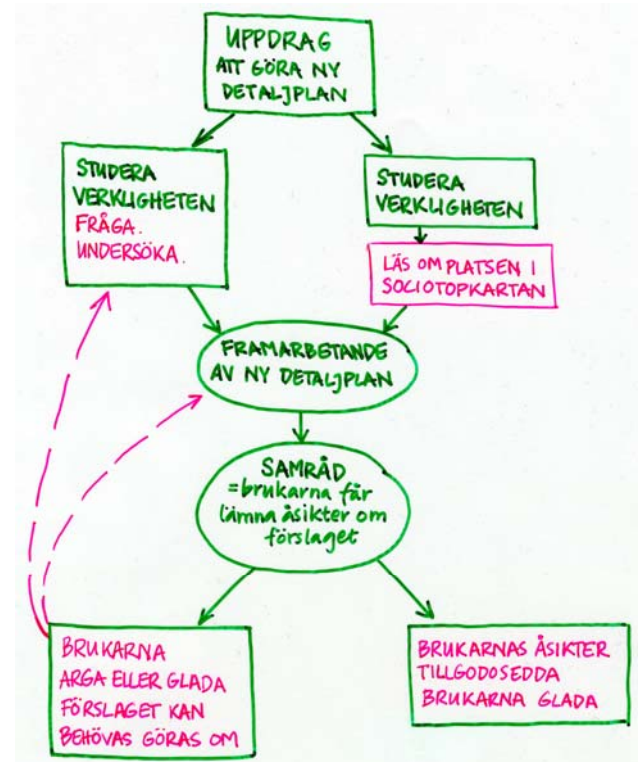

BILD 6. Planeringsprocess med och utan sociotopkartan

6. Definition av begrepp

Ett ord som används flitigt i den här rapporten är *friyta*. En friyta är en bit obebyggd mark inne i eller i anslutning till en stad, i det här fallet Hedemora. Friytan är offentlig och enkelt uttryckt en potentiell sociotop. Exempel på friytor är parker, torg, sjöar och friluftsområden såsom Stadsberget (definitionen är hämtad från Stockholms sociotophandbok).

Sociotopundersökningen inkluderar endast platser utomhus även om det finns offentliga platser inomhus som också skulle kunna anses ha en sociotopisk betydelse, jag tänker då närmast på platser såsom simhallen och biblioteket.

Att *cruisa* är Hedemoras motsvarighet till engelskans *cruise* som i det här fallet betyder glida runt, vara ute och ragga (Norstedts engelsk- svenska lexikon). Ordet återkommer vid ett fåtal tillfällen men är viktigt för att förstå livet i Hedemora.

Att *chilla* är ett slangord bland ungdomar för att ta det lugnt, koppla av och inte göra något särskilt. Det är också en aktivitet man ägnar sig åt i Hedemora.

SYFTE

Det finns flera syften med att göra en sociotopundersökning:

- För det första vill man veta vilka offentliga platser som är populära och vad det är som gör dem så populära.
- För det andra vill man veta om det saknas något i utemiljön i staden eller i någon del av staden.
- För det tredje vill man veta var det finns överskott av något värde, det är platser som man kan ta i anspråk till annat.
- För det fjärde vill man veta om det finns platser i staden som absolut inte fungerar av någon anledning.

Det är tänkt att undersökningen ska föra in brukarnas värderingar i den kommunala planeringen. På så vis vet planerare och politiker vilka platser som man ska satsa på först och vilka som man kan ta i anspråk för exploateringar.

7. Målet för det här sociotopprojektet

Målet med sociotopundersökningen är att få in så mycket kunskap om ovanstående saker att den kan användas som planeringsunderlag för stads- och parkplanering.

Målet är inte att tala om hur många som tycker en viss sak, för att kunna göra det behövs en mycket omfattande undersökning, utan att tala om vilka värden som finns och uppskattas. Resultatet blir en förenkling av verkligheten som förhoppningsvis är tillförlitlig men inte absolut sann i alla hänseenden.

Alla fakta som kommer in samlas i en databas där var och en som arbetar med utemiljö i någon form kan söka och arrangera informationen efter behov. Till exempel kan den som sysslar med översiktlig planering ta fram de stora strukturerna medan den som arbetar på Kultur- och Fritidsförvaltningen kan se vad barn tycker om att göra på sin fritid. Målet är alltså inte i första hand att göra en papperskarta utan att samla in kunskap som var och en kan anpassa till sin situation.

Den demokratiska processen i sociotopundersökningen är också en del av målet, detta på grund av två saker. Det första är att man vill skapa en medvetenhet om vår närmiljö och vikten av en trivsamt stad. Det andra är att testa en demokratisk, förebyggande metod som man inte tidigare använt sig av i Hedemora.

Bara om brukarundersökningarna fortsätter att hela tiden uppdateras kommer sociotopundersökningens databas fungera riktigt bra som beslutsunderlag.

ARBETSMETOD

Arbetsmetoden som beskrivs här nedan är inspirerad av metoden man använde i Stockholms stad (metoden beskrivs bra i Sociotophandboken, Stockholms Stadsbyggnadskontor) där man gjorde den första sociotopkartan. Men eftersom förutsättningarna för Stockholms innerstad och Hedemora är vitt skilda sker en del förändringar då Stockholms metod anpassas till Hedemora.

En annan betydande faktor är tillgången på tid och personal. I Stockholm pågick arbetet under sex år och alla stadsdelsförvaltningar, Gatu- och fastighetskontoret och Stadsbyggnadskontoret var inblandade. Sammantaget gjordes 24 undersökningar varav 6 var heltäckande för hela Stockholm (källa Anders Sandberg). I Hedemora är det bara jag och under en ytterst begränsad tid, nämligen tiden för mitt examensarbete.

8. Val av metod

Det viktigaste med sociotopprocessen är att både brukare och planerare får säga sitt. Exakt hur det går till väga är upp till situationen. I Hedemora samlas information på bred front för att så många som möjligt ska känna sig delaktiga i det resultat som blir. På så vis är chansen större att undersökningen lever vidare även efter det att jag lämnat Hedemora. Följande metoder har ingått i undersökningen:

- **Enkäter riktade till allmänheten** som placerades ut på olika ställen i staden tillsammans med insamlingslådor och pennor. En liknande enkät lämnades också till högstadie- och gymnasieelever att fyllas i under lektionstid. Exempel på information som förhoppningsvis fås i enkätundersökningen är: Vilka platser är populärast, vad gör man där, vilka platser tycker man inte om, varför inte, vad saknar man i Hedemora, vad sätter man värde på och var finns de värdena?

- **Som komplement till den allmänna enkäten anordnades gångturer runt staden.** Som lockbete hade jag med mig några guider som berättade om platsernas historia medan jag frågade om deras användning idag och vad man önskade av deras framtid. Veldig få kom för att delta, men de som kom hade trevligt och mycket information framkom som annars hade varit svårt att ta reda på utan personliga intervjuer.
- **Ytterligare en enkät som riktade sig till lärare och personal på förskolor, fritids samt låg- och mellanstadieskolor.** Där frågades om vad barnen gjorde i den organiserade verksamheten, vart man åker på skolutflykter, var det finns farliga vägar man helst inte vill korsa med en barngrupp, aktiviteter på skolgården också vidare.
- **Skolgårdsintervjuer med barnen som komplement till barnföreståndarenkäten.** Jag besökte helt enkelt de olika låg- och mellanstadieskolorna under lunchrasten och frågade barnen om vad de brukar göra när de är ute, vilka platser de tycker om och vilka de inte gillar. Jag frågade också om de hade några förslag till hur det kan bli bättre.
- **Dessutom en egen bedömning av platserna och deras användning.** Vid olika årstider, veckodagar och tider på dygnet har jag gått runt till alla friytor i staden och närmast runt omkring, totalt 18 besök per plats. Varje gång har jag fyllt i ett observationsprotokoll, det handlar om utseende, hur många som är där, aktiviteter och tillgänglighet.

8.1 Motivering till vald metod

Metoden grundar sig som sagt på de undersökningar man gjort i Stockholm men med vissa anpassningar till Hedemoras mindre skala och resurser.

Att själv observera de olika friytorna var viktigt för mig. Observationsprogram var ambitiöst och alla områden besöktes vid 18 tillfällen under vinter, vår och sommar. I Stockholm hade man över 900 platser utspridda i ett mycket stort område att besöka, vilket ledde till att man bara kunde besöka varje plats två eller tre gånger. Att observera platsen ofta ger ett säkrare resultat och något att testa brukarundersökningarnas tillförlitlighet mot.

Brukarundersökningen gjordes i enkätform eftersom det inte fanns tid att göra både utförliga observationer samt välja ut och intervjua ett tillräckligt stort antal människor.

Gångturerna var till för att jämföra brukarnas uppfattningar med mina egna, för att klargöra betydelsen av vissa platser som inte omnämnts i enkäterna samt att sätta igång en diskussion om utemiljön.

Gruppintervjuerna med barn bestämde jag mig inte för att göra förrän resultatet från enkäterna var fastställt. Eftersom det bara var sex barn som svarat i den allmänna enkäten var det en grupp jag i princip inte visste något om. Enkäterna till lärare och förskolepersonal gick också trögt och gav därför liten hjälp. En så viktig brukargrupp kunde inte förbises, barnen är ju ofta de som är ute mest i familjen.

Bild 7. Barn var en grupp som var svår att undersöka.

9. Val av områden som ingår i studien

Det första som gjordes var att identifiera och namnge alla friytor inom och närmast angränsande till tätorten. Med friyta menas ett offentligt tillgängligt, obebyggt område, till exempel park, torg, friluftsområde eller trottoar. Det vill säga allting som inte har tak och fyra väggar eller är privatägt.

Identifieringen gick till så att jag, med hjälp av Stadsarkitekt Michael Bergman och min tidigare erfarenhet från Hedemora, utifrån en stadskarta bestämde vilka områden som var intressanta. Kriteriet var att det skulle vara en friyta öppen för allmänheten. Varje område ritades in med gränser på en karta och gavs ett namn att referera till. Om platsen hade ett namn användes det och hade den flera valdes ett. Hade den inget namn fick den ett arbetsnamn grundat på inkomna enkätsvar och i några fall egna påhitt utifrån närliggande platser. Karta 2 på nästa sida visar vilka friytor som valdes att vara med i undersökningen.

Efter hand som informationen från observationer och enkätsvar behandlades, ändrades områdena till storlek och antal. Några områden slogs ihop, ett annat delades i två eftersom aktiviteterna var så olika. Ett område som tillkom, som jag från början inte tänkt undersöka eftersom det låg i utkanten av staden, var Matsbosjön men den visade sig snabbt så populär att det var värt den extra turen.

Ändå visade det sig då alla enkäter var sammanställda att ett par områden som invånarna tyckte var viktiga hade missats i undersökningen, samtidigt som endel friytor observerats som ingen nämnt. Av de observerade men onämnda platserna var en del flitigt använda medan några knappt besöktes alls. En kompletteringsomgång där de missade områdena besöktes var nödvändig. Tyvärr blev det då bara vintertid, februari-mars 2005.

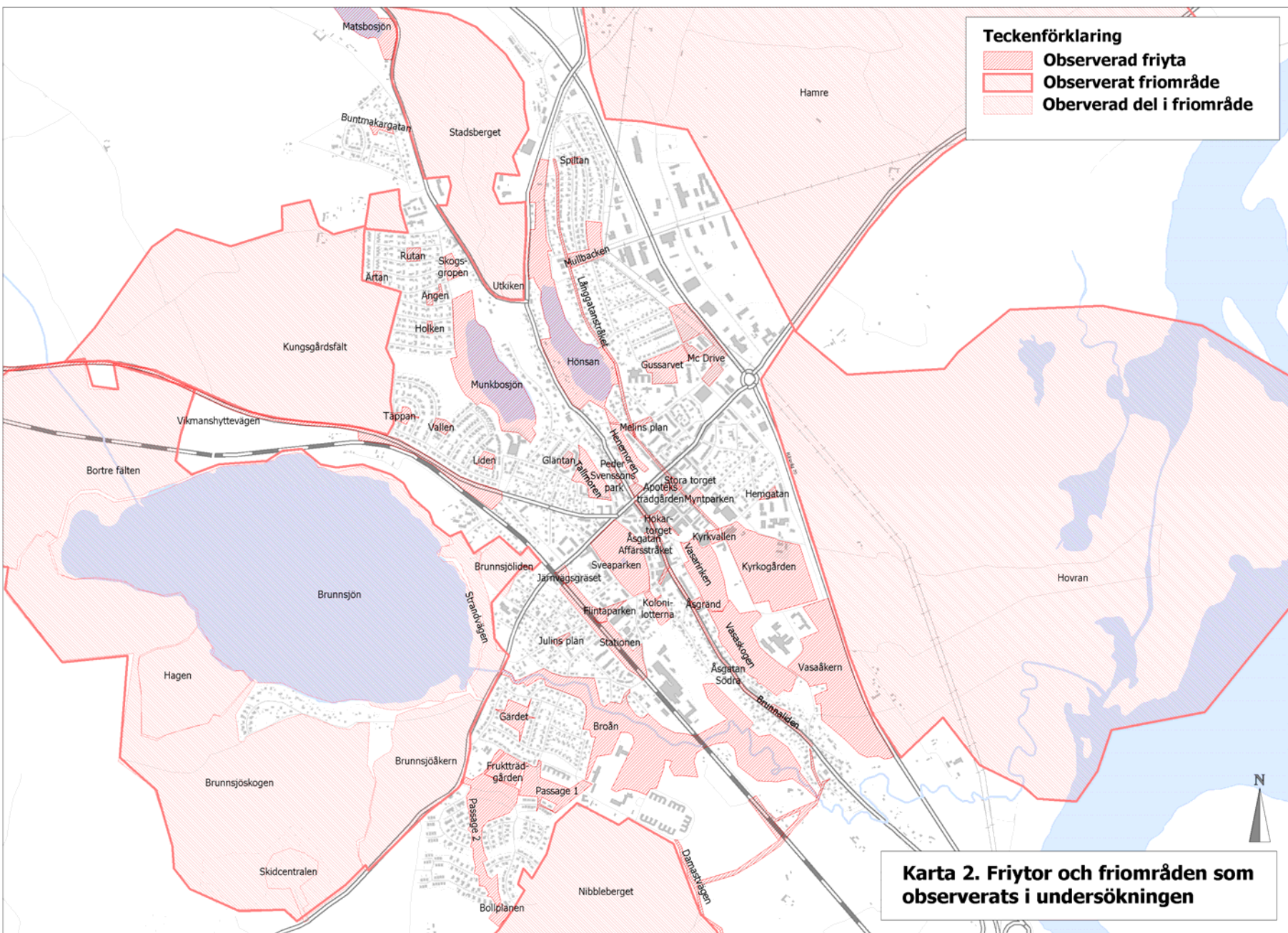
10. Observationer

Efter identifieringen av friytor påbörjade jag själv en värdering av de olika ytorna baserad på mina observationer i fält. I tre omgångar har jag besökt alla friytor sex gånger, på vintern i februari-mars, på våren i april-maj och på sommaren i juli månad. Varje omgång innehöll besök vid olika tidpunkter, en vardag förmiddag, en eftermiddag och en kväll i veckan samt en lördag, en söndag och en helgkväll. Sammanlagt alltså 18 besök på varje friyta. Detta för att täcka in så mycket som möjligt av livet på platsen. Besöken varade mellan ungefär 3 och 30 minuter beroende på friytans storlek och hur mycket som fanns att se och anteckna.

De ca 60 friytorna och friområdena som ingick i undersökningen delades in i olika långa rundor för att strukturera arbetet. På vintern kunde jag flera gånger åka skidor runt vilket underlättade då det var stora områden som skulle undersökas, som Brunnsjöberget och Hovran. På sommaren gjordes rundorna på cykel.

Under observationsrundorna noterades alla iakttagelser i ett observationsprotokoll. Alla aktiviteter som pågick samt de spår av aktiviteter som kunde tydas. Om platsen *borde* lämpa sig för en viss aktivitet men inga spår fanns av att den använts så, har den aktiviteten inte tagits med som funktion, däremot står det ofta med i kommentarerna om friytan. Protokollen ska göra det lättare att jämföra observationerna från de olika friytorna.

Förutom att fylla i protokollet fotograferade jag friytan ur olika vinklar, gärna med aktiviteter. Bilderna är bra att ha för minnet och visar ofta tydligare än ord förhållandena på en plats.

10.1 Observationsprotokollets utformning

Det observationsprotokoll jag startade med är i det närmaste en kopia av det protokoll man använde sig av i Stockholm (bilaga 1) men med några modifikationer (bilaga 2). Några saker förväntades finnas här i Hedemora som inte finns med i Stockholms protokoll, samtidigt som en del saker förekommer i Stockholm men inte här. Till exempel är pimpelfiske och skoteråkning är vanliga vinteraktiviteter här medan stenlagda kajer och kolonistugor är ytterst sällsynta. På inrådan från Tuula Eriksson, lades ett fält för kommentarer till i kanten. Det underlättar för minnet om man skriver upp genast till exempel vilken stil en park har istället för att bara kryssa för att den har en *tidstypisk stil* som det står i Stockholmsprotokollet.

Det visade sig dock då jag var ute att protokollet inte fungerade särskilt väl. Det var för omfattande och handlade för mycket om platsens utseende och vad som var möjligt. Inte så mycket om vad som verkligen skedde där. Jag var tvungen att byta fokus.

Först tog jag fram en mellanvariant som var mest som det första protokollet men med två extra fält som hette *Aktiviteter just nu* och *Spår av aktiviteter*. Sedan gjordes formuläret helt om och resultatet blev ett mycket kortare formulär där iakttagelserna fylls i med egna ord istället för att kryssa för ett alternativ (bilaga 3).

Bild 8. Det syns tydligt att det är det här är en populär pulkabacke fast att den var backen tom när jag kom dit.

10.2 Fördelar och nackdelar med observationsundersökningen

Vill man veta något om hur staden används finns inget bättre sätt än att själv gå ut och besöka den. För mig var det mycket viktigt att skapa en egen uppfattning innan jag tog in andras åsikter. Att kunna koppla namn till plats direkt gör också att det är mycket lättare att förstå vad brukarna talar om i sina svar.

Den enda nackdelen är väl egentligen att det är ett mycket tidskrävande sätt. Med lite tur hann jag med två eller tre rundor på en dag, utan skidor eller cykel tog det ännu längre tid. Det var också en av anledningarna till att jag blev tvungen att korta ner i protokollet, bara att fylla i alla aspekter tog en halvtimme och det var det inte värt. För att det skulle bli så jämnt fördelat som möjligt i väderförhållanden etcetera mellan de olika friytorna ville jag heller inte besöka samma plats två dagar i rad eller flera gånger samma dag utan försökte sprida ut observationstillfällena så mycket som möjligt. Detta ledde också i viss mån till att observationerna tog mer tid än det var tänkt från början.

Det finns en brist i materialet från observationerna. Mörka vinterkvällar vågade jag mig inte alltid ut i skogar och obelysta parker ensam. Det betyder att jag stått på Damastvägen och lyssnat, spanat och spejat men jag har inte gått upp till toppen av Nibbleberget då det varit kolmörkt så som jag brukat göra då det var ljust. Skidcentralen var inga problem eftersom där fanns belysning men resten av Brunnsjöberget är inte undersökt. Därför kan det hända att jag missat något då men förhoppningsvis är det inte heller många andra än skidåkarna som är ute i skogen efter att det blivit mörkt. Jag har dock försökt ordna så att jag haft sällskap så ofta som möjligt.

Att byta protokoll mitt under undersökningens gång har försvårat sammanställningen av informationen men det hade

inte varit bra att behålla det första och det går inte att spola tillbaka tiden. Dessutom var det bra att ha alla frågor om friytans utseende först men det finns ingen anledning att tala om varje gång att där finns en bollplan eller att den är i tidstypisk stil.

På det hela taget är jag i alla fall mycket nöjd med de observationer jag fått in. Att vädret inte varit perfekt varje gång ökar väl bara trovärdigheten, men att gå runt en hel dag och inte se fler än kanske åtta människor ute, kunde vara väldigt långtråkigt.

10.3 Stockholms friytetypologi

I Stockholm har man delat in friytorna i fyra typer:

1. **Större friområde**, t ex Djurgården. Större friområden är över 50 ha stora och består oftast av flera olika sociotoper. Ett exempel i Hedemora kan vara Brunnsjöberget där det finns skid-anläggning, tät granskog, hässlet, hagen och stränder med mera, som lockar olika människor till olika aktiviteter. En del åker skidor, andra orienterar eller plockar svamp och ytterligare andra sitter helst i solen och äter matsäck.

2. **Enskild friyta**. Med det menas obebyggd mark som är mellan 0,5 och 50 ha och ligger inom ett stadsområde. När jag räknar upp kategorierna man har delat upp dem efter kommer ni förstå vad det är för slags platser. Kategorierna är:

- Torg
- Esplanader
- Gångator
- Kajer
- Stadsparker (stora 5-50 ha, små 1-5 ha)
- Fickparker (0,5-1 ha)
- Kyrkogårdar
- Slottsparker
- Landskapsparker

- Bergsparker
- Strandparker
- Klippstränder

3. **Bebyggelseområden**. För att få med betydelsen av mindre friytor inne i bebyggelsen utan att för den sakens skull behöva identifiera och undersöka dem var för sig, delade man i Stockholm in bebyggelsen efter hur stor yta, i procent, som uppskattades vara bebyggd och hur mycket som var friytor. Trädgårdsstäder och villaområden fick ett högt värde medan stenstaden, industri- och hamnområden fick ett lågt värde. Eftersom hela Hedemora är relativt glest bebyggt och nästan alla har trädgård eller bostadsgård har en sådan indelning inte så stor betydelse här.

4. **Transport och terminalområden** är områden som inte kan betraktas som tillgängliga fast de är obebyggda. Detta gäller till exempel vägar med högt trafiktryck, järnvägsområdet och parke-ringsplatser. De räknas inte som sociotoper eftersom det inte går bra att vistas där. Det är inte ens tillåtet alla gånger. De räknas istället som barriärer.

10.4 Friytetyper anpassade till Hedemora

Mitt försök att anpassa typerna till Hedemora utfaller så här:

1. **Större friområde** är som sagt Hovranområdet och Brunnsjöberget tillsammans med Brunnsjön och Brunnsjöleden men även Stadsbergets naturreservat, Kungsgårdsfält, Hamre och Nibbleberget. Gemensamt är att det är stora områden i utkanten av staden. Områdena runt Hedemora har två olika huvudfunktioner. De är *friluftsområden* eller *jordbrukslandskap*. Friluftsområdets främsta funktion är som rekreationsområde för stadsmänniskan medan jordbrukslandskapets främsta uppgift är att producera och vara försörjningsbas för ägaren.

Friområdena delas dessutom upp i delområden efter sitt innehåll:

Motion och idrott

Våtmark

Jordbruk

Öppet vatten

Skog

Ängsmark

2. **Enskild friyta** är mindre än friområdet och ligger inne i stadsbebyggelsen. Exempel är Stora torget, Sveaparken, Hönsan och Åsgatan. Kategorierna för uppdelning här är något modifierade för att passa Hedemora:

- Stadspark (inne i stadskärnan, besöks av invånare från hela staden). Exempel är Sveaparken.
- Grannskapspark (i bostadsområde, störst betydelse för de som bor nära). Exempel är Rutan, Gärdet och Hemgatan.

Dessutom:

Landskapspark

Skogspark

Gräspark

Lekpark

Sjö- och strandpark

Gångstråk

Kyrkogård

Prydnadspark

Handelsgata

Torg

Idrottsplats

Historisk anknytning

Koloniområde

Alla parker är antingen *Stadsparker* eller *Grannskapsparker* beroende på läge och vem som kan tänkas använda dem. Att göra uppdelningen mellan de olika parkkategorierna efter storleksförhållande, så som man gjort i Stockholm, var inte så bra här, eftersom även mycket små parker har stor betydelse för hela staden. Som till exempel Myntparken på 0,3 ha. Här är den *Stadspark*, i Stockholm skulle den knappt fått vara med i undersökningen.

Landskapsparken är en plats där geologiska formationer och det ursprungliga landskapets former syns extra tydligt. Alla friområdena kan sägas vara landskapsparker eftersom de är mer naturliga än friytorna inne i staden. Därför är det inte anmärkningsvärt hos dem.

Skogspark tillkom eftersom man i Hedemora har flera platser med skogsrester, till exempel Tallmoren. Dessa ytor är viktiga för kopplingen till landskapet runt omkring, de ger

vindskydd, är kul lekplatser och är fina att vistas i.

Gräspark är ett annat tillskott. Det betecknar alla de gräsytor som finns och som inte innehåller så mycket annat än gräs och hundbajs. *Koloniområde* fanns inte heller med i Stockholm. Det finns bara på ett ställe i Hedemora i dalgången nedanför kafé 2 systrar. Det är helt enkelt en samling odlingslotter man kan hyra.

Handelsgata är Hedemoras motsvarighet till Gågata och Esplanad eftersom Hedemora inte har någondera. Däremot finns en mycket populär affärsgata som dessutom används för promenader och som träffpunkt.

Så många *Gångstråk* har egentligen inte undersökts eftersom de oftast går mellan friytorna och inte inuti. Några av friytorna används dock främst som genomgångsplatser och de har då fått Gångstråksbeteckningen.

3. **Bebyggelseområdena** (Bilaga 9) delas in i *De som har egen trädgård* och *De som inte har egen trädgård*, eftersom det kan ha betydelse för vad man önskar sig av en offentlig friyta i närheten. De med trädgård behöver mötesplatser där de kan umgås med grannar och träffa folk. De som har en gemensam bostadsgård tillsammans med andra hyresgäster behöver kanske snarare en avskild plats i lugn och ro.
4. **Transport och terminalområden.** Järnvägen och stora vägar som Gussarvsgatan och Riksväg 70 är hinder då man är ute och går. Gränsen mellan vad som uppfattas som för mycket trafik och "gångbar" framgår av enkätsvaren och kan dras vid Åsgatans ca 6000 bilar per dygn. Ingen har uttryckt att Åsgatan skulle vara en barriär men många tycker att bilarna

kör för fort och att gatan borde stängas av för biltrafik vilket jag tyder som att man inte är bekväm med situationen. Det är flera som har angivit Gussarvsgatan som ett hinder eller en plats de undviker. Under gångturen ner till Hovran uttryckte man sin oro över riksvägen och önskade sig en extra undergång.

De mest trafikerade vägarna, enligt trafikmätningar utförda 2003, är:

Gussarvsgatan över 10000 bilar/dygn

Brunnsjövägen nästan 10000 bilar/dygn

Riksväg 70 ca 8500 bilar/dygn

Åsgatan ca 6000 bilar/dygn

Övriga gator har mindre än 5000 bilar/dygn och har inte uttryckts som något hinder av någon. Brunnsjövägen har inte heller omnämnts negativt men den kan uppfattas som en förlängning av Gussarvsgatan. Där finns också en tydligt avskild gång- och cykelbana och ett bevakat övergångsställe.

Man kan dock säga att trafiken i Hedemora inte är att jämföra med Stockholms, inte ens då det är rusningstid kommer man upp i samma trängselnivåer. Att det är lite trafik kan dock vara en av orsakerna till att man kör mycket fort på en del vägar vilket gör dem än farligare.

Det är alltså samma typindelning men med något annorlunda definition av typerna. Typindelningen har inte blivit färdigställd förrän resultatet av observationerna (se nedan) sammanställts. Eftersom det var viktigt att hitta typer som motsvarade verkligheten.

10.5 Fördelar och nackdelar med indelningen i friytetyper

Anders Sandberg påpekade en nackdel med att dela in friytorna i olika typer. Nämligen att planerare i ett förändringsskede ser att i det här området saknas till exempel en prydnadspark. Alltså planerar man in en typisk prydnadspark med rabatter och en liten staty och tror att allt är bra. Fast det har visat sig, bland annat i Stockholms sociotopundersökning, att det är multifunktionella områden som fungerar bäst. Kanske prydnadsvärdet kunde kompletteras med en uteservering, bouleplan eller en lekavdelning som ger parken liv.

Trots faran tror jag dock att typologierna har en fördel då det gäller att finna brister, överskott eller snedfördelning i olika stadsdelar. Då man planerar bör man istället se till de kvaliteter och aktiviteter som finns eller inte finns i området och utifrån det planera sin park

11. Enkäter

Samtidigt som observationerna, under mars och april, var också enkätundersökningen igång. Jag tillsammans med handledarna bedömde att tidigt på våren skulle vara en tid som främjade undersökningen eftersom folk då söker sig ut efter vinterns mörker men ännu inte blivit skolavslutningsjaktade eller har försvunnit på semester.

Med hjälp av frågeformulär placerade i simhallen, biblioteket, två kaféer med olika kundkrets, en pizzeria och på turistbyrån försökte jag få in ett så kvantitativt underlag som möjligt. Det var meningen att vem som helst som fick se anslaget skulle fylla i en enkät och berätta om sina upplevelser av stadens friytor. Dessutom stod jag på Åsgatan ungefär en timme under en marknadsdag och delade personligen ut enkäter. Karta 3 på nästa sida visar var enkäterna delades ut.

Den allmänna enkäten (bilaga 4) kompletterades med speciella enkäter riktade till ungdomar på högstadiet och gymnasiet som fylldes i under lektionstid (bilaga 5) och enkäter som vände sig till förskolepersonal (bilaga 6). Att barn och ungdomar fått en extra chans att komma till tals beror dels på Barnplanen och dels på att de är grupper som normalt inte hörs i samhällsplaneringen men som betyder oerhört mycket för Hedemoras framtid. Det är också barn och ungdomar som har mest tid att vara ute och som använder friytorna flitigast.

Små barn har ingen chans att tala om sin mening i en skriftlig enkät. Då måste man vända sig till föräldrar eller skola eller fråga muntligt. Vad gäller ungdomar tror jag att svaren blir mer seriösa om enkäten fylls i under insyn av en lärare.

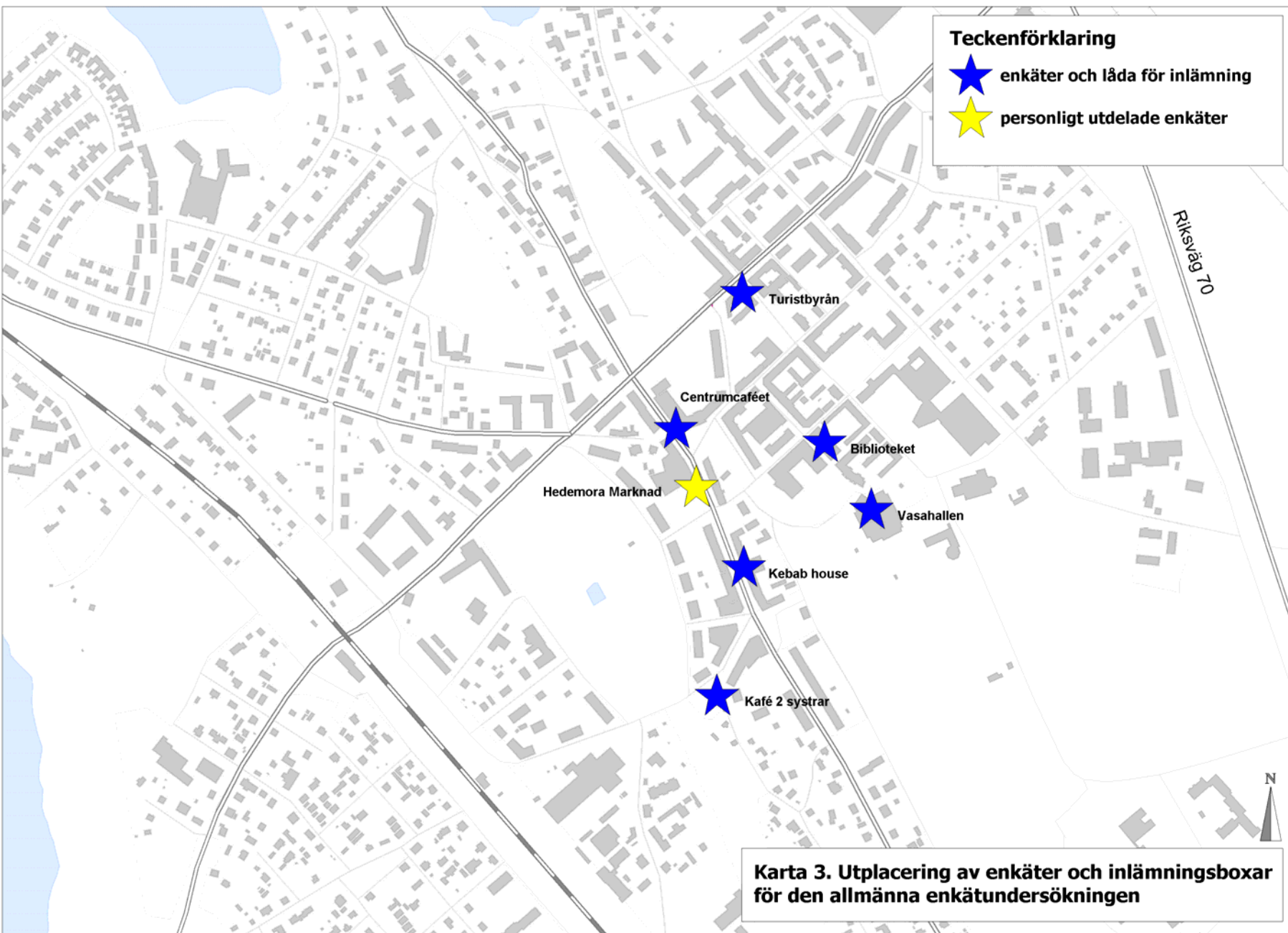
11.1 Val av frågor

Eftersom det inte fanns resurser att skicka ut enkäter till hushållen eller bjuda på porto för att få tillbaka dem valdes en variant där enkäterna placerades ut tillsammans med pennor och en låda för inlämning på olika platser i staden där många invånare passerar. Enkäten hölls kort och enkel för att så många som möjligt skulle lockas att svara (bilaga 4).

Enkäten innehöll först några bakgrundsfrågor om svarspersonen. *Ålder, kön och boendeform* trodde jag kunde påverka vilka önskemål man har på sin stad. Jag frågade också hur länge den svarande hade *bott i kommunen*. Har man bott i Hedemora alltid eller länge finns risk att man blivit hemmablind, å andra sidan har man kanske väl inövade rörelsemönster och är klar över vilka platser man gillar eller inte. Har man bott här en kortare tid har man kanske ännu inte hittat sin favoritplats eller har inte sett staden under alla årstider. Däremot har man andra städer i färskt minne och kan göra jämförelser med dem.

Den första frågan rörande själva ämnet var *Hur många parker och grönområden tycker du att det finns i Hedemora?* Detta är intressant i perspektivet att en del av dem kan försvinna och tas i bruk till annat. Ger allmänheten sitt tillstånd till detta? Hela Hedemora stad kan ses som en jättestor sociotop och den här frågan rör dess framtid.

Vad är det bästa med att bo i Hedemora? Svaren till denna fråga visar med all önskvärd tydlighet vad man värdesätter i sin boendemiljö. Att ta till vara på dessa svar då staden utvecklas är mycket viktigt.

Vilken är din favoritplats utomhus i Hedemora och vad kallas platsen (eller platserna) som du ritat in på kartan? Detta är en av kärnfrågorna i enkäten, rakt på sak, var tycker du om att vara. Följdfrågorna blir naturligt nog, *Vad brukar du göra när du är där* och *Vad vill du uppleva, se eller känna när du är där?* Med andra ord vilka funktioner eller värden söker du, varför går du just till de angivna platserna och inte någon annan stans. En fråga som kanske borde ha ställts är *hur ofta går du dit*, men jag beslutade att observationerna fick vara nog.

Välj ut en plats i Hedemora som du undviker eller tycker illa om, markera på kartan och skriv namnet. Den här frågan borde ha kompletterats med en fråga om *varför man undviker just dessa platser* för det är inte alltid självklart. Många har dock varit vänliga nog att skriva en anledning i alla fall. Frågan är med dels för att ge en skala som går från bra till dåligt inte bara bra och mindre bra platser. Svaren talar om vilka egenskaper man absolut inte gillar hos en plats så att man kan undvika att göra om samma misstag. Den är också med därför att platser som undviks bör rättas till så att ingen behöver vara rädd eller tycka att det är farligt att röra sig ute.

11.2 Val av frågor i ungdomsenkäten

I ungdomsenkäten (bilaga 5) är bakgrundsfrågorna lite annorlunda. Detta för att jag inte ville att det skulle vara några svar på framsidan som kamraterna kan se (trovärdigheten i svaren ökar om den som svarar kan vara trygg för tjuvläsning).

Boendeformen borde inte spela så stor roll då man är i tonåren, man har vuxit ur föräldrarnas trädgård, om de har en och umgås hellre på andra platser i staden. Ofta har ungdomarna inte själva valt att bosätta sig i Hedemora utan har följt med familjen.

Många av eleverna bor utanför staden och åker in bara för att gå i skolan, de har förstås ett annat perspektiv på grönyrtorna i staden.

11.3 Fördelar och nackdelar med enkätundersökningens utförande

En nackdel med enkäterna är att de varit mycket svåra för personer som inte är bra på svenska. Vid det tillfälle då jag personligen delade ut enkäter under en marknadsdag, hade jag chans att fylla i en enkät tillsammans med en invandrarkvinna. Genom att förklara frågorna tydligare kunde jag få henne att själv skriva svaren. Det var en bra metod men den krävde att jag var närvarande och var därför inte möjlig att utföra i någon större skala.

Att skicka speciella enkäter till förskolorna visade sig inte så givande. Bara 3 svar kom in av 13 utskickade enkäter. Möjligen skickades de ut vid en dålig tid på året precis före sommarlovet och glömdes därför bort. Därför skickades en omgång enkäter till i samband med skolgårdsintervjuerna under vintern 2005. På skolorna som besöktes lämnade jag över en enkät direkt i handen till en lärare som utsågs till ansvarig för att den fylldes i och lämnades in. Men inte ens det hjälpte, därför lämnar jag den undersökningen därhän.

Eftersom barnpersonalsenkäterna riktade sig så tydligt till en viss grupp var det lätt att gå in djupare på vissa frågor. Det handlar bland annat om tillgänglighet, trafikfaror kopplat till många barn i grupp, var man gör sina utflykter och vad man leker på gården.

Enkäterna till gymnasiet och högstadiet lämnades till respektive rektor att dela ut i en klass i varje årskurs från 7:an till 3:e ring. Gymnasieklasserna skulle dessutom vara från olika inriktningar, en naturklass, en estetikklass och en klass från bygg- eller fordonsprogrammen. Tyvärr verkar en del enkäter ha fastnat någonstans på vägen för det har bara inkommit svar från fyra klasser. Om man ska göra om försöket ska man nog se till att själv gå ut i klasserna och dessutom presentera projektet och förklara varför man behöver deras hjälp. Inte bara skicka med ett foljebrev så som jag gjorde.

11.4 Utvärdering av enkätfrågorna

Trots att det uttryckligen står favoritplatser *utomhus* i frågan har många angivit platser såsom Vasahallen, hemma, olika caféer, biblioteket och andra lokaler. Dessa svar är tyvärr inte giltiga i undersökningen men ett litet glatt budskap kan gå ut till de som fått så positiva omdömen.

En man skrev att han som protest mot att det alltid bara är tätorten som räknas uteslutande nämner favoritplatser som ligger utanför. Dessa gör inte heller någon nytta för den här undersökningen. Eftersom de ligger utanför undersökningsområdet måste svaret räknas som bortfall. För övrigt har de flesta gjort rätt men en del har underlåtit att rita in på kartan eller att skriva namnen. Det kan bero på att man inte vetat namnet eller inte kunnat tyda kartan, eller att man helt enkelt inte brytt sig om att göra mer än en sak.

Frågan om hur länge man bott här borde försetts med svarsalternativen *hela livet, flera år, mindre än ett år, bor utanför stan*. Det hade underlättat sammanställningen.

Frågan om platser man undviker skulle haft tillägget att motivera varför man undviker dem. Många har skrivit det ändå vilket är mycket tacksamt men många har också låtit bli.

Att få både namnet och platsen angivet var nödvändigt. På så vis har många lokala namn på platser angivits som det hade blivit ett riktigt detektivarbete att hitta annars.

Över huvud taget verkar många ha ansträngt sig att ge bra och genomtänkta svar. Jag är imponerad över att så många kunnat och velat fylla i enkäterna. Självklart hade ännu fler svar varit bättre för statistikens skull men för mig ger det i alla fall en tillfredställande bild av vad Hedemoraborna tycker om sin livsmiljö.

Av de platser där enkäter placerades ut visade sig somliga vara bättre än andra. Platser där man sitter ner och tar det lugnt är bäst, men turistbyrån var för lugn. Där var det knappt någon som såg att undersökningen pågick. På Vasahallen däremot var det många som passerade och tog enkäter. Tyvärr tog de flest med enkäten hem och glömde sedan att fylla i den.

12. Gångturer

Tre onsdagskvällar i maj anordnade jag gångturer tillsammans med nyexaminerade guider från Studieförbundet Vuxenskolan. Tillsammans med nyfikna stadsbor gick vi runt till olika friytor i staden, guiderna berättade om platsernas historia och jag frågade om användande, preferenser och önskemål inför framtiden.

12.1 Val av platser

Eftersom det inte fanns möjlighet att gå runt till alla undersökta friytor under gångturerna valdes de viktigaste ut. Det är centrala, välbesökta platser som många invånare har åsikter om. En del av platserna är i behov av ny utformning, andra har problem med tillgänglighet och ytterligare några verkar fungera ganska bra. Viktigt var också att man kunde få ihop givande turer av lagom längd så att deltagarna inte blev uttråkade eller tyckte det var för jobbigt att gå. Utgångsplatsen för alla turer var Stora torget. Karta 4 på nästa sida visar platserna som valdes.

Första turen sträckte sig via Apoteks-trädgården, Henemoren och Hönsan, upp på Stadsbergets utsiktsplats, till Munkbosjön och om det blev tid även till Tallmoren.

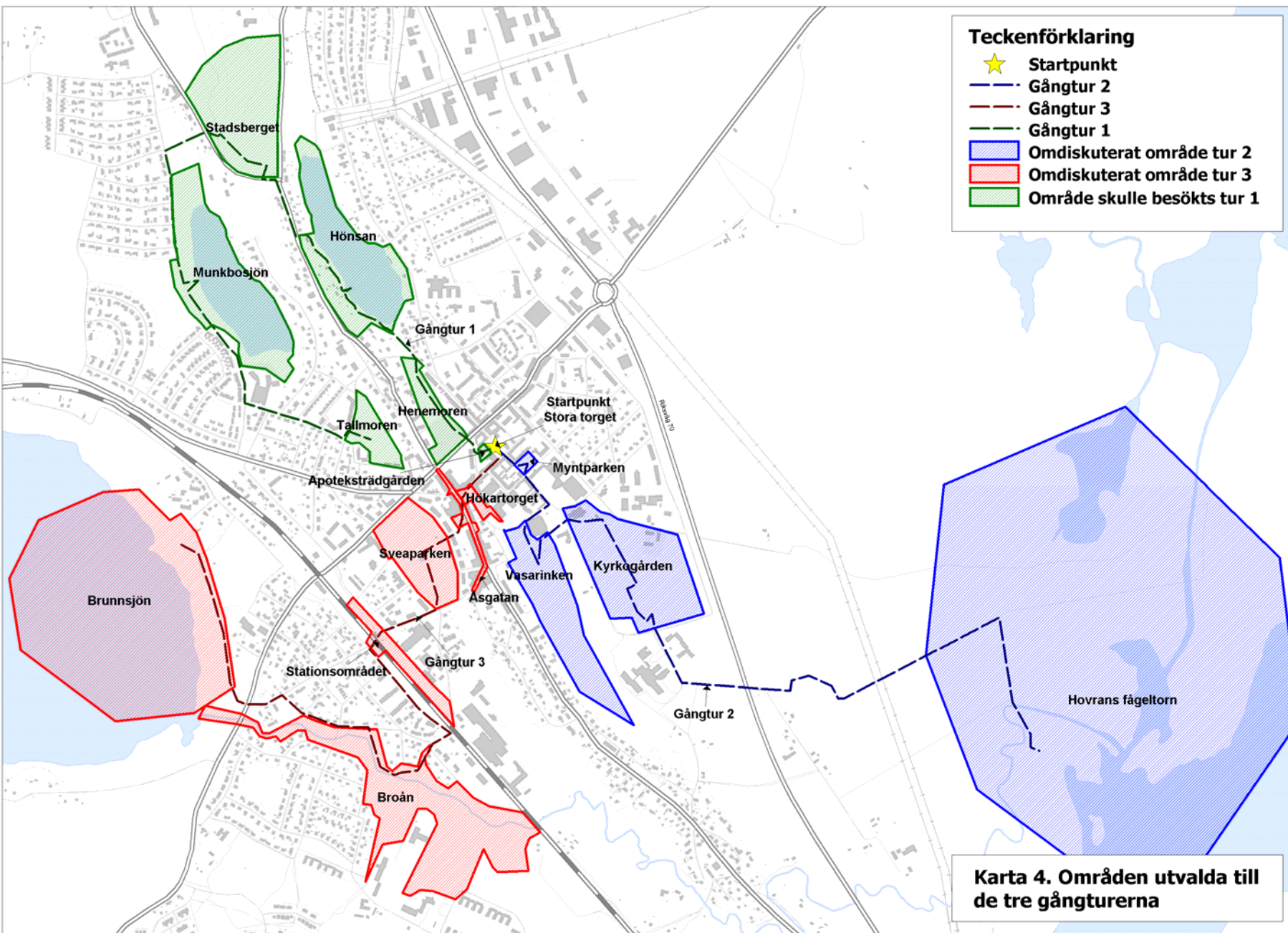
Apoteks-trädgården med sitt fina läge tycker jag personligen skulle vara intressant att göra om till just en apotekarträdgård, tycker andra likadant? Henemoren är ett hundrastningsfält som det råder skilda meningar om, ska det se ut som idag eller göras om? Där är ofta folk men bara en har nämnt den som favorit. Hönsan med Gammelgården är en mycket uppskattad miljö, vad är det som gör den så uppskattad? Jag vill jämföra mina egna åsikter med deltagarnas. Stadsberget som har så fin utsikt syns också väl från staden och gluggen i framkant är inte alltid så vacker, inte heller rastplatsen. Vad kan man göra och vad vill man göra? Munkbosjön har varit en mycket populär badsjö men nu är det inte längre många som använder den.

Vattnet och badplatsen känns ofräscha, mycket på grund av en häckande måskoloni. Är det allmänhetens vilja att den ska fixas till, hur ska det i så fall göras? Tallmoren är en skogssnutt som sparats mellan husen, mycket tät och blöt blandskog med talldominans. Hur ska man göra för att den inte ska betraktas som dumpningsplats?

Omgång två gick turen till Myntparken, Vasarinken, Kyrkogården och hela vägen ner till fågeltornet i Hovran.

Myntparken är en prydnadspark som används flitigt av boulespelande pensionärer, den var med mycket på grund av sin historia och inte så mycket för att den ska ändras. Det kan dock vara intressant att veta varför den används så lite av gymnasieeleverna som klagat mycket på torftigheten på den egna skolgården. Vasarinken ligger i en dalgång som guiderna sade heter Prostmyren och som ser ut som en avskrädeshög mitt inne i staden. I alla fall fotbollsplanen används flitigt både av fotbollsspelare och under skridsko-säsongen men ingen har nämnt den i enkäterna annat än som undviksplats. Ett projekt är på gång för att förändra den, därför är åsikter av stort värde. Kyrkogården är Hedemoras mest välskötta park, vad tycker folk om den? Hovran ligger inte centralt i staden men det är ett mycket fint närliggande friluftsområde få hedemorabor besöker. Istället brukar besökarna där vara ornitologer och komma från andra delar av Sverige.

På den **tredje och avslutande turen** var det dags för giganterna Hökartorget, Åsgatan och Sveaparken som jag räknade med skulle diskuteras livligt. Turen fortsatte sedan till Stationsområdet som kritiserats i många enkätsvar och till Broån som är en förbisedd resurs. Det hela avslutades nere vid Brunnsjön som också borde orsaka en het debatt.

12.2 Val av diskussionsämnen

Som hjälp för diskussionen förbereddes frågor (bilaga 8). Samma frågor ställdes på alla platser men kompletterade med följdfrågor eller egna idéer om samtalet i gruppen gick trögt.

För att få reda på hur använda olika platser är frågade jag först vilka som varit där tidigare samma dag, samma vecka, samma månad eller om man inte varit där sedan ännu längre tillbaka. Dessutom frågade jag om man är där oftare någon tid på året eller vid något speciellt tillfälle.

Andra frågan gällde vad de hade gjort när de var där och om det inte var alldeles uppenbart, varför man hade gjort det just där. För att få veta vilka funktioner de deltagande tycker att platsen fyller.

Sedan frågade jag, *vad är bra med den här platsen?* Och när de svarat på det *vad är dåligt?* För att ta reda på vilka egenskaper man värdesätter och vilka problem man ser i stadsstrukturen.

Sista diskussionsämnet blev förslag på hur platsen kan göras bättre inför framtiden.

Jag förberedde också små svarshäften med bakgrundsfrågor kopplade till ett visst nummer och sedan lappar där samtliga deltagare skulle skriva upp fördelar och nackdelar med de besökta platserna. På så vis skulle jag inte behöva anteckna så mycket under diskussionerna. När det blev så få deltagare tyckte jag det var onödigt och antecknade istället själv efter hand.

12.3 Genomförande av gångturer

Före första gångturen fanns både annons och en artikel i *Annonssbladet* som delas ut till alla hushåll i Hedemora kommun och affischer sattes upp i flera affärer, butiker och caféer runt om i staden. Tyvärr sammanföll den första turen med invigningen av den nya biografen och ingen kom, inte heller lokalpressen som blivit inbjuden och som annars brukar vara pigg på det mesta. Första turen ställdes därför in trots underbart försommarväder. Antagligen hade inte annonseringen och affiseringen varit tillräckliga för att nå ut till de som var intresserade. Kanske affischer skulle ha satts upp på de platser som skulle besökas, på anslagstavlor eller lyktstolpar i parkerna. Då skulle de direkt berörda kunna se dem. Att jag inte tänkte på det!

Andra tillfället kom 6 personer (inklusive de två guider som berättade, de fick också svara på frågorna). Turen blev av och en hel del åsikter gavs.

Den tredje veckan kom "hela" 14 personer och vi hade riktigt roligt. Det var lite svårt att hålla koll på gruppen då det var mycket annat folk som rörde sig runt oss, speciellt på Åsgatan, folk som stannade till och lyssnade ett tag eller stötte på någon bekant utanför gruppen. Jag lärde mig mycket den här kvällen, diskussionen var livlig och många av de äldre deltagarna kunde berätta om platsernas glansdagar.

Kanske berodde det låga deltagandet också på att det var en ny form av aktivitet som man inte visste något om. Det lät för jobbigt, krångligt, läskigt eller allvarligt för att man skulle våga sig dit.

Frågorna eller diskussionsämnena verkade fungera bra. Givetvis frågade också deltagarna mig om kommunens planer för olika platser, vilket jag tyvärr inte alltid kunde svara på.

12.4 Fördelar och nackdelar med gångturer

Fördelarna med den här undersökningsformen är många. Man får snabbt och lätt in varierande åsikter om de besökta friytorna. Allt går inte att ta reda på med hjälp av enkäter. Jag tror också att det är en fördel att svarspersonerna befinner sig på platsen. Det fräschar upp minnet och i samtal med andra kan man se platsen på ett nytt sätt, genom varandras ögon.

En annan fördel är att deltagarna faktiskt förstår att det här med stadsplanering och att tillgodose allas vilja inte alltid är så lätt. Då man diskuterar med sina vänner kan det ofta te sig som att alla tycker lika, i en blandad grupp är det inte så.

Det krävs ett visst förarbete men det gör å andra sidan alla undersökningsmetoder. Jag gick runt de olika rundorna och tog tid, letade efter bästa vägen så att alla kan ta sig fram och bästa stället att stå med en grupp så att deltagarna ser saker jag vill att de ska diskutera och så att man inte störs av onödigt mycket trafikbuller eller så.

Den största nackdelen är att man är väldigt beroende av vilka som väljer att delta (eller inte delta). Det vore kanske bättre att bjuda in ett antal personer i en förening eller annan sammanslutning som man är säker på kommer. Många som jag talade med innan verkade positiva men tydligen inte tillräckligt för att själva delta.

Det är väl också så att det är en viss typ av människor som är intresserade av sådant här. Med en personlig inbjudan kanske man kan få andra att ställa upp som normalt inte skulle anmäla sig frivilligt.

13 Skolgårdsintervjuer

För att få veta vad barnen gör även på fritiden, utanför den organiserade verksamheten gjordes ett antal skolgårdsintervjuer.

Jag valde att gå till låg- och mellanstadiet eftersom de barnen är tillräckligt stora för att kunna föra en diskussion, mindre barn får dessutom sällan gå hemifrån själva utan är mycket mer styrda av föräldrarnas vilja och närheten till dem.

Frågorna som diskuterades var *Finns det några bra ställen att vara på när man är ute?* Alltså motsvarande favoritplatsfrågan i enkäterna. *Vad gör man när man är ute?* Vilka funktioner söker barnen, vilka slags lekar handlar det om, vilken utrustning behövs? *Finns det några ställen ni inte tycker om, som är farliga, tråkiga eller fula?* Alltså frågan om man undviker någon plats och varför. För att få lite utförligare svar om vilka platser man tyckte om och få barnen att tänka på olika årstider frågade jag också *Vad gjorde ni på sportlovet?* Och *Vad kan man göra på sommaren?* Efter den första dagen inkluderas också frågan *Finns det något man kan göra för att det ska vara roligare utomhus, om ni fick önska något som jag kan ordna, vad skulle det vara?* Alltså lite likt frågan Övrigt i den stora enkäten.

Bild 9. Rast på Stureskolan.

13.1 Genomförande av intervjuer

Intervjuerna hölls på de olika lågstadie- och mellanstadieskolorna när barnen hade lunchrast. Barnen var ofta mycket intresserade och tog själva kontakt, annars "haffade" jag några i farten och alla var villiga att hjälpa till och svara på mina frågor.

Fler än fem barn åt gången blev svårt att hantera, då var det svårt att hinna anteckna och det var också många barn som inte ville prata i större grupper, därför riktade jag in mig på mindre kompisgäng.

På Gussarvsskolan var rasten kort och därför fick jag också göra en intervju i klassrummet innan lektionen började. Det visade sig inte alls vara lyckat. Bara ett fåtal elever svarade och mycket av svaren gick ut på att visa sig tuff inför kamraterna.

Eftersom en del barn inte kunde tänka ut någon favoritplats och heller inte verkade vara ute mycket, lades frågan om *hur man skulle vilja att det var utomhus*. Det var ibland svårt att få användbara svar, fler enhörningar och tv-spel till alla i klassen är inte lätt att ordna, men när jag frågade efter saker som jag skulle kunna göra för dem för att utemiljön ska bli bättre, fick jag en hel del bra svar.

13.2 Fördelar och nackdelar med skolgårdsintervjuerna

En stor nackdel var att det ibland var svårt att koppla en plats till kartan. Till exempel "cykelbanan ett kvarter från Flextronics" trodde jag att jag skulle kunna lokalisera men det visade sig att Flextronics inte finns i Hedemora. Det brukar dock ofta stå en Flextronicsbil vid bion men där finns ingen cykelbana vad jag vet. Kanske var det just bristen på cykelbana som eftersöktes?

Det var ibland svårt att avgöra vilken plats lekarna utspelade sig på, om det var hemma, i skolan eller någon annan stans. För att ta ett exempel, en vanlig aktivitet var att cykla. De yngre sa ofta, "cykla hemma på

gatan” eller ”cykla på skolgården” men de äldre barnen verkar cykla lite var stans. För att kartlägga deras rörelsemönster mer noggrant skulle man ha behövt mer tid och en karta.

En del barn var stressade och ville antingen in till lektionerna eller springa iväg och leka med kompisarna, det var viktigt att sätta sig ner, lite avsides och försöka skapa en lugn stämning innan frågestunden började. På en del skolor var barnen så ivriga att få vara med att man stod i kö runt om och inflikade kommentarer då och då vilket störde barnen som intervjuades.

På det hela taget tycker jag dock att det var en bra övergripande metod men att informationen blev ganska ytlig. De mest populära ställena fick jag dock reda på och några skillnader mellan de olika skolorna.

14. Undersökningens trovärdighet

Jag har, inom ramen för mitt examensarbete, försökt få in ett så brett underlag som möjligt genom de brukarundersökningar som gjorts. Var för sig ger de olika undersökningarna något olika bilder av livet i Hedemora. Men om man slår ihop alla brukarundersökningar och jämför med observationsresultatet finns också stora likheter.

Diagram 1 på nästa sida visar antalet medverkande i olika undersökningsformer i procent av invånarantalet i Hedemora stad.

I de ålderskategorier där den allmänna enkäten varit den enda undersökningsmetoden, alltså alla från 20 år och uppåt, är underlaget tunnare. Det var meningen att det skulle rättas till något i och med gångturerna men så blev inte fallet. Allra sämst är underlaget i åldersgrupperna 65 år och uppåt, där har 0,8 % av invånarna svarat och 12 år och neråt. Av barnen har bara 0,7 % svarat. Att det är just barn och pensionärer som är mest underrepresenterade är olyckligt eftersom det är två grupper med mycket ledig tid, som har svårt att röra sig långa sträckor och som därmed är beroende av sin närmiljö.

Om man lägger ihop antalet svarande i barnintervjuerna med enkätsvaren ger de dock ett ganska brett underlag för den ålderskategorin.

Trots ansträngningarna är deltagarantalet lågt och alla resultat måste därför betraktas som indikationer snarare än en heltäckande sanning. Det kan mycket väl hända att man får helt andra uppgifter då undersökningen fortskrider.

Vid det avslutande seminariet som ska hållas i Hedemora hösten 2005 kommer trovärdigheten i rapporten att fastslås. Där kommer jag att redovisa min tolkning av informationen. Deltagarna i seminariet, allmänhet, politiker och tjänstemän, ger feed-back och talar om huruvida det stämmer med deras uppfattning eller ej. Är vi överens, är undersökningens trovärdighet

hög, är vi det inte har underlaget inte varit representativt eller mina tolkningar varit felaktiga. Då måste sociotopundersökningen kompletteras med fler brukarundersökningar där andra grupper kan komma till tals innan den kan börja användas i planeringen.

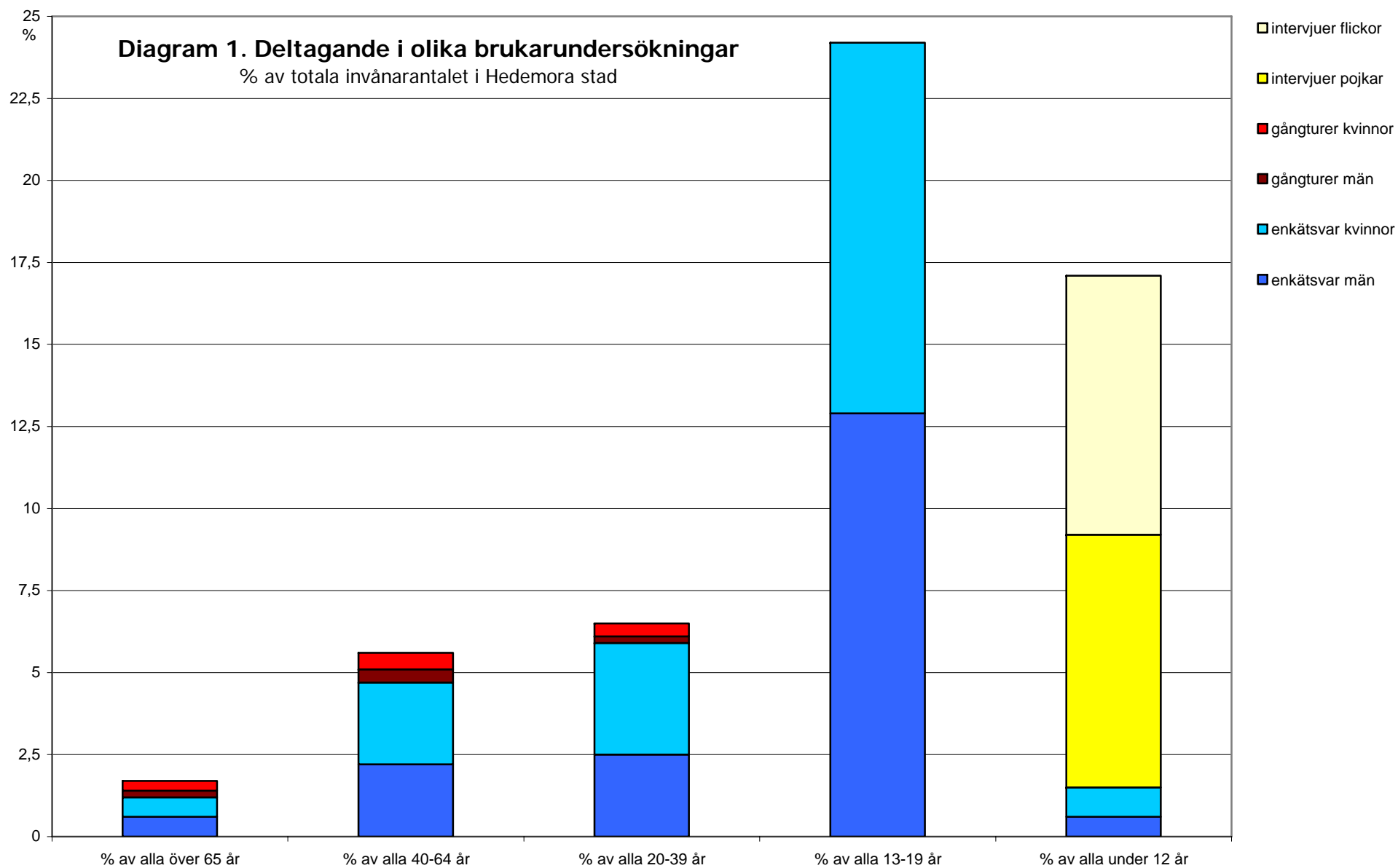
Det var bra att välja observationsytor innan resultatet från enkäten var känt eftersom alla platser som används inte verkar vara favoritplatser. Observationerna inkluderar också de grupper som inte besvarat enkäterna, barn och ointresserade eller stressade människor och invånare som helt enkelt missat att undersökningen var igång.

Resultaten från de båda undersökningarna kompletterar varandra på ett sätt som de inte hade gjort om bara platser som omnämnts i enkätsvaren observerats. En nackdel är förstås att jag missat att observera några platser som faktiskt är omtäckta.

En nackdel med hela undersökningens alla delar har visat sig vara att den förbiser stråken. Då jag varit ute har jag ofta sett att vissa vägar används mer än andra av fotgängare och cyklister men jag har inte undersökt saken närmare. Dessa vägar finns markerade på typologikartan (Karta 37) men eftersom de inte är undersökta vet jag inte alltid vart de tar vägen, utan det är snarare fragment av stråk i staden.

Några av de undersökta friytorna är också snarare stråk än platser. Till exempel Damastvägen är inte en plats man går till utan ett stråk man går längs.

Diagram 1. Deltagande i olika brukarundersökningar
 % av totala invånarantalet i Hedemora stad

RESULTAT – sammanställning och analys

15. Enkäter

Det här är det sammanlagda resultatet från både den allmänna enkäten, den som placerades ut på olika ställen i staden och ungdomsenkäten, den som vände sig direkt till högstadie- och gymnasieelever.

15.1 Antalet svarande

Enligt diagram 1 på föregående sida har sammanlagt nästan 25 % av ungdomarna som bor i Hedemora svarat på någon form av enkät, den allmänna eller den som riktade sig speciellt till högstadiet och gymnasiet. Det är dock inte riktigt sant eftersom två femtedelar av dem som svarat i ungdomsenkäten bor utanför staden. Det ger ändå en relativt god bild av den gruppens önskemål.

Totalt sett har 1,4 % av kommuninvånarna deltagit i någon av enkätundersökningarna.

Nästan två tredjedelar av dem som besvarat den allmänna enkäten har tillgång till egen trädgård, medan resterande tredjedel är jämnt fördelad mellan de som har balkong och de som har tillgång till en gemensam bostadsgård. Bara en person har kolonilott.

Naturligt nog är det så att ju äldre man är, desto troligare är det att man bott några år utanför Hedemora. En del är födda här men har lämnat staden för att utbilda sig eller arbeta och har sedan kommit tillbaka. Andra har flyttat till Hedemora på grund av arbetstillfällen eller giftermål.

15.2 Fördelar med att bo i Hedemora

Hela Hedemora kan ses som en enda stor sociotop, en plats som värderats av brukare och planerare med en speciell betydelse i lokalkulturen.

Svarande nummer 14 har lyckats sammanfatta de flesta fördelarna med Hedemora i sitt svar.

Bra för barnen, lagom liten stad men med tillräcklig service, nära skog, tågförbindelse till större orter, har släkt och är född och uppvuxen här, gångavstånd till det mesta, vackert, nära till skolan för barnen.

Ja, närheten har många påpekat, både inom staden till affärer och annan service och till andra städer såsom Stockholm, Falun, Västerås och Gävle. Närheten till naturen är också viktig, "Vi behöver inte så många parker i den här staden för vi har naturen på två minuters avstånd var vi än bor" skriver nr 64.

De flesta verkar vara nöjda med lugnet i den lagom lilla eller stora (beroende på hur man ser det) staden. Nr 75 skriver "En lugn idyll i sig, trivsamt med en liten stad, alltid möter man någon att tala med". Lugn, trygghet, "alla känner alla" och "bra för barnen" är återkommande begrepp.

En grupp som verkar mindre nöjd är ungdomarna "Jag skulle egentligen inte bo här om det inte vore för att jag går i skola här..." skriver nr 24. "Stan är helt okej men något speciellt bra finns väl inte" tycker nr 28. Nr 39 och 40 går ännu längre "Det finns inget som är bra" tycker de.

Som planerare tycker jag att Hedemoras styrkor är två. Det första är läget i ett böljande jordbrukslandskap med skog på höjderna och glänsande sjöar i dalgångarna. Det andra är just det faktum att man inte haft resurser att förnya hela stadskärnan. Det finns fortfarande trähus från 1700- och 1800-talen inne i centrum och det finns byggnader från 1950-talet med mosaiken och belysningen intakt. Detta passar småföretagarna och istället för de vanliga kedjorna finns den traditionella urmakaren kvar, liksom skomakaren som syr sina egna skor och tobakshandeln. Det ger staden en säregen atmosfär.

15.3 Favoritplatser

Diagram 2 på nästa sida visar olika åldersgruppers favoritplatser. Karta 5 på sida 37 visar hur favoritplatserna är belägna i staden.

Den absolut mest populära friytan i Hedemora är Sveaparken. Bland enkätsvaren är den dubbelt så omtyckt som någon annan plats.

Sveaparken är också den största parken inne i centrum och har sedan länge även kallats för Stadsparken så det är väl inte mer än rätt att den ska vara mest omtyckt. Mycket beror det dock på evenemanget Daldansen och på att det är den enda lekplatsen i centrum.

Bild 10. Sveaparken är den mest populära friytan i Hedemora enligt enkätsvaren, mycket tack vare lekparken och Daldansen.

Generellt sett är rena natur- och rekreationsområden såsom Stadsberget, Brunnsjöberget, Hovran och Nibbleberget mycket uppskattade. Likaså är motionsanläggningarna och badsjöarna Matsbosjön, Hönsan och Munken populära.

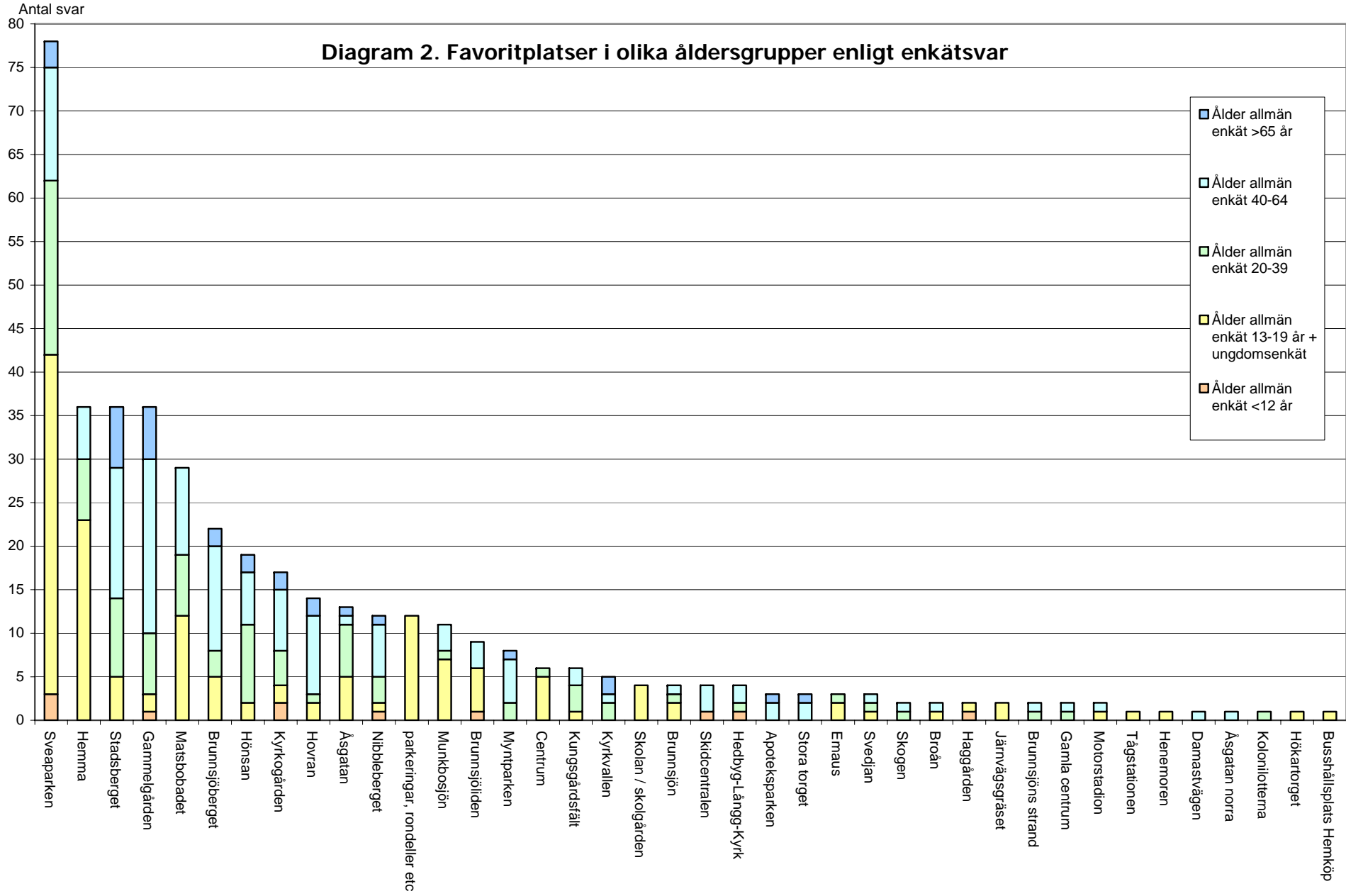
Bild 11. Nr 153 anger "Nibblebergets topp" som sin favorit.

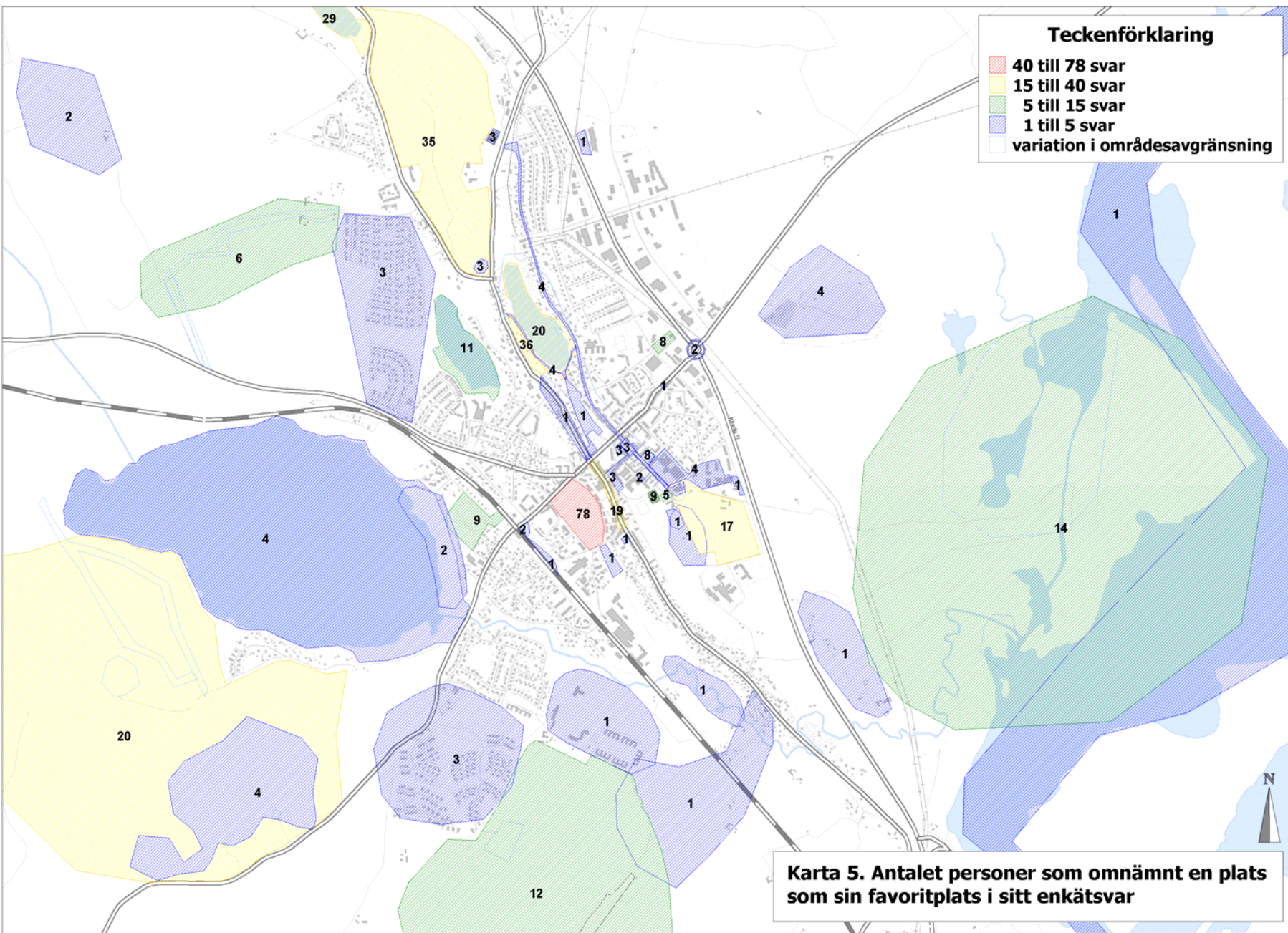
Dessutom kan man, om man tittar i diagram 2, tydligt se att de parker och grönområden inne i staden som är välskötta och har blommor, Sveaparken, Gammelgården, Kyrkogården, Myntparken och Kyrkvallen är mer omtyckta än andra. Kanske är det en tillfällighet men det tyder på att man inom kommunen satsat på rätt parker. Den enda park som omnämns som favorit som inte har blommor är Henemoren som bara nämnts av en person.

Nr 71 skriver "Har ingen favorit men Myntparken är vacker och levande". Myntparken har den fördelen (förutom blommorna) att den ligger väldigt centralt och många människor rör sig förbi, dessutom spelar man ofta boule här på förmiddagarna vilket gör den mer levande.

Bild 12. Kyrkvallen är omtyckt för sina blommor och för att den är så välskött. Kvällssolen uppskattas också.

Att kyrkogården är så populär och som många säger senare, så avstressande och lugn, tror jag beror på att det är den bäst skötta grönytan i hela staden, med stora lummiga träd, vatten och blommor. Det är annars anmärkningsvärt att en plats med så begränsade aktivitetsmöjligheter är så populär.

Bild 13. Kyrkogården är omtyckt både som begravningsplats och som miljö att promenera igenom.

För att nämna några av skillnaderna mellan olika åldersgruppers svar:

Bland ungdomarna, 13-19 år, som svarat på den allmänna enkäten var Sveaparken den i särklass populäraste friytan med en tredjedel av rösterna. I ungdomsenkäten var den bästa platsen hemma (hos sig själv eller kompisar) men med Sveaparken på en stark andra plats. På delad tredje plats totalt bland ungdomarna i båda enkäterna var Matsbobadet och McDonald's tillsammans med andra parkeringsplatser och rondeller runt om i staden. Bland ungdomar som bor utanför staden var skolan, Mc Donalds och Sveaparken mer vanliga svar än för ungdomar i övrigt.

Även i gruppen 20-39 år är Sveaparken den mest omtyckta. Men där kom Stadsberget och Hönsan på delad andra plats.

Bland personer över 40 år är Sveaparken inte längre den plats man helst vistas på. Visst är den viktig men än viktigare är Gammelgården och Stadsberget.

Bild 14. Gammelgården är den mest omtyckta platsen för Hedemorabor över 40 år. Bland annat på grund av musikevenemangen som ordnas där på sommarkvällarna och uteserveringen.

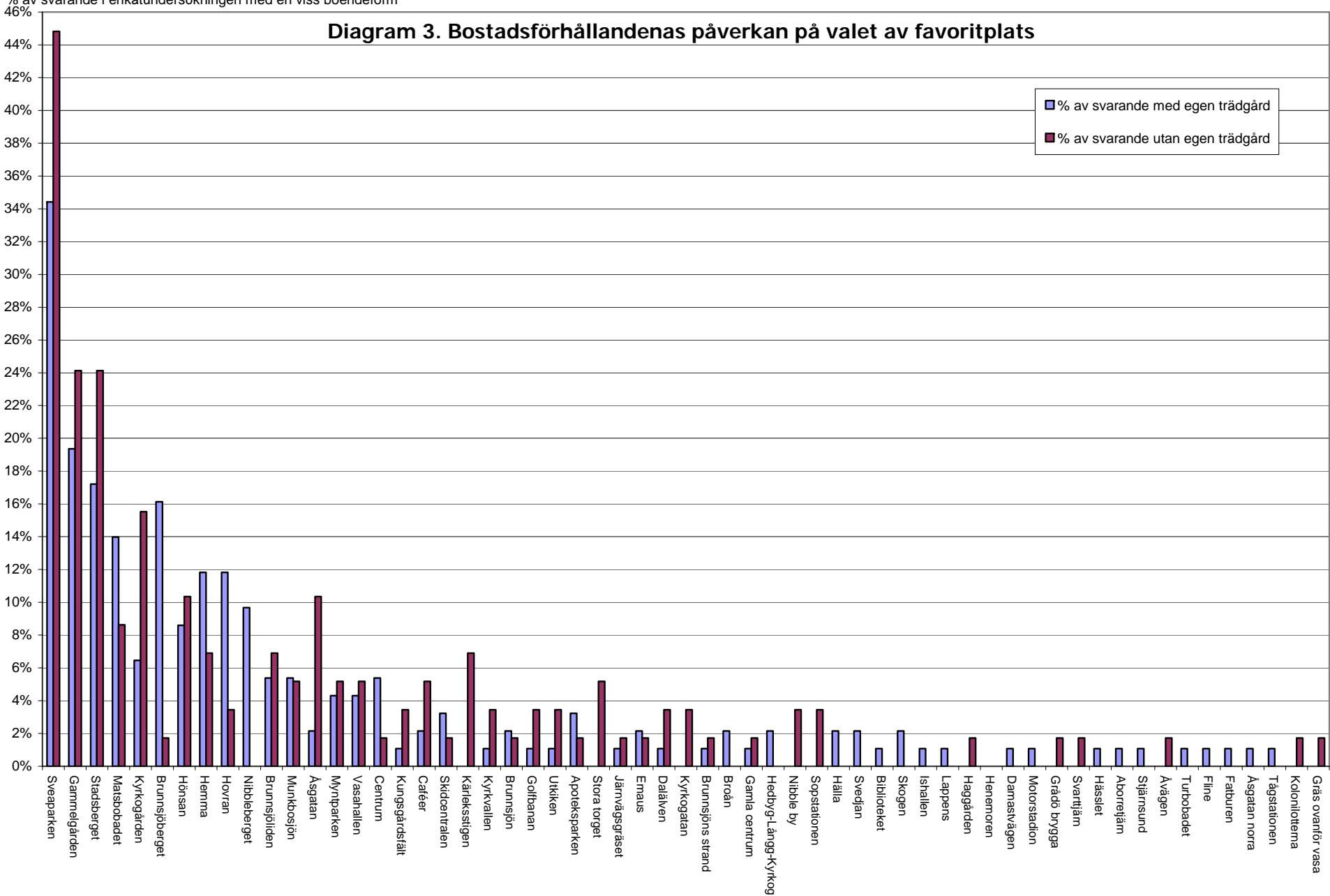
Underlaget i enkätundersökningarna är för litet för att kunna säga något om barns favoritplatser, istället tas de upp tillsammans med *Skolgårdsintervjuerna*.

En tidig undran var om boendeformen kunde ha inverkan på vilka platser man tycker om att vistas på. Vid första anblicken verkar det vara så. Diagram 3 på nästa sida visar fördelningen bland favoritplatssvaren uppdelade mellan personer med egen trädgård och personer som inte har det.

Svarande som inte har egen trädgård, alltså boende i flerfamiljshus (min egen tolkning) har i större utsträckning än andra svarat att de tycker om Sveaparken, Gammelgården, Hönsan och Kärleksstigen, Stadsberget, Kyrkogården och Åsgatan. Platser som Matsbobadet, Brunnsjöberget, hemma, Hovran, Nibbleberget och Centrum har däremot en övervikt av svarande med egen trädgård.

% av svarande i enkätundersökningen med en viss boendeform

Diagram 3. Bostadsförhållandenas påverkan på valet av favoritplats

Generellt sett kan man säga att de utan trädgård bor inne i centrala Hedemora (hädanefter kallade stadsmänniskor) medan de som har trädgård bor i villaområden eller radhus i utkanten av staden (kallade villamänniskor). Karta 1 (Bilaga 9) visar utbredningen av flerfamiljshus respektive villor med egen trädgård.

En tolkning kan vara att man helst vistas nära där man bor, Stadsberget är eller uppfattas som närmare staden än Nibbleberget och Brunnsjöberget, därför går stadsmänniskorna oftast dit. Skog som skog, varför gå längre än man måste? Men Gammelgården och Hönsan är nära villabebyggelsen också, varför väljer folk som bor i villa att åka förbi Hönsan till Matsbosjön för att bada? Och varför är Kyrkogården så mycket populärare bland stadsboende? Kan det vara så att den som bor inne i staden behöver lugnet som Kyrkogården har att ge, medan den som har egen trädgård kan koppla av där? Undersökningen ger inga svar på dessa frågor.

En intressant iakttagelse är också att de som har trädgård anger Centrum eller Stan som favoritplats, medan de som inte har trädgård säger att de tycker om Åsgatan, kaféer eller Stora torget. De som bor inne i staden är alltså mer specifika i sina svar inom stadsområdet än de som bor i utkanten.

De platser som är populärast bland stadsboende har dock en sak gemensamt, det är ganska stora områden. Sveaparken är stor, Gammelgården tillsammans med Hönsan och Kärleksstigen är ett stort område och likaså Kyrkogården. Kanske storleken har betydelse ändå? Anledningen skulle kunna vara att det är tystare i ett stort område eftersom biltrafiken kommer lite på avstånd, man kan vistas längre tid i en större park eftersom det tar ett tag att gå igenom och finns mer att se och göra. Man ser inte rakt igenom utan blir innesluten i ett

grönskande rum, helt annorlunda än stadsrummen i övrigt.

Det kan ju dock vara så att man väljer bostad efter var man tycker om att vara och inte att man väljer vistelseplats efter hur man bor. Antagligen är Stadsmänniskorna just stadsmänniskor som vill ha liv och rörelse omkring sig medan de som har egen trädgård trivs med att ha staden inom räckhåll men vill också tillbringa tid i stadens omland med naturområden och lugnare tempo. Det skulle också kunna förklara varför Hönsan uppskattas mer av stadsboende. Där är ett större utbud av aktiviteter och underhållning, Matsbosjön är trots allt bara en badsjö. Folklivet kan vara en annan anledning till att Sveaparken är så populär bland stadsboende, den är inte bara stor utan har stora evenemang också.

15.4 Aktiviteter

För att kunna göra någon form av statistik av svaren från enkäterna var jag tvungen att gruppera liknande svar i ett mer behändigt antal grupper. Jan Gehl beskriver i sin bok *Life Between Buildings* en teori om att det finns tre kategorier av aktiviteter, *nödvändiga, frivilliga och sociala aktiviteter*.

- **Nödvändiga aktiviteter** är sådana aktiviteter som man måste göra. Till exempel cykla till jobbet, gå till brevlådan, handla och vänta på bussen. Dessa aktiviteter påverkas ytterst lite av hur omgivningen ser ut. Behöver man handla går man dit där affären är, vill man posta ett brev går man dit det finns en brevlåda.
- **Valfria aktiviteter**, eller rekreation, till exempel att gå ut för att ta sig en nypa luft, sola, vandra i skogen och besöka en friluftskonsert. Dessa aktiviteter sker bara vid optimala förhållanden, då det är fint väder och på inbjudande platser. De är alltså helt beroende av en tilltalande och ändamålsenlig fysisk miljö.
- **Sociala aktiviteter** beror av närvaron av andra människor. Det måste finnas åtminstone en annan person på platsen

som man kan interagera med. Exempel på sociala aktiviteter av stigande grad kan vara att bara titta på folklivet från balkongen, att vinka till någon tvärs över gatan, att leka tillsammans eller kyssas.

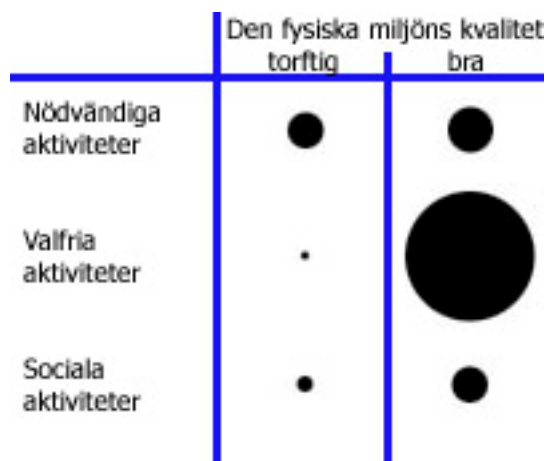

Bild 15. Som en följd av att de valfria aktiviteterna ökar med platsens beskaffenhet, ökar även de sociala aktiviteterna, det finns fler människor där att interagera med. Bild hämtad från Jan Gehl, Life Between Buildings.

Enligt Gehl är det så att när miljön är torftig gör de flesta det de måste men skyndar sig sedan snabbt därifrån, i en trevligare miljö dröjer man sig kvar, valfria aktiviteter uppkommer. Platsen inbjuder till att stanna till, sitta ner, leka, äta, prata och så vidare. Vilket i sin tur leder till en rikare social miljö, fler människor att titta på eller beblanda sig med. Det är också så att aktivitet lockar till mer aktivitet, fler kommer och vill vara med eller titta på, inspireras och tar efter.

Genom att se vilken av de tre kategorierna som är vanligast på en plats kan man alltså utröna hur väl platsen fungerar. Är det bara snabba ärenden eller dröjer man sig kvar? Kommer man kanske till och med hit för att träffa folk? Då är det en bra plats.

Jan Gehl har gjort sina studier i storstäder som Köpenhamn och Melbourne men i stort är aktivitetskategorierna förenliga med det som sker i Hedemora. Däremot kan jag inte hålla med om hans följande resonemang att alla alltid strävar

efter att omge sig av så mycket människor som möjligt. Det finns inget större stöd för detta i mina Hedemorastudier.

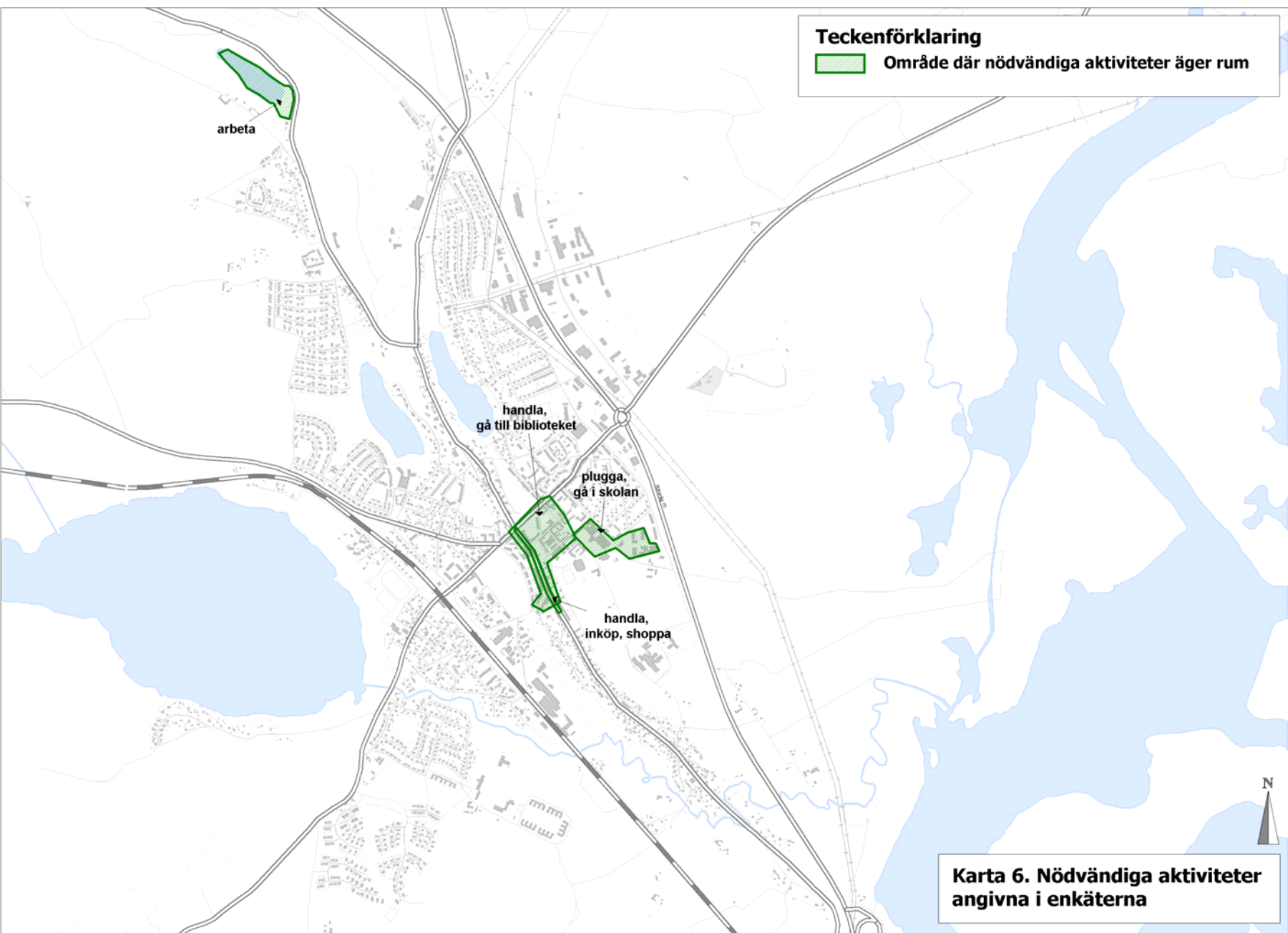
Det finns tillfällen för allt och det tycker jag mig också märka i enkätsvaren. Det finns platser dit man går för att "filosofera" (nr 151), "meditera" (nr 25) eller för att "känna frihet, storslagenhet och tystnad" (nr 2). Gör man det lika bra i en stor folksamling? Jag tror inte det. Men visst vill man ha liv och rörelse inne i stadskärnan och att *umgås* är en av de allra vanligaste aktiviteterna.

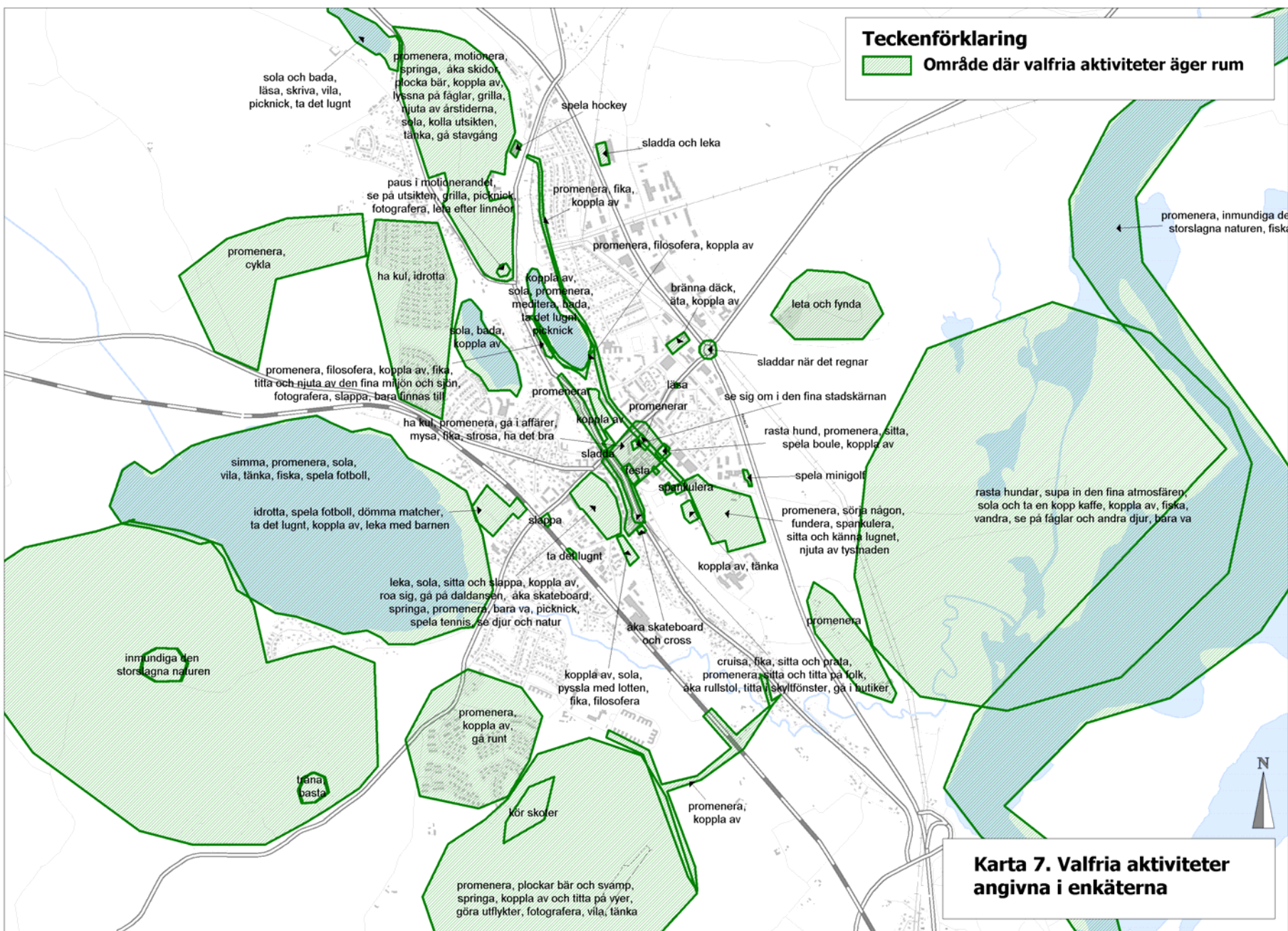

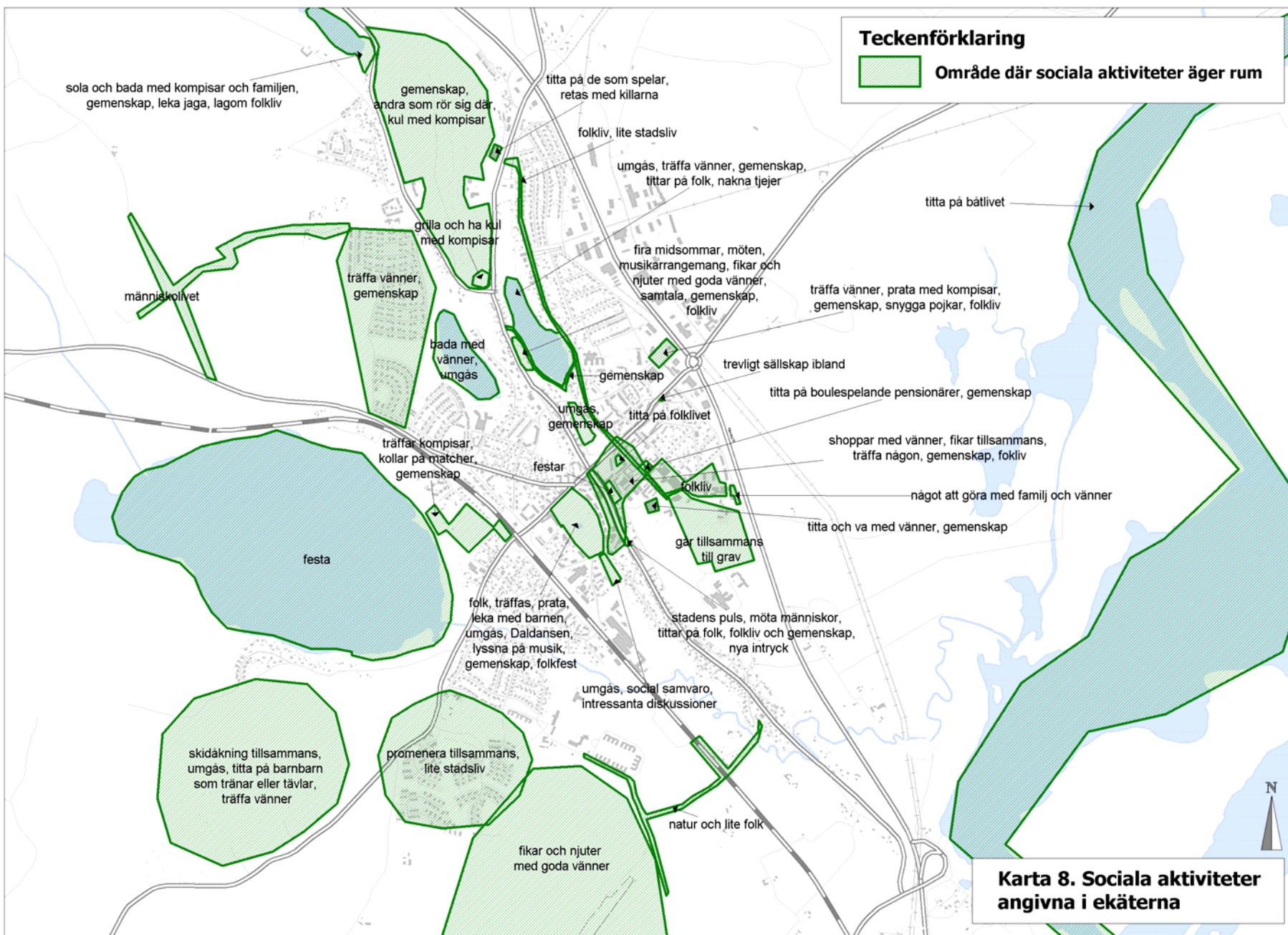
Bild 16. Ibland är det skönt att vara ifred och bara rå om sig själv.

I en levande och välmående stad är folkliv en av huvudattraktionerna, men i skogsområdena utanför staden, som är med i den här undersökningen men som verkar ha utelämnats i Jan Gehls forskning är det snarare det asociala man söker, att få vara ifred från andras nyfikenhet. Undantaget är när man tränar, då söker man sig till gemenskapen på Skidcentralen eller Stadsberget. Där hejar man på varandra och får också trygghet ur varandras närvaro.

En slutsats kan vara att inne i staden och i bostadsområdena är ett rikligt socialt liv att eftersträva, däremot i skogsområdena är det bästa man kan uppnå ett brett utbud av valfria aktiviteter, alltså att människor väljer att vistas där, ensamma eller tillsammans med bekanta.

Kartorna 6, 7 och 8 på föregående sidor visar aktiviteter som angivits i enkätsvaren. Att dela upp alla aktiviteter som angivits i enkäterna efter Jan Gehls kategorier visade sig svårt. En del aktiviteter verkar passa i flera kategorier och återkommer då på flera ställen. Till exempel att spela fotboll, det är både valfri rekreation, något man gör för att själv må bra och för att träna sin egen förmåga, och socialt, något man gör tillsammans med andra. Annars avgörs vad som är den främsta anledningen. Gör man det mest för att det involverar andra människor eller mest därför att det är en aktivitet man tycker om?

Ytterst få svar klassades som nödvändiga aktiviteter (Karta 6) eftersom svaren handlade om vad man gör på sin favoritplats. Alltså borde det vara aktiviteter man tycker om att göra eller möjligen nödvändiga aktiviteter man drar ut på och förlänger med småsaker som är frivilliga.

Till exempel är *promenader* sorterade under valfria aktiviteter. Eftersom man svarat att man gör det på sin favoritplats kan det antas att det inte rör sig om en nödvändig transport utan att man väljer den vägen för att den är trevlig.

Utifrån var aktiviteter av olika typer äger rum kan man se vilka platser som fungerar och inte.

Eftersom det var väldigt många aktiviteter som hamnade under valfritt var det intressant att dela in dem i ytterligare underkategorier. Aktiviteterna delades efter om det rörde sig om ren fysisk rekreation, till exempel spela tennis, eller om den var mer inriktad mot mental hälsa såsom att sitta och vila eller titta på något. Ofta är det väl dock så för de flesta att om man är ute och tränar eller motionerar så får man den mentala rekreationen på köpet. Indelningen visar dock att ganska många platser i stadens östra delar är omtyckta för att de hyser aktiviteter som är mentala snarare än fysiska. Indelningen finns visad i Karta 9 på nästa sida.

15.5 Kvaliteter

Karta 10 på sida 47 visar kvaliteter som angivits i enkäterna. Det är svaren till frågan om vad man vill se, känna och uppleva på sin favoritplats. Nästan överallt nämns lugn och ro, avkoppling, stillhet och tystnad. Det verkar vara något man söker oftast då man är ute. Undantagen är McDonalds och andra bilplatser för ungdomar samt Åsgatan där man hellre vill ha folkliv och fart och fläkt.

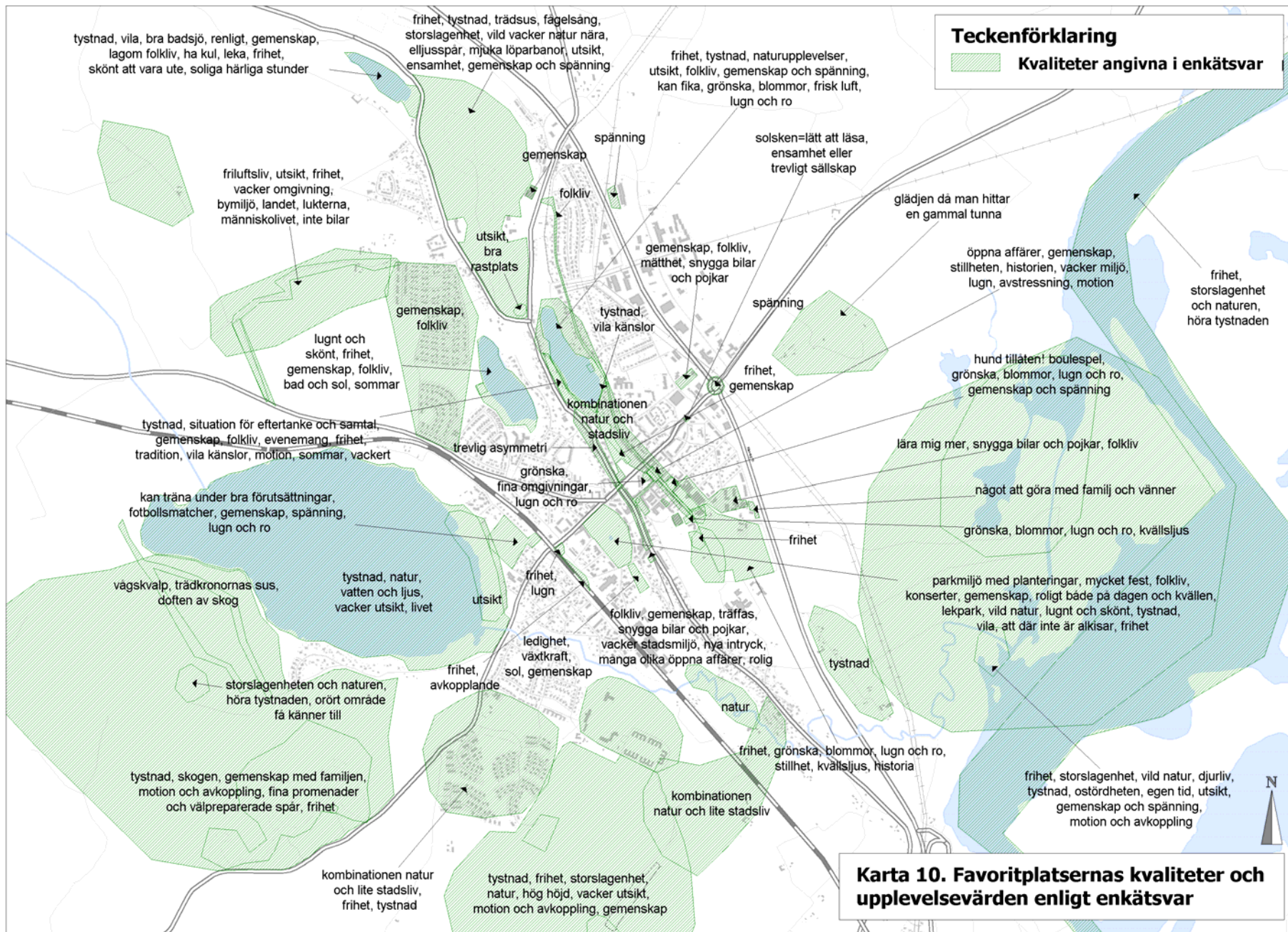

Bild 17. Ibland vill man sitta och ta det lugnt medan man tittar på folklivet.

På en del platser vill man ha både lugn och ro och folkliv, kanske kan det vara avkopplande att betrakta människor i rörelse på håll eller att promenera i ett område där även andra människor rör sig. En person (nr 64) har till och med skrivit att det är "kombinationen mellan natur och lite stadsliv" som lockar henne att promenera på Damastvägen och längs Långgatanstråket. Det enda som är riktigt svårt att kombinera är tystnad och folkliv på en och samma plats.

Vissa ord kan man tycka återkommer lite väl ofta. Det kan bero på att enkäten gav exempel på värden i frågan och en del har nöjt sig med att bara stryka under det de tycker passar. Orden som stod var *frihet, storslagenhet, vila, tystnad, vild natur, utsikt, folkliv, ett speciellt evenemang, gemenskap eller spänning*. Förhoppningsvis har man ändå svarat ärligt, utan att låta sig styras allt för mycket.

15. 6 Platser man undviker

Karta 11 på nästa sida visar platser som enkätsvararna har angivit att de undviker samt orsakerna till detta. Totalt sett är den mest undvikta platsen Sopstationen. På sätt och vis är det bra för där behöver ingen vistas någon längre stund. Den plats som kommer på andra plats är Brunnsjön. Brunnsjön är ett problem trots att den skulle kunna vara en stor resurs. "Det är synd att Brunnsjön ser ut som den gör, vore bra med en badplats men det är väl för lortigt" skriver nr 82. Det är speciellt att en stad har så många sjöar som Hedemora, men en efter en växer de igen. Brunnsjön drabbas årligen av algbloomning och Munkbosjön och Hönsan undviks också på grund av dålig vattenkvalitet.

Bland vuxna, personer över 20 år, är den mest undvikta platsen Gussarvsgatan. "Fulaste infarten i Sverige?" frågar sig nr 1. Om man läser vidare under fråga 13 som handlar om önskemål verkar det dock som att de flesta kommer att bli nöjda då hela gatan är omgjord. "Jag önskar att Gussarvsgatan och Åsgatan blir som nere vid Hemköp" skriver nr 110 och nr 14 önskar sig cykelbana "så att man kan cykla med barnen".

Bild 18. Gussarvsgatan är en plats många undviker, förhoppningsvis blir det bättre när hela gatan är ombyggd. Fotograf Bernt Lennartsson.

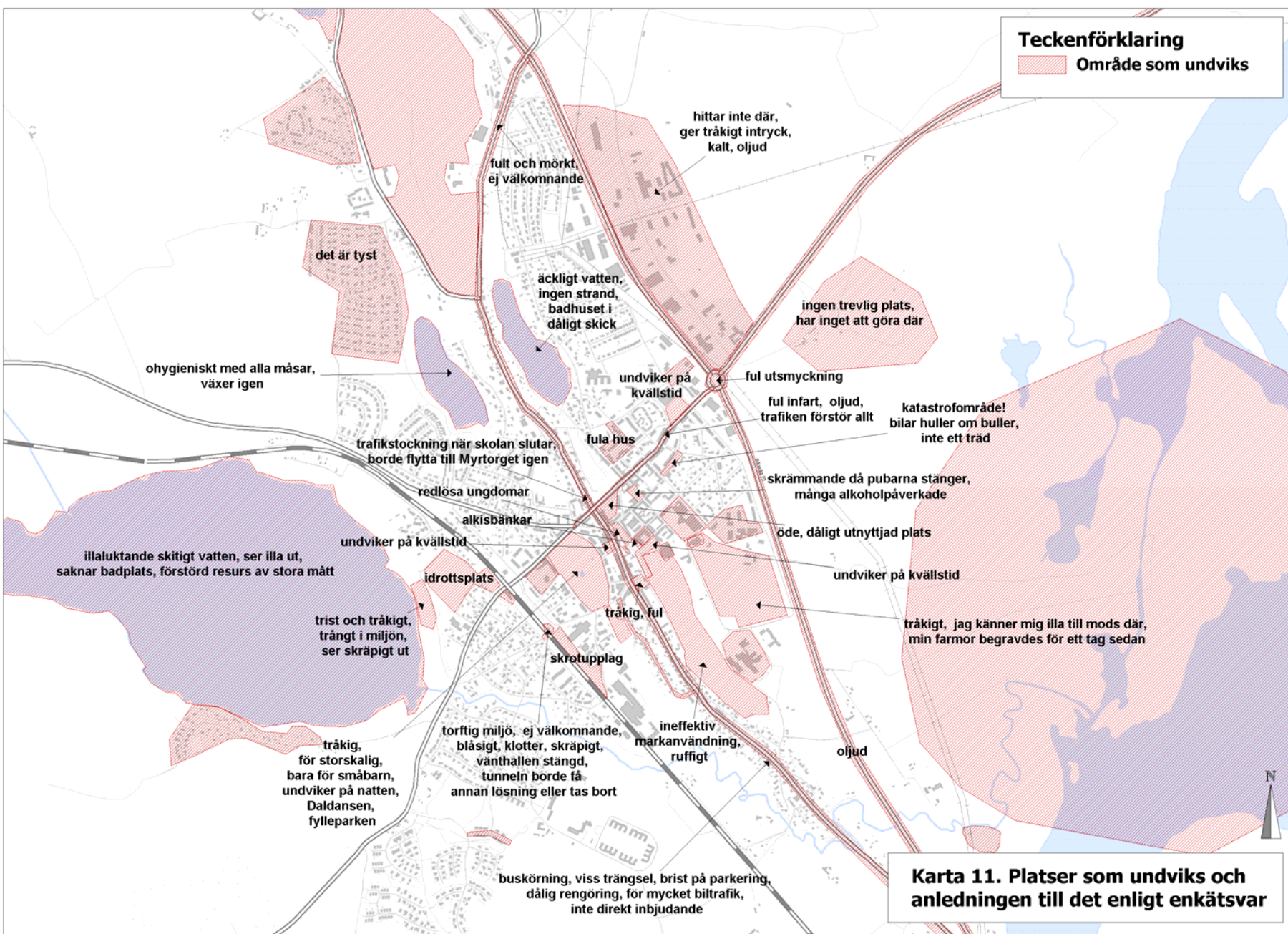
Gussarvsgatan har den tätaste biltrafiken i hela Hedemora (i genomsnitt

passerar 10000 bilar/dag) och fungerar idag som en barriär tvärs igenom staden. Det är inte överraskande av att många tycker den är ett problem, snarare att den inte anses vara det i alla åldrar.

Något som jag också blev förvånad över var att ungdomar tycker så illa om kyrkogården. Personligen skulle jag kunna tänka mig den som ett grönt komplement till den torftiga asfaltsskolgård som gymnasiet har, men så verkar inte vara fallet här. "Jag känner mig illa till mods" skriver U47. Kanske är det så att unga människor inte vill bli påmind om döden? "Det är tråkigt där" tycker U12. Antagligen är det bristen på aktiviteter som gör att ungdomar inte vill vistas på kyrkogården. Men många människor i andra grupper har kyrkogården som favorit så varför detta avståndstagande?

Barn och ungdomar tycker inte om Hönsan. Kan det vara för att de tänker mest på badet och vattnet som inte är så trevligt medan vuxna tänker mest på kulturmiljön, Gammelgården, badhuset och Kärleksstigen? Om man tittar på vilka aktiviteter som olika åldersgrupper sysslar med så kan det mycket väl vara så. Nr 83 (som är 20-39 år) skriver "Hönsan och Gammelgården är en av Hedemoras vackraste platser men badhuset och vattnet är vidrigt".

Om man ska se till könsfördelningen så är Industriområdet, Taxiplan och Brunnsjöliden bara illa omtänkta bland kvinnor, medan skolan bara undviks av killar. Kanske beror det på att kvinnor över lag promenerar och cyklar mer än vad män gör, när man svischar förbi i bil känns inte Taxiplan som en oöverkomlig asfaltöken där man när som helst riskerar att bli överkörd och industriområdet är en plats dit man åker för att göra ärenden. Kvinnornas invändningar var att de inte hittar i industriområdet för de aldrig vistas där och de tycker att det ser trist ut vilket inte är bra för staden.

En teori är att killarna inte gillar skolan för de har fortfarande svårt att sitta stilla och på gymnasiet anses man för gammal för att gå ut och spela eller röra sig på rasterna. Tjejer å andra sidan uppskattar den sociala möjligheten som skolan ger.

Bild 19. Det är många som tycker illa om gångtunneln under järnvägen. Antagligen för att den är så smal och böjd så att man inte kan se igenom den.

Avslutningsvis kan sägas att de flesta platser som någon undviker finns det någon annan svarande som tycker om. Till exempel är ju Sveaparken den mest omtyckta platsen i staden och en person (nr 19) har faktiskt angivit parken både som favorit och plats hon undviker, under undvik har hon dock gjort tillägget "på natten".

Det allra mest anmärkningsvärda är dock att så många (de flesta i ungdomsenkäten) faktiskt inte har någon plats att klaga på. Detta tror jag beror på lika delar patriotism, alternativt hemmablindhet och att man inte vet vad man kan begära.

15.7 Brukarnas önskningar och funderingar

De önskemål som återkommer i flest antal svar är dels fler gång- och cykelbanor inne i centrum och bredare vägrenar med bra asfalt på landet så att man kan cykla säkert även där eller åka rullskidor. "Mer cykelbanor! Mindre inriktning på biltrafik, satsa mer på cyklisterna och gångarna!!!" skrev nr 20.

Bild 20. "Lite bättre cykelbanor så att man kan cykla med barnen" (nr 14).

Dels önskar man sig fler uteserveringar, bänkar och andra platser att sitta och koppla av på tillsammans om sommaren. Nr 30 till exempel skriver "Att det ska finnas någon park med bänkar som man kan va i på sommaren, både vuxna, ungdomar och barn, med mycket grönt och gräs". Grönska är det också många andra som har önskat sig. Man vill ha mer träd inne i stadskärnan och fler blomsterplanteringar. Stora asfalterade ytor förkastas.

Om man ser till vilka platser som flest svarande vill ändra på är Åsgatan den som oftast förekommer. Många vill att den ska bli gågata, året om eller bara på sommaren. Bara en person vill att den ska öppnas för trafik åt båda hållen. De flesta nöjer sig dock med att den blir attraktivare och mysigare på något sätt. "Göra Åsgatan mer attraktiv, alla medel är tillåtna" skriver nr 51 och föreslår evenemang och fler uteserveringar. Andra förslag är trädplanteringar, fontäner,

kul belysning, en breddning av trottoaren framför Synsam och Handelsbanken så att man får plats med bänkar i kvällssolen. Men nr 93 tycker "Gör inget märkvärdigt med Åsgatan, en gata ska vara en gata!" och nr 73 ger ett alternativ "En avstängd Åsgata skapar trafikproblem. Låt Borganäsvägen bli utekafégata, den är solig och fin".

Bild 21. Åsgatan domineras allt för mycket av biltrafiken tycker många.

En annan plats som debatteras är Sveaparken. "Dessutom vill jag hellre se Sveaparken som välskött grönområde än som nöjesfält. Men kanske fler aktiviteter som boulebana, minigolf, uteshack, liten kiosk, bord och stolar för picknick, sätta fart på tennisbanan osv. Som det är nu är parken sönderkörd av nöjesfälten och gräsmattorna kan inte användas till spring, lek och filt i solen" (nr 14). Alla verkar överens om att parken måste fungera även då det inte är Daldans och några vill till och med flytta arrangemanget till Folkets park. Men man får inte glömma att många också har Sveaparken som favoritplats just därför att Daldansen existerar.

Sjöarna i staden är också på tapeten. Då det gäller Brunnsjön är det två saker man önskar sig, en badplats samt att campingen rustas upp och blir en "riktig" camping. Nr 112 ger en beskrivning av vad en sådan camping skulle kunna erbjuda "Jag tycker

att den så kallade campingen behöver en rejäl uppryckning eller ännu hellre flyttas, kanske till Munken. Där borde även finnas en servering, fika, enklare mat, öl, vin, minigolf, strandvolleybollplan, kort sagt: en plats där bofasta såväl som gäster kan samlas".

Bild 22. Campingen är inte rolig, varken för besökare eller hedemorabor.

Vattenkvaliteten anses också vara ett stort problem, nr 25 skriver "Utomhusbassäng, för bönderna sprider så mycket gift på åkrarna att sjöarna slammar igen". Och det är inte bara för att man vill kunna bada, "Brunnsjön skulle kunna bli ett sportfiskeparadis om man muddrar ur lite och skapar några grund av stenkistetypen samt planterade gös. Låt denna åtgärd följa efter att sjön rensats från åkervatten" (nr 96).

Bild 23. "Sjön Munken håller på att växa igen, måsarna måste bort från badplatsen, de skitar ner och det är ohygieniskt" skriver nr 143.

Ungdomarna som besvarat enkäten i skolan har inte skrivit många önskemål. Det kan förstås bero på att de blivit ålagda att skriva och därför inte ids tänka efter vad de verkligen vill, men jag får en känsla av att de är uppgivna. Många, både vuxna och ungdomar i den allmänna enkäten har påpekat hur lite det finns att göra för ungdomar, alternativt vilka problem de sysslösa ungdomarna ställer till med. "Vem tar hand om öl-ungdomarna som är 12-18 år?" frågar sig nr 54.

U63 ser det ur ett annat perspektiv "Jag saknar aktiviteter för oss som inte är 18, ex ta hit nå band som spelar eller vad som helst". Att tro att en ungdomsgård skulle lösa alla problem är naivt men något måste göras. Förslagsvis får ungdomarna själva säga vad de vill ha hjälp med att skapa. Ett "skaparställe", laglig graffitivägg, skate-boardramper, plats att spela musik med bandet eller något helt annat.

Bild 24. Det "finns inte så mycket att göra" tycker U43.

15.8 Överraskningar

En överraskning var att Sveaparken var så mycket populärare än alla andra platser, det hade man inte kunnat förutspå ur observationsmaterialet. Den största enskilda anledningen till att den är så omtyckt verkar vara Daldansen. För en dryg fjärdedel, mestadels ungdomar, är evenemanget den enda anledningen till att besöka parken. Av dessa har många heller inte angivit någon annan favoritplats vilket betyder att under årets övriga 51 veckor har de ingenting att göra utomhus.

16 Gångturer

Gångturerna blev alltså bara två istället för tre som det var tänkt. På grund av bristande intresse att delta eller bristande information om att de skulle genomföras kom ingen första gången. Detta ledde till att inte alla platser som jag velat få utlåtanden om blev besökta.

Här är dock resultaten från de två turer som gjordes.

16.1 Sammanfattning av åsikter

Det visade sig inte helt oväntat att Åsgatan var den plats där flest deltagare hade varit mest nyligen, nästan alla hade varit där samma dag i ett eller annat ärende. Också Stora torget hade alla deltagare varit på åtminstone samma vecka. Myntparken och Broån är de platser som besökts minst.

Platserna vi besökte i första omgången var platser som deltagarna sade att de ofta passerar men inte så ofta stannar till vid, som Stora torget, Myntparken, och Vasarinken. Stora torget tror de skulle kunna användas mer om Turistbyrån fick entré mot torget och det skapades en mötesplats där, mer grönska och mindre bilar skulle också vara önskvärt. Prostmyren borde göras om till en riktig idrottsplats och en gångväg tvärs igenom mellan Vårdcentralen och Åsgatan skulle vara bra. Kyrkogården är lite både och, dit går man både för den speciella funktionen som kyrkogård och stämningen som råder där men lika ofta för att det är en fin promenadväg.

Vi besökte dock en plats som man aldrig passerar, Hovran. Dit kommer man bara om man verkligen söker sig dit. Riksvägen anses i gruppen vara en stor barriär med sina 8500 bilar per dygn och att gå ner till fågeltornet är för några väldigt drygt och jobbigt. Ändå är det en plats de tycker om. Olika personer föreslår olika lösningar på tillgänglighetsproblemet. Några vill ha en gång- och cykeltunnel under riksvägen vid Jet-rondellen och en gångväg förbi sopsta-

tionen till friluftsområdet, andra vill hellre att det är bättre skyltat för biltrafiken.

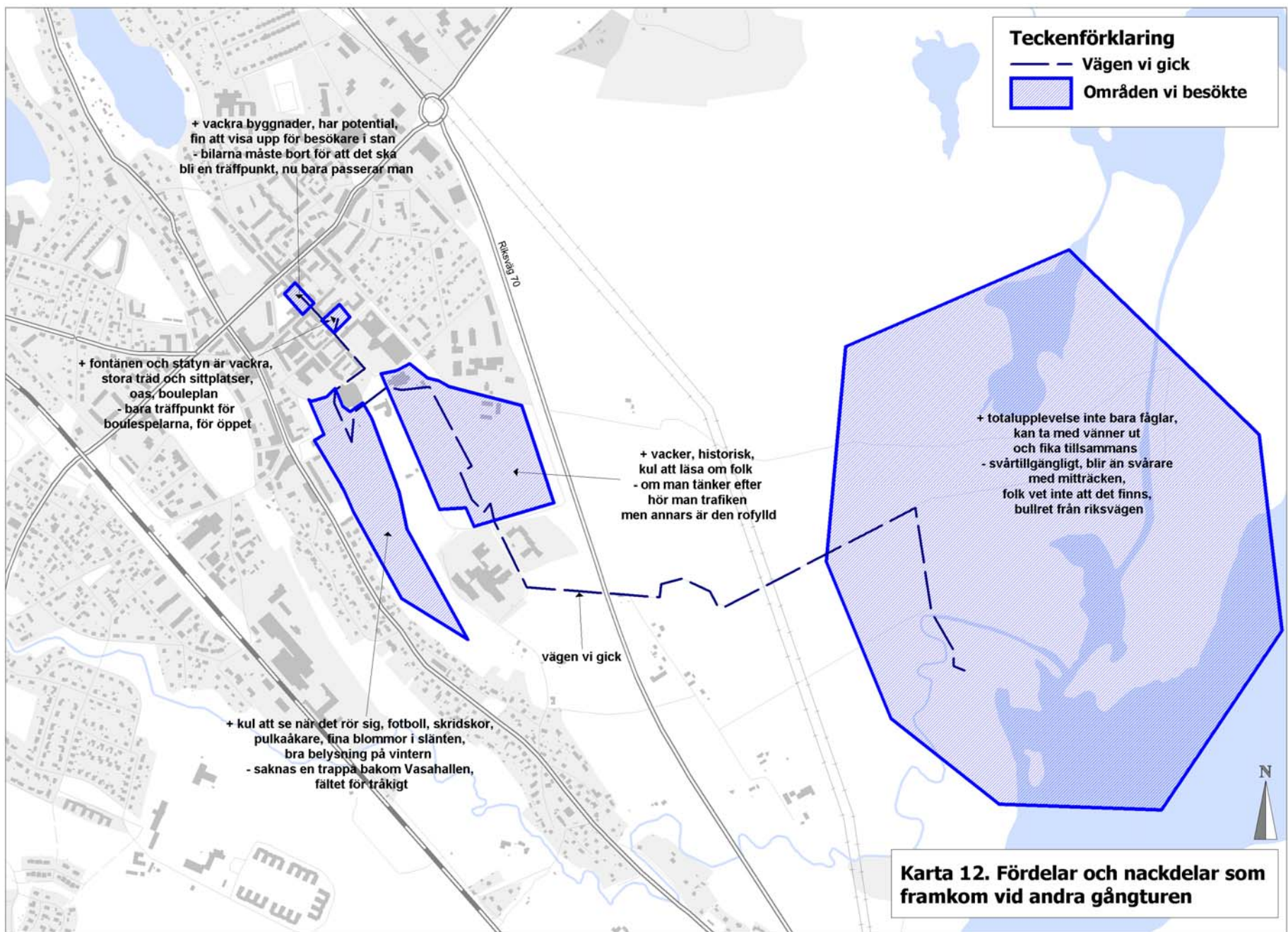
Karta 12 på nästa sida visar fördelar och nackdelar som angavs om platserna vi besökte under den andra gången.

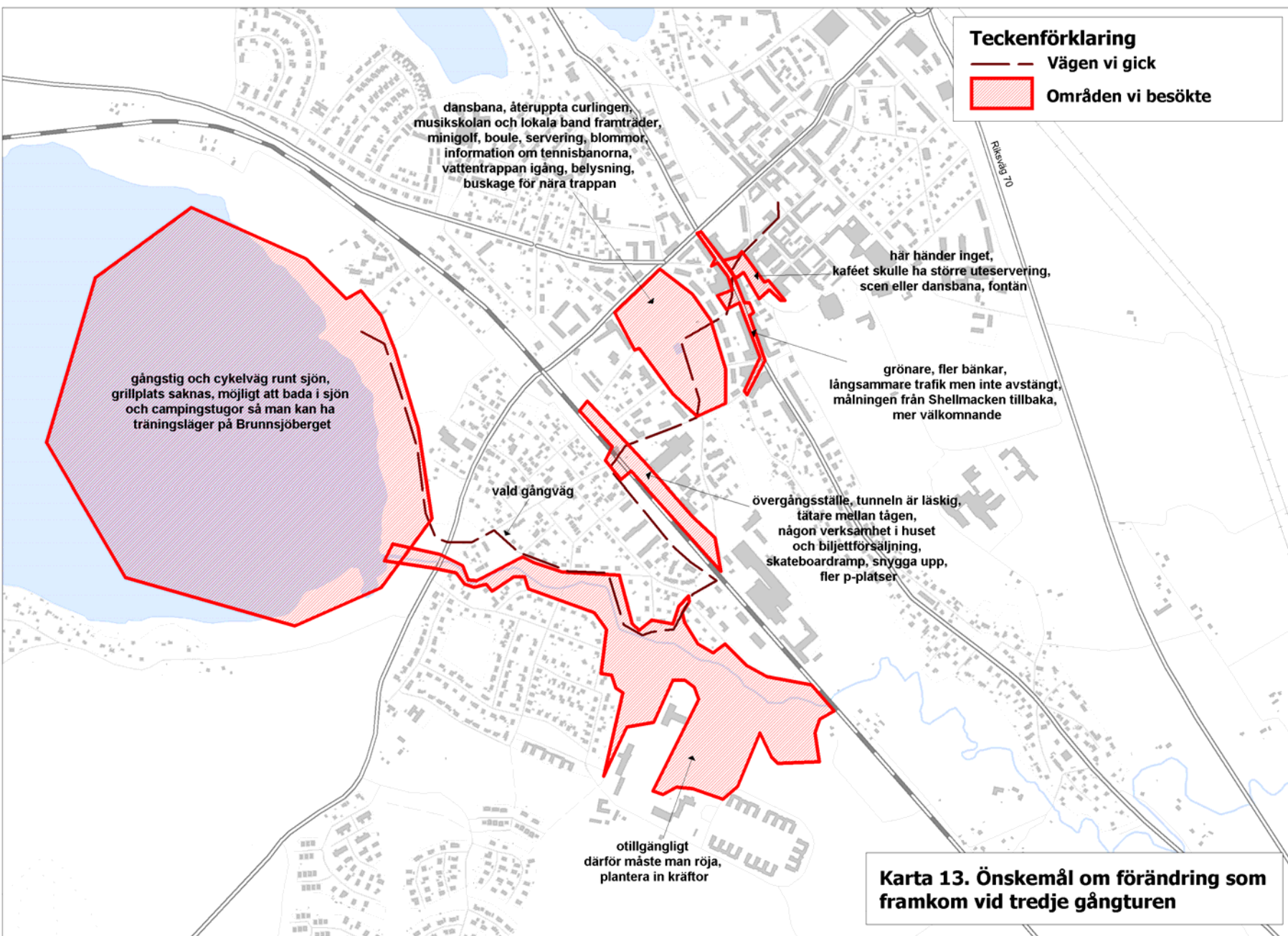
Vid det andra tillfället var Åsgatan och Hökartorget platser som kan sägas innehålla mest av de nödvändiga aktiviteterna. Många hade passerat eller utfört ärenden under dagen men de saknade bänkar, papperskorgar, grönska, uteservering på Hökartorget och cykelbana. Saker som skulle kunna göra platserna bättre för valfria och sociala aktiviteter såsom att läsa, dricka kaffe med en tidning eller bara stanna till och prata med bekanta man möter.

Tågstationen och Broån är platser som deltagarna i gruppen mest passerar även om det är kul att titta på tågen ibland eller plocka vitsippor på våren. Brunnsjön är omtyckt eftersom det varken hörs eller syns någon trafik från promenadvägen. Badet var väldigt populärt förr, fast vattnet har nog alltid varit "dåligt", slår de fast. De som besöker Brunnsjön nu för tiden promenerar mest på vägen eller tittar på fotboll.

Sveaparken beskrivs som en underbar plats, en grön lunga för staden och bra lekplats för barnen. Stora fria ytor och rymd och "den lever". Men den upplevs också som otrygg, på kvällarna vill ingen gå där, buskarna växer så nära trappan och det är ingen som hör eller ser om man skulle råka ut för något.

Karta 13 på sida 55 visar tänkbara åtgärder för att förbättra de besökta platserna under gångtur 3.

16.2 Överraskningar

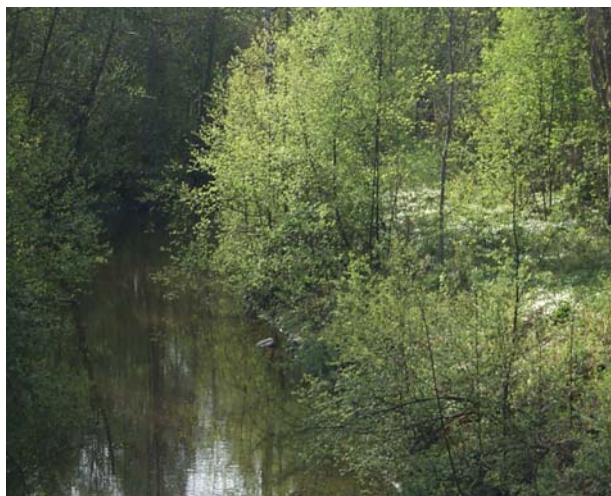

Bild 25. Broån om våren. Prunkande grönska och vitsippor i mängder.

Den största överraskningen vad gäller användandet av platser var att så många ändå tycker om Broån. Den är inte alls bortglömd som jag trott och det gläder mig verkligen. Måste absolut öppnas upp en stig igen. Här är ett utdrag ur diskussionen vid Broån:

- *Vackert och rofyllt så nära stan, sa någon.*
- *Spännande för barn, sa någon annan.*
- *Du förstår att det här är nostalgi för oss, vi har sprungit här sedan barnsben, sa två damer som nog närmade sig 80.*
- *Ja, här lekte jag jämt när jag var liten, säger en man på 45.*

En tidlös plats med andra ord som alltid varit en del av livet för dem som bott runt omkring. Man har också fiskat kräftor och promenerat längs ån.

Kul med alla berättelser om hur platserna sett ut och använts förr, det har funnits bra mycket mer i Hedemora än Gustav Vasa och TT-loppet.

17 Skolgårdsintervjuer

Barn har låg hierarkisk ställning i samhället och kommer därför sällan till tals i beslutsprocessen. Därför är det, ur ett demokratiskt perspektiv viktigt att fråga just dem och helst i grupper där inte vuxna är med och tillrättalägger eller styr.

Det finns fyra låg- och mellan-stadieskolor i Hedemora, tre kommunala och en privat. Skolorna ligger nästan på linje från Olympicaskolan och Fyrklöverskolan i den västra delen av staden till Gussarvsskolan i den östra. Karta 14 på nästa sida visar skolornas lägen i staden. Olympicaskolan är en friskola där det går barn från hela kommunen. Också till Gussarvsskolan bussas barn från exempelvis Turbo.

Barnen som svarat på frågorna är totalt sett jämnt fördelade mellan könen men inte på varje skola för sig. Åldersfördelningen är också ganska jämn i åldrarna 7 till 12 år.

17.1 Omtyckta platser

Diagram 4 på sida 59 visar barnens vistelseplatser. De i särklass mest utnyttjade områdena är hemma kring huset och skolgården. Därför är det viktigt att närmiljön är så allsidig och tillfredsställande som möjligt.

Barnen på Gussarvsskolan och Stureskolan är mestadels stadsbarn. Deras platser är i stor utsträckning belägna i stadens centrala delar, bostadsgårdar och gator, Vasahallen och Ishallen. Många uttrycker sig som att man gärna är lite var stans eller har ingen speciell favorit. Skolgården är allra viktigast för dem.

Barnen på Fyrklöverskolan och Olympica leker hemma i bostadsområdet men lika ofta i skogen, vilket inte barnen på stadsskolorna gör. Vilket nog mest betyder att barnen på de här skolorna bor och vistas nära skogen medan barnen på stadsskolorna inte gör det.

Barn tar också glädje av sådant som vuxna kan tycka är småsaker, snöhögar, ett klätterträd, en basketkorg eller en yta med speciell plattläggning. Den enda egentliga parken som nämnts är Sveaparken. Det är mest lekplatsen man tycker om men många uttrycker sig positivt om att den görs om och upplyser mig om att det minsann ska bli både minigolf och kiosk.

17.2 Aktiviteter

Diagram 5 på sida 60 visar barnens aktiviteter på olika platser.

Alla sjöar i och i närheten av Hedemora är markerade som favoriter. Det är inte riktigt sant. Jag har nämligen inkluderat alla platser där barnen har sagt att de vistas bland favoriterna. När jag frågar vad man gör på sommaren utropar alla, ofta unisont, "Bada!". Därför har bada också blivit den allra vanligaste aktiviteten.

Bild 26. Nästan alla barn vill bada när det är sommar.

De flesta badar i Matsbosjön men Kärringtjärn är också ett vanligt svar, en sjö som inte nämnts i tidigare undersökningar. Den ligger i Västerby vilket betyder att de flesta barn antagligen åker dit på utflykt med sin familj, vilket gör den än roligare.

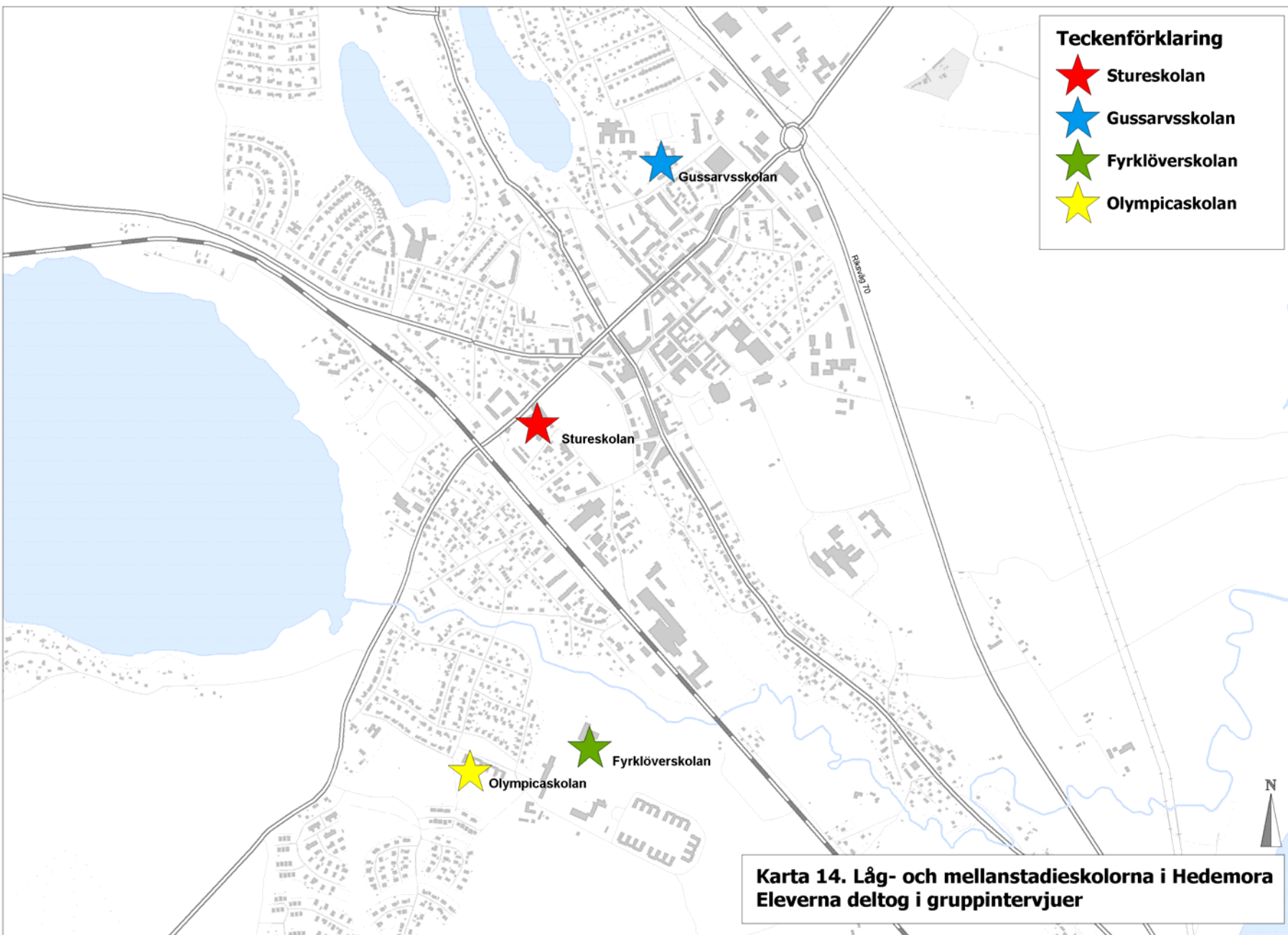
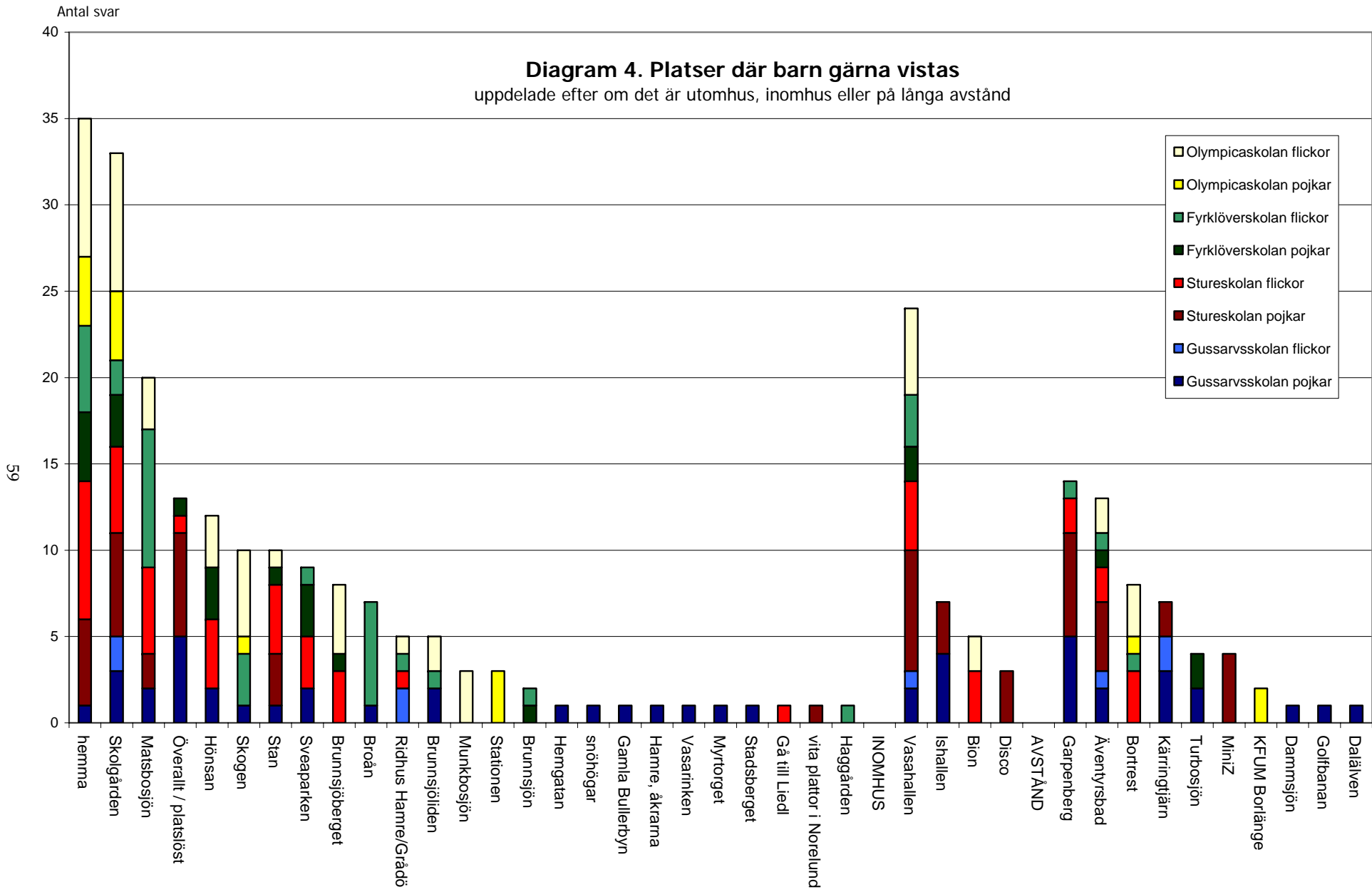
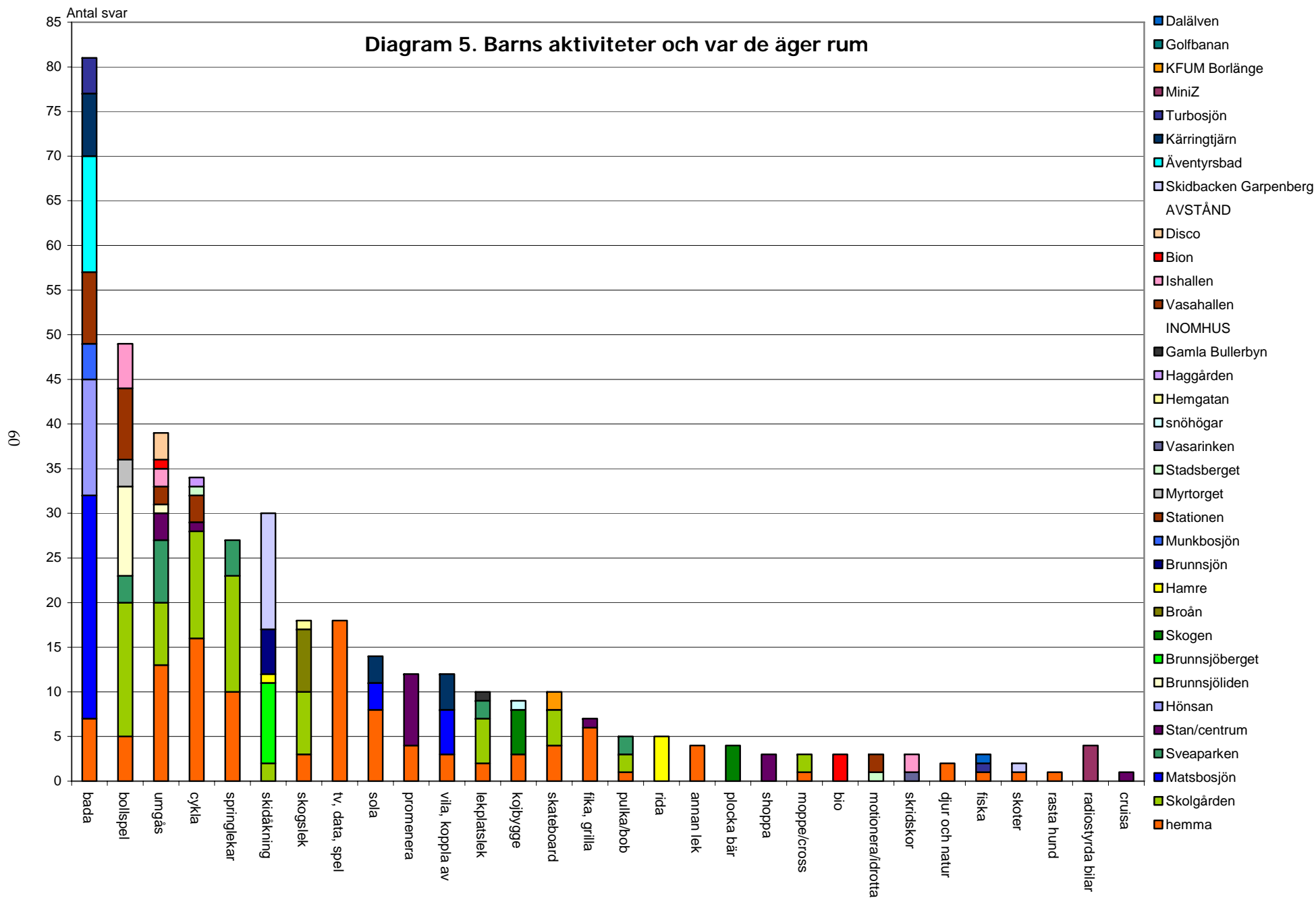

Diagram 4. Platser där barn gärna vistas
 uppdelade efter om det är utomhus, inomhus eller på långa avstånd

Huruvida Hönsan är bra att bada i råder skilda meningar om. Barnen på Gussarvsskolan, som ju bor närmast, debatterade livligt. De flesta kan tänka sig att bada i Hönsan eftersom den ligger nära och hopptornet är kul, men vattnet är ofräscht och några hävdar att de blivit sjuka av att bada där.

Om man bortser från badet är bollspel den vanligaste aktiviteten. Olika former av bollspel och bollekar utförs på alla skolgårdar. Att cykla är populärt och olika springlekar där man jagar varandra eller tävlar. På Olympicaskolan hade man en egen variant av jaga-leken där man jagade runt varandra i ett klätterträd.

En rangordning bland lekarna efter popularitet (min egen indelning i kategorier) utfaller så här: bollspel, cykla, springlekar, skogslek, lekplatslek, kojbygge, pulkaåkning och annan lek.

Något annat som är omtyckt är förstås att bara umgås. Prata eller inte göra något särskilt ihop.

Bild 27. på vintern vill många barn åka skidor, både på längden och utför. Här är skidskola på Brunnsjöberget. Den närmaste skidbacken är i Garpenberg.

Många barn håller också på med aktiviteter som inte går att utföra i Hedemora. Slalom och snowboard är mycket populärt och det är många som åkt iväg för att åka skidor på sportlovet, bland annat till Garpenberg. Rider gör man på ridskolan i Hamre eller i Grådö. Ishockey kan man spela i ishallen men vill man åka konståkning är den

närmaste klubben i Säter. Skateboardkillarna åker iväg till Borlänge för att träna i ramper och hopp.

17.3 Gillar inte

Landskapsarkitekten Linda Wiking har i sitt examensarbete gjort en undersökning i Norrköpings kommun om hur barn upplever sin utemiljö. Där tyckte barnen att i huvudsak tre saker var jobbiga, äldre barn och ungdomar, fullgubbar och biltrafik.

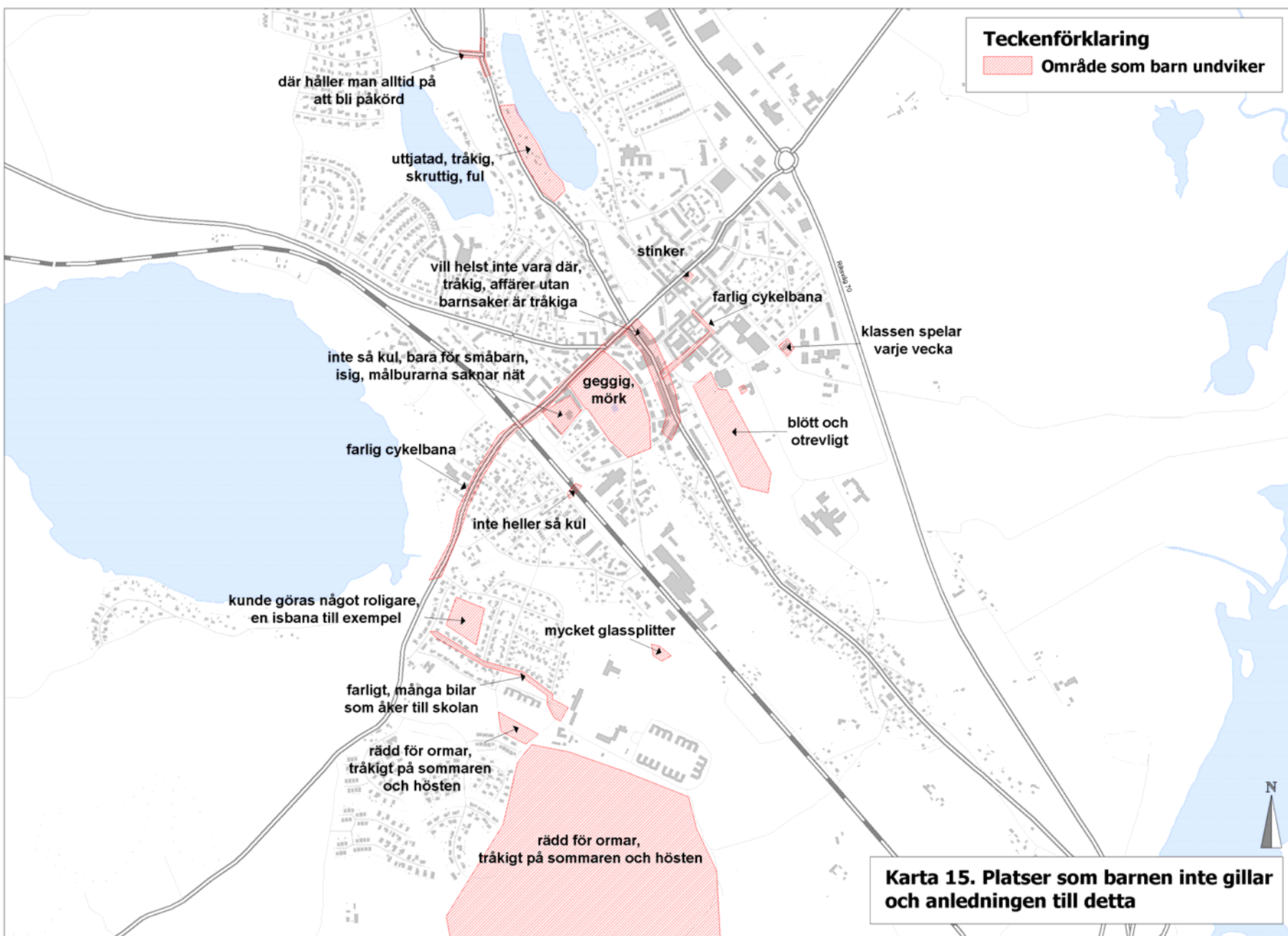
Dessa tre saker tas också upp här i Hedemora men det är bara trafiken som verkar vara ett problem i någon större utsträckning. Det är farliga cykelbanor i centrum och höga hastigheter och tät trafik på infartsvägarna. "Emaussvängen, eller vad heter det? Du vet där man alltid håller på att bli påkörd".

Äldre barn verkar inte vara något allmänt problem utan rör mest eleverna på Olympicaskolan där de yngre barnen helst undviker sjundeklassarnas korridor. Bara ett barn uppger att hon tycker det är obehagligt med fullgubbarna som brukar sitta på hennes bostadsgård.

Eftersom det inte finns så mycket mer farliga saker i Hedemora att tycka illa om, är resten av svaren sådant som är mindre kul, fult eller tråkigt. Anmärkningsvärt ofta rör det sig om kultur såsom Gammelgården, Teaterladan och Musikskolan.

Dessutom finns en plats nere vid Broån som barnen på Fyrklöverskolan kallar för "Glasdalen" för att där är så mycket krossat glas. Det låter som något som borde åtgärdas och som lärarna och kommunen ska vara tacksamma för att barnen undviker.

Karta 15 på nästa sida visar platser som barnen inte tycker om och anledningen till detta.

17.4 Önsknningar

Många av önskningarna kan vara svåra att uppfylla. Globen kommer inte att flyttas till Hedemora och det dröjer innan kommunen delar ut tv-spel åt alla elever att spela på klassens timme.

Andra önsknningar var mer användbara i stadsplaneringen, en fullstor bandyplan, bowling att spela utomhus, ett stort schackspel, nya lekredskap och en bättre fotbollsplan på skolgården med hela mål och inte så lerig, inte så mycket klotter, en stor backe där man kan åka snowboard (till exempel den på Nibbleberget), en klättervägg och en skateboardramp.

Många önskar sig också bättre ställen att bygga kojor på, eller andra mer skyddade vrår. "En stor snögubbe som man kan gå in i eller en lekstuga", eller mer uttalat "jag skulle vilja att det fanns gömställen som ingen kunde hitta".

Bild 28. Barnens önsknningar var fantasifulla och kan utvecklas till något riktigt kul.

Fantasin var det inget fel på "det skulle finnas en klätterställning med en bil överst, eller en bilstol, eller helst en gungande bil som man kan sitta i". Enhörningar och ponnys kan verka svårt men de måste inte vara levande annat än i fantasin.

Helt klart aktningsvärda åsikter då man rustar upp skolgårdarna och andra lekmiljöer. Det finns också ett utbrett behov av skateboardramper i staden.

17.5 Överraskningar

Lite överraskande är att så många leker på skolgården efter skoldagens slut och på loven. Det gjorde aldrig jag eller efter vad jag vet någon på min låg- och mellanstadieskola, trots att det var en väldigt bra och stor skolgård med både bollplaner, gunga och skog.

Skillnaden kan inte bero på närheten, min skola låg bara fem minuters gångväg hemifrån. Däremot låg den lite avsides till skillnad från skolorna i Hedemora som ligger inne i bostadsbebyggelsen. Min skolgård kunde därför aldrig bli en naturlig mötesplats för ingen hade vägarna förbi. Här är Jan Gehls resonemang att aktivitet föder aktivitet en möjlig förklaring. Barnen drar sig mot platser där andra barn och människor är eftersom man inte vill leka ensam.

Andra fördelar med skolgården är att den ofta är den enda eller åtminstone den mest välutrustade och välskötta lekplatsen i området. Ofta har de också stora asfalterade ytor utan biltrafik för bollspel, cykling och skateboardåkning.

Anmärkningsvärt kan väl också vara att det är fler som promenerar och solar än som leker på lekplats, och fler som bygger kojor än som åker skateboard. För mig låter det också otroligt att barn i andra klass kör cross och snöskoter. Det är i alla fall en sak som skiljer Stockholm och Hedemora åt, här finns ytorna och snön och tillfällena för ett

barn att lära sig köra snöskoter, något som vuxna Stockholmskarlar bara gör på semestern.

Man blir präglad av sin uppväxt och det märks att barn, speciellt de yngre, uppehåller sig mest i eller nära sitt eget bostadsområde. Därför är det viktigt att närmiljön är så allsidig och tillfredsställande som möjligt.

En del saker som många barn söker, som de måste åka långt för att kunna göra eller som de önskar sig, borde man gå att ordna på närmare håll än vad som finns idag. Skateboard- och cykelramper, fiskevatten och vattenrutschkana och skidbackar, de behöver inte nödvändigtvis ha skidlift för många åker snowboard och är beredda att gå upp.

Bild 29. De här killarna från Stureskolan tog saken i egna händer och byggde gupp att hoppa i. Grusplanen bakom stationen är det bästa stället i staden för ett rampområde tycker de.

18 Observationer

De observationer som gjorts är förstås bara minutbilder av vad som sker i staden. Jag vet inte vad som skedde 5 minuter innan jag kom till platsen, om det inte är mycket tydliga spår och jag vet inte vad som händer efter att jag lämnat den. Jag vet ingenting om de observerades intentioner eller tankar, varför man uppehåller sig på en viss plats och inte på en annan. Allt sådant är gissningar och hypoteser som grundar sig på platsens egenskaper tillsammans med personen i frågas utseende och aktivitet. Människor som promenerar kan mycket väl vara på väg till jobbet, motionera eller promenera för nöjes skull. Jag kan bara gissa utifrån portföljen eller matkassen att personen har ett mål med sin promenad, eller utifrån träningsoverallen och gymnastikskorna att det rör sig om en motionstur, men jag kan så klart inte veta. Kanske är portföljen fylld med picknickmat eller kanske arbetar personen i fråga som idrottslärare. Tiden på dygnet kan också vara en ledtråd.

18.1 Platserna som besöks mest

Diagram 6 på nästa sida visar det observerade antalet besökare för olika platser vid de tre årstiderna. Karta 16 på sida 67 visar besökarnas spridning i staden.

Den absolut mest besökta platsen är Åsgatan. De flesta som observerats där är folk i rörelse. Åsgatans lokalklimat är inte bra. Eftersom den ligger uppe på åsen utsätts den för alla vindar och det finns inget som stoppar dem. Gaturummet är kallt, blåsig och har inte mycket plats till övers för den som vill slå sig ner. Detta gör att inte många kommer hit för att njuta, utan det är mest raskt utförande av ärenden. Några dröjer sig dock kvar, åtminstone på sommaren då vädret är bättre och blomsterplanteringarna minskar bilarnas dominans. Som stadens affärsgata är Åsgatan främst en plats för nödvändiga aktiviteter (Jan Gehl).

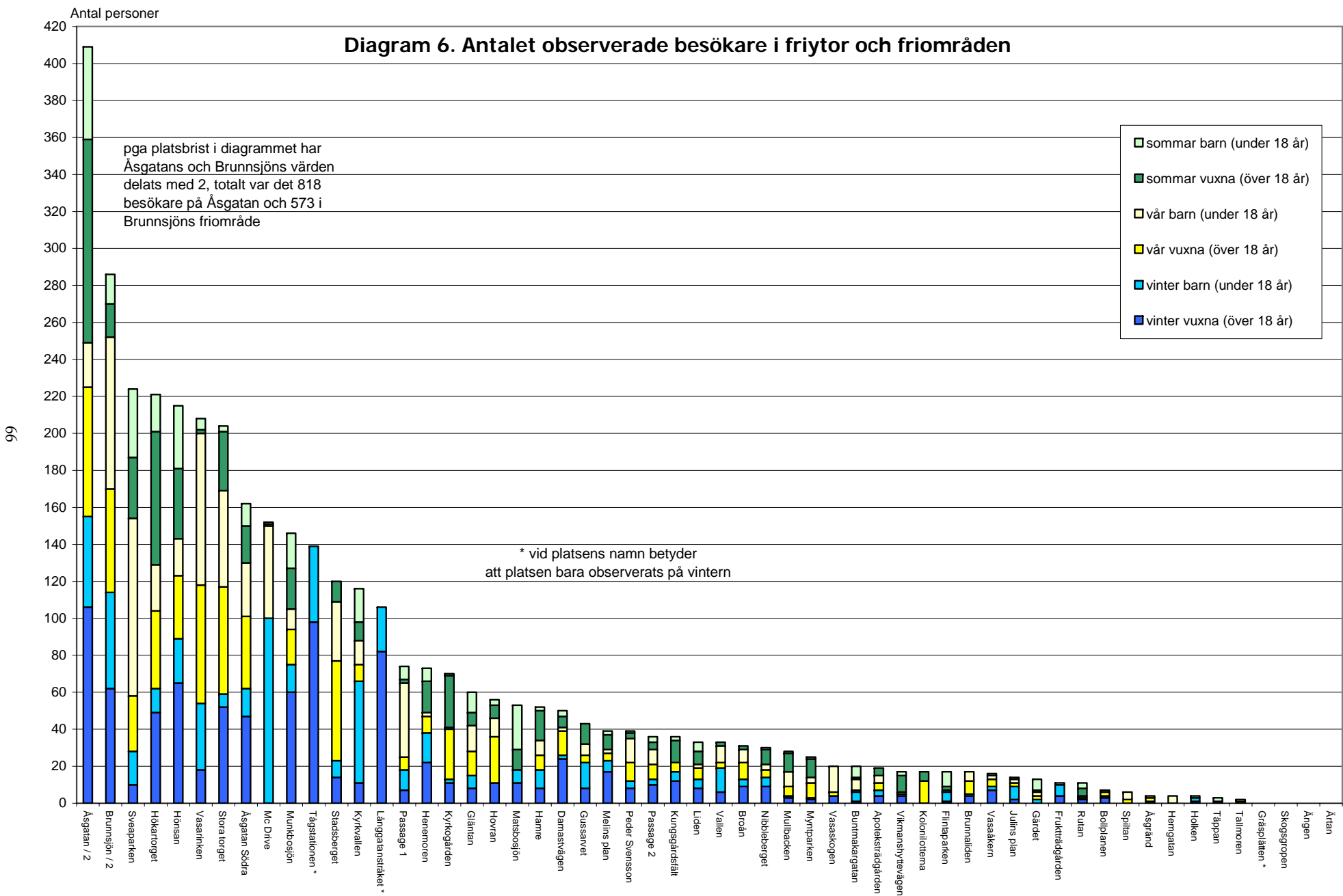

Bild 30. när det är kallt ute står man gärna och pratar ett tag innanför Konsums entré.

En annan plats som besöks mycket är Tågstationen. För de flesta är stationen en plats som inte lockar annat än då man ska ut och resa, alltså återigen en plats för nödvändiga aktiviteter. Men det finns också en liten grupp barn och ungdomar som tycker om stationen som vistelseplats, en plats för valfria aktiviteter. Här är folklivet, här finns ytorna att spinna loss med bilen, här finns bänkar med vindskydd och här finns guppet att hoppa i med cykeln.

Bild 31. Stationen är inte bara en plats för resande, man kan sysselsätta sig där flera timmar.

Brunnsjöns friområde har väldigt många besökare, de flesta har dock observerats vid två olika delområden. 210 personer har spelat fotboll eller tittat på fotboll på Brunnsjölidens idrottsplats. Näst flest, 182 personer, har setts vid skidcentralen på Brunnsjöberget. Att det är färre som noterats i skogen kan förstås bero på att det är svårare att upptäcka besökare där sikten inte är lika bra, skidåkare och löpare har den fördelen att de passerar en viss punkt där man kan räkna in dem. Troligt är dock att det är färre som rör sig i den övriga skogen uppe på berget. Det är också färre som noterats under sommaren. Det beror antagligen på att man varken kan spela fotboll eller åka skidor och att det inte är många som vill bada i Brunnsjön. Bara två barn har observerats när de badat i sjön. Av de övriga som observerats har två rott runt i en eka och resten har pimplat, solat eller åkt skidor på isen.

Bild 32. I Brunnsjön pimplar man gärna men badar ytterst sällan på grund av att där ofta är algbloomingar på sommaren.

Att Hönsan har så många besökare beror förstås inte bara på sjön utan också på att Gammelgården och strandpromenaden *Kärleksstigen* har inkluderats. Även Munkbo-sjön har fått draghjälp från gångvägen vid sidan av, på själva badplatsen har det varit betydligt färre. Även om de båda sjöarna bidragit till att göra platserna så populära

genom att föra in ljus, rymd och vattenglitter.

18.2 Aktiviteter

Kartorna 17 till 34 visar observerade aktiviteter uppdelade efter Jan Gehl kategorier och årstidsvis. Kartorna finns i bilaga 10.

Precis som tidigare med aktiviteterna angivna i enkätsvaren har de observerade aktiviteterna delats upp i Jan Gehls tre kategorier, nödvändiga, valfria och sociala. Här blev dock fördelningen, mellan de olika kategorierna lite annorlunda.

För det första har jag observerat långt fler nödvändiga aktiviteter (kartorna 17-22). Där inkluderas underhållsarbeten, att vänta på olika saker och att gå igenom snabbt vilket betraktas som att gåendet är en transport snarare än en rekreativ promenad.

De valfria aktiviteterna (kartorna 23-28) har åter igen delats upp i fysisk rekreation och mental återhämtning. Något som tydligt går att utläsa är att majoriteten av aktiviteterna är fysiska på vintern, vilket antagligen har sin naturliga förklaring i vädret. Det är helt enkelt för kallt för att sitta och meditera i minusgrader och snö. På sommaren däremot, när folk har semester och det är varmt, är de mentala aktiviteterna väldigt vanliga.

Möjligen skulle man kunna tolka resultatet som att platsens egenskaper är viktigare för en lugn mental aktivitet än för till exempel promenerande eller motionerande eftersom den som motionerar passerar snabbt igenom platsen och sedan tittar på nästa. En del av platserna där just promenad och hundrastning observerats tycker jag är ganska tråkiga. Då det gäller fotbollsträningar och skidåkning till exempel är man dock beroende av att platserna där man ska träna är funktionella.

En korrektare tolkning vore i så fall att platser med övervägande mentala aktiviteter uppfattas som tilltalande för syn och hörsel, har gott lokalklimat och är över

huvudtaget platser där man vill vistas. Platser för fysisk rekreation får så klart gärna ha allt detta men det är än viktigare att de bildar en lagom lång gångslinga, har en bra gräsplan eller väl preparerade skidspår.

Som synes i kartorna 23-28 görs det skillnad på att promenera vanligt och att gå med rullator eller rulla rullstol. Det beror på att de platserna bevisligen är anpassade så att det är möjligt att ta sig fram med sådana hjälpmedel. För övrigt är rulla rullstol behandlat på samma sätt som en promenad på två ben.

Bild 33. Vissa platser är mer handikappvänliga än andra. Sveaparken är inte lätt, Einar vilar sig innan han ska bära(!) sin rullator uppför trapporna.

Tidigare sades att ett bra friluftsområde erbjuder ostördhet snarare än gemenskap och sociala aktiviteter. Detta är inte i alla avseenden sant. Till exempel Skidcentralen uppe på Brunnsjöberget som är en mycket omtyckt plats erbjuder många chanser till sociala aktiviteter. Dit kan det också tänkas att man ibland söker sig för att träffa andra och känna gemenskap mer än för att träna

eller vistas i skogen. Däremot tror jag inte att man går någon annan stans på Brunnsjöberget för att titta på folk, och om man gör det så har man inte mycket för det (jag vet, det är inte lätt att upptäcka någon där ute i skogen).

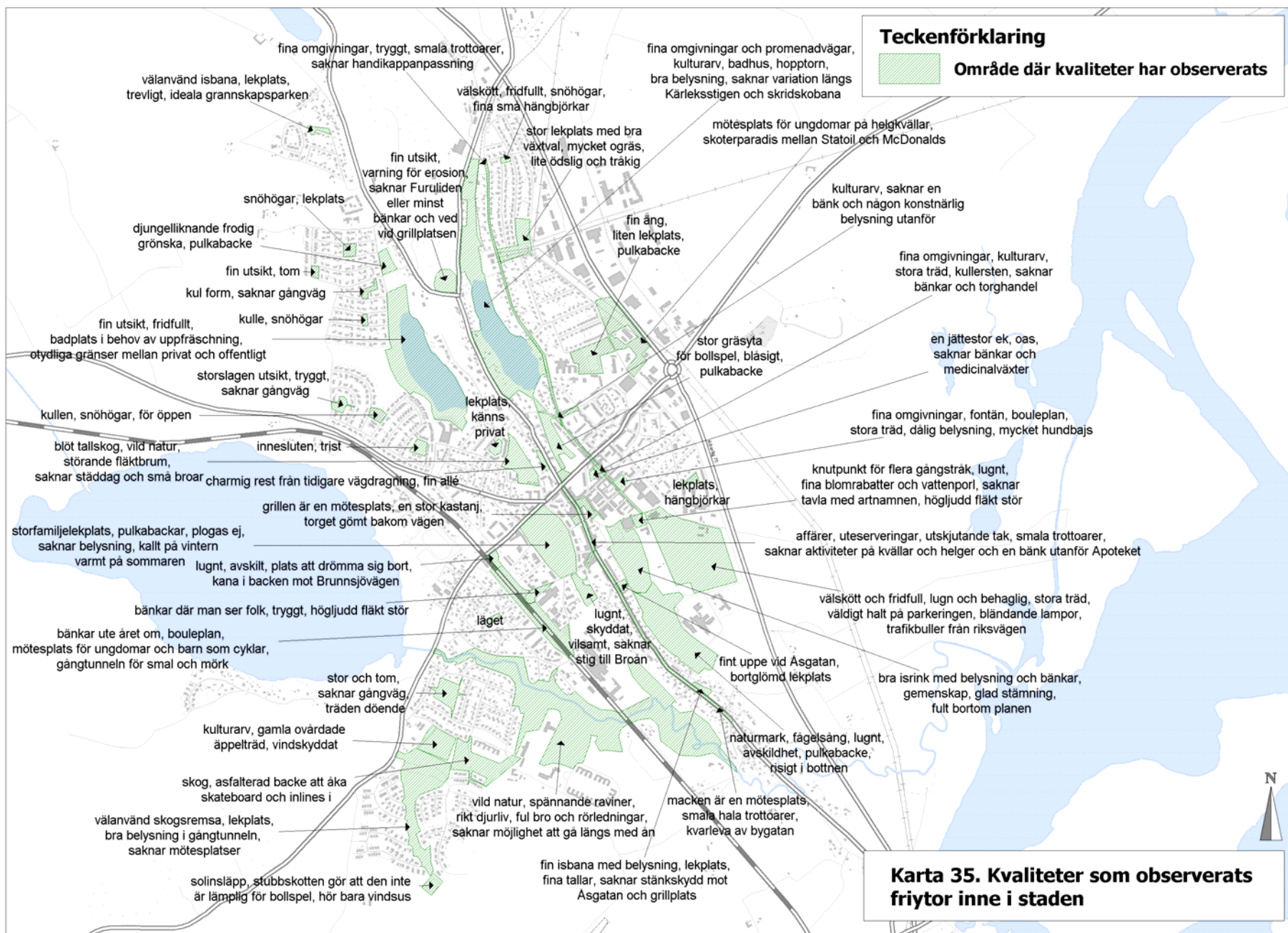
Bild 34. Hela familjen kan umgås i skidspåren. Den som åker snabbast kan ta ett längre spår, den som tröttnat kan åka en sväng i backen.

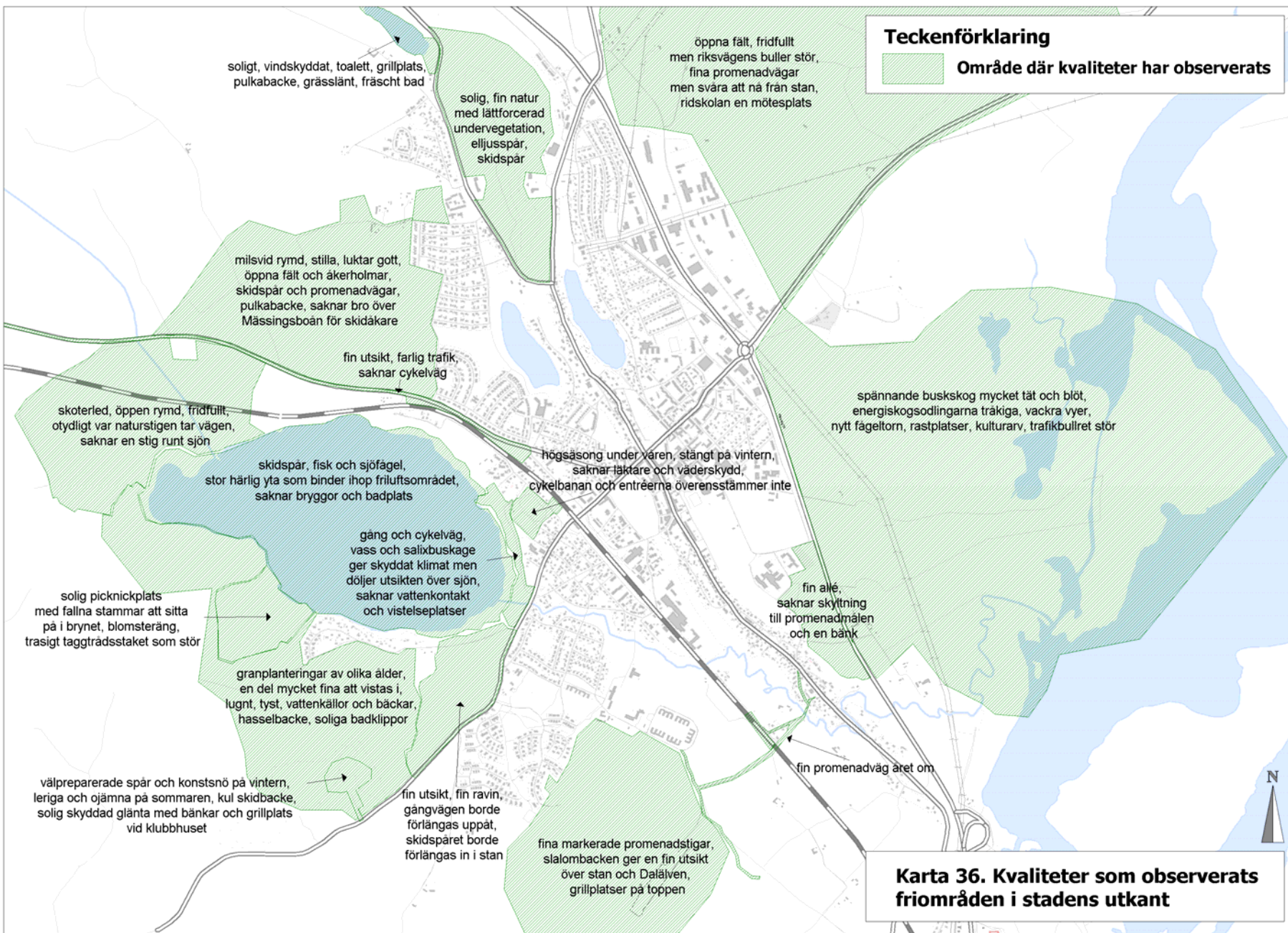
Som framgår av kartorna 29-34 har jag också observerat sociala aktiviteter i nästan alla friluftsområden runt staden. Oftast rör det sig dock om några vänner eller en familj som gör något tillsammans.

18.3 Kvaliteter

Kvaliteterna som satts ut i karta 35 och 36 på sidorna 70 och 71 är sådant som utmärker platsen eller saker som gör den bra för friluftslivet. Alltså saker som bör beaktas då man funderar på att göra förändringar på en plats. I kartorna anges också vilka de största negativa egenskaperna hos platsen är.

På vintern finns många fler lekplatser än på sommaren. Varenda snöhög och varenda sluttning blir redskap som barnens fantasi kan förvandla till skulpturer, borgar och skidbackar.

På vintern när isarna frusit och snön fallit finns också större ytor att röra sig på och nya genvägar och möjligheter öppnar sig. Både Brunnsjön och Munkbosjön används mer på vintern än på sommaren. Vid Brunnsjön sysslar man med pimpling, åker skoter eller skidor och går tvärs över till friluftsområdet eller husen i Västkusten. Munkbosjön är lite annorlunda, visst används isytan där med men där har de flesta som observerats hållit sig på gångvägen. Det är nämligen ett väldigt populärt stråk för söndagspromenader där när solen ligger på. Vid Munkbosjön börjar också skidspåren som går ut över åkrarna, en annan möjlighet som bara finns på vintern.

Bild 35. Då det ligger snö på åkrarna är det tillåtet att beträda dem vilket ger nya möjligheter för friluftslivet.

Även Åsgatan har flest besökare på vintern. Kanske beror det på att man gärna vill gå ut och röra sig men man vill egentligen inte vara utomhus. Att gå i affärer är en bra kompromiss. Eller så beror det på att natur och parker har mindre att erbjuda på vintern så istället söker man sig till pyntade skyltfönster, liv och rörelse.

På våren är det Vasarinken och Brunnsjöleden som används mest, det är då fotbollslagen tränar som hårdast. Även Sveaparken har sin bästa tid på våren. Där gäller lekplatslek, det är äntligen varmt nog och ljust på kvällarna så att föräldrar och barn vill vara ute och leka efter arbete och

dagis. Alla "groparna" i staden har den fördelen att när solen ligger på blir de varma och sköna att vistas i, något annat som uppskattas på våren. Motsatsen gäller också, klara vinterkvällar är det tre grader kallare nere i botten på Sveaparken än uppe på Borganäsvägen.

Bild 36. På våren sätter fotbollsträningen igång. Först på Vasarinken och när gräset tillåter, på Brunnsjöledens IP.

Stadsberget är en annan plats som uppskattas allra mest på våren. Antagligen beror det på att man vill komma ut i naturen och känna våren med hela kroppen. Brunnsjöbergets träningsspår är fortfarande sliriga efter skidsäsongen men Stadsberget har så gles skog att solen når ner att värma marken och täcka den med ljusgröna blad och vitsippor.

På sommaren åker många på semester och de som är kvar i staden stannar helst hemma i trädgården och grillar, vilket märks på antalet observerade besökare. Matsbosjön har sina flesta besökare nu och likaså Hönsan har många besökare under sommaren. Av någon anledning har även Hökartorget flest besökare under sommaren. Hökargrillen är den stora samlingspunkten, dit går man för att köpa glass och umgås ett tag med vännerna. Parkeringen gör att det hela tiden är folk som kommer och går och det finns flera bänkar i solen där man kan sitta och titta på dem som rör sig förbi.

Bild 37. Hökargrillen ger liv åt Hökartorget dag som natt. Speciellt varma dagar på sommaren och på helgkvällar är den en mötesplats.

18.4 Friytetyper

För att förenkla jämförelsen mellan olika platser och se vilka egenskaper som saknas i olika stadsdelar delades alla observerade platser upp i olika typer. Hur indelningen föll ut visas i karta 37 på nästa sida.

Typen beskriver platsernas karaktär snarare än hur de används. En del typer finns av naturliga skäl bara i vissa lägen, till exempel handelsgatan och sjöarna, andra finns det ingen anledning till att de inte ska finnas spridda jämnt i staden, såsom lekplatser och prydnadsparker.

Bild 38. I Hedemora finns många parker som bara består av gräsmattor.

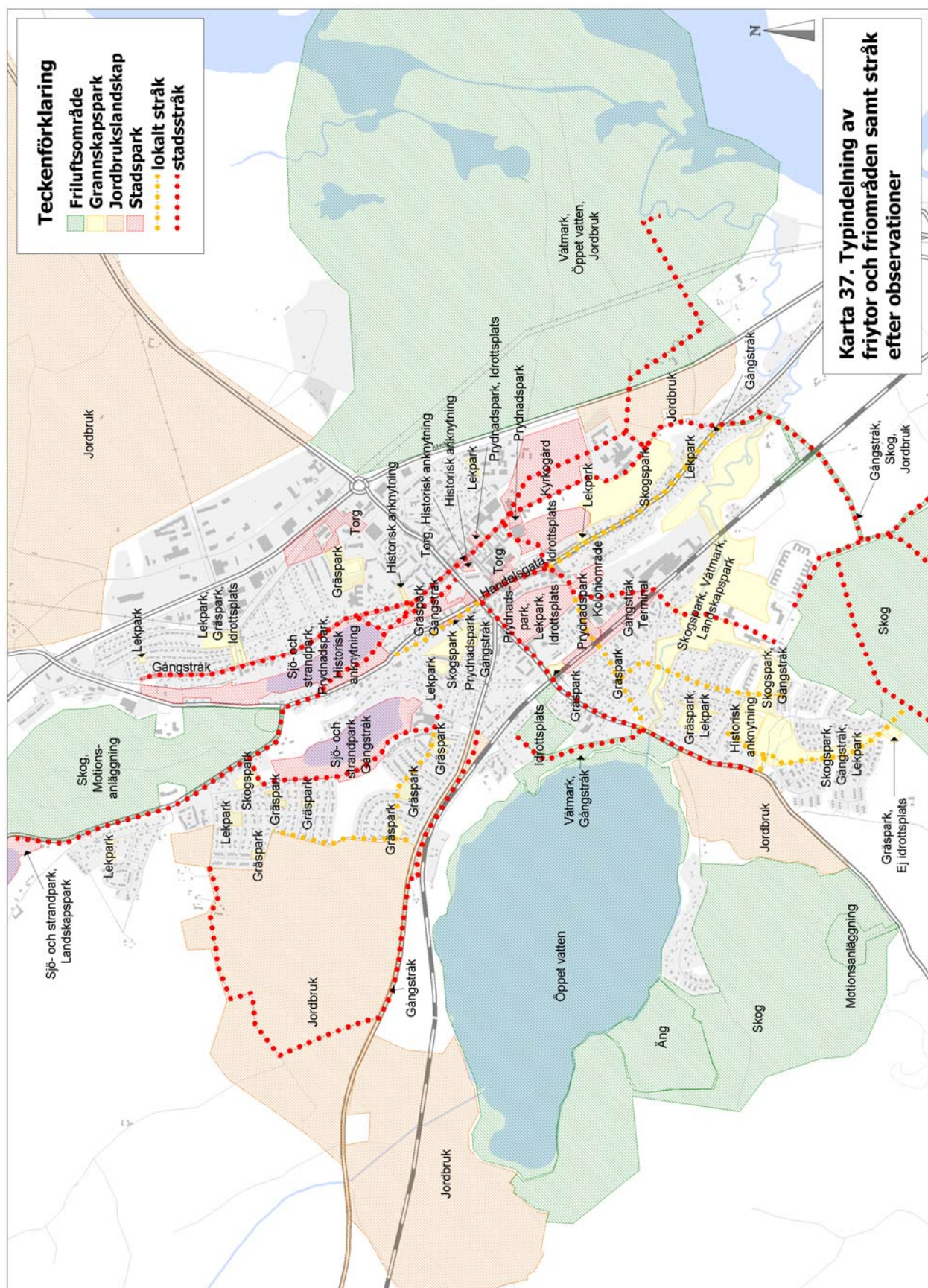
Det finns, speciellt bland grannskaps-parkerna i norra halvan av staden, en stor övervikt mot gräsparker. Gräsparker är

lätta att göra, användbara för boll- och sällskapsspel och för att rasta hunden på, men de är dyra att underhålla och ganska tråkiga att titta på. Under en kurs i ekologi på Martin Koch gymnasiet räknade man ut att bensinen som går åt till att klippa gräset i alla Hedemoras gräsparker under en säsong skulle räcka till att köra en vanlig bil dygnet runt under ett år och en månad. (Källa: Bo Bergström)

Att ha gräsparker istället för lekplatser är inte en bra lösning eftersom det inte finns något för ett ensamt barn att sysselsätta sig med innan de andra barnen har kommit ut. Följden blir att ingen går ut utan att ha stämt träff med kamraterna vilket i sin tur betyder att man inte skapar nya kontakter och vistas mycket mer inomhus.

Bild 39. Lekplatsen är ett tidsfördriv till dess att kompisarna kommer ut (Källa: Jan Gehl).

Planerarens förslag till åtgärder

Det finns många bra saker i Hedemora som bör bevaras. Åsen, åsgroparna och sjöarna ger staden karaktär, likaså det böljande landskapet runt omkring. Däremot kan man säga att **i stora delar av staden är detaljeringsgraden låg** i utemiljön. Där finns helt enkelt inte mycket att se, allt kan upptäckas vid första ögonkastet. Till exempel Myntparken är jättefin om somrarna med sin fontän och blomsterarrangemangen men hela parken syns redan utifrån vägen. Är det ingen som spelar boule blir det snart tråkigt att sitta där. Eller Täppan med sin underbara utsikt, varför vistas ingen där? Jo, därför att den är innehållslös.

Just då det gäller Täppan finns ytterligare ett problem, ett problem som återfinns på många andra ställen i staden. Det går en gångväg dit men den fortsätter inte in i parken. **Det vimlar av avhuggna gångvägssnuttar** som om man börjat lägga upp ett nät men sedan ångrat sig mitt under förverkligandet.

I Emaus finns nästan bara gräsparker. Enformighet i utemiljön främjar aldrig lusten att vistas utomhus och inte alla tycker att bollspel är det roligaste här i världen. Lite större variation vore därför att förespråka. Till exempel Liden, med sitt skyddade läge helt omgiven av hus och alldeles bredvid Munkbohemmet där så många gamla bor, skulle kunna göras om till en prydnadspark. En park med blommor och fjärilar som man kan besöka även om man sitter i rullstol. Vallen som redan nu är populär hos barnen skulle kunna bli en bättre lekplats. En lekskog skulle inte bara vara rolig utan också fånga upp en del av de vindar som kommer in från Kungsgårdsfält. På den här sidan av staden ligger också solen på och värmer hela dagarna, många tycker att det är skönt med ett svalkande träd över sandlådan i Rutan och ett par bänkar, placerade till exempel i Holken, skulle inte skada.

På grund av att varje plats har ett ganska magert innehåll är det inte många platser som kan tas bort. En del små friytor som Ärtan och gräsdelen av Melins plan skulle dock kunna bebyggas utan att det gav några menliga konsekvenser för grönsstrukturen. Om man, när man gör om Vasarinken till ett större friidrottsområde även gör en lekplats nere i dalen och trappor, kan man mycket väl bebygga Åsgränd. Den lilla ytan med bänkar och planteringar uppe vid gångvägen skulle kunna vara kvar som förgårdsmark och mötesplats för grannarna.

18.5 Överraskningar

Ett intressant fenomen var förekomsten av 3 berg som man självant givit olika funktion utifrån förutsättningarna, hund- och promenadberget (=Nibbleberget), skidåkarberget (=Brunnsjöberget) och motionsberget (=Stadsberget).

En annan överraskning var att närparkerna inne i bostadsområdena var så obefolkade. Åtminstone en del har vettigt innehåll och skulle kunna fungera. Om man bara tittar till observationerna skulle man kunna tro att barnen i Hedemora inte leker. Det är bara i Sveaparken och bostadsgården Gläntan som det leks mer än vid enstaka tillfällen. Vad har Sveaparken som inte de andra stadsparkerna har? Jo, en lekplats och det faktum att den ligger centralt där det finns andra människor i rörelse. Den har därmed något att erbjuda både barnen och deras föräldrar. En tur till Sveaparken blir till en kul utflykt för hela familjen vilket skapar ett folkliv kring lekplatsen som i sin tur lockar andra människor till att vistas i parken. En positiv cykel är skapad.

Vad har Gläntan som inte de andra grannskapsparkerna har? Gläntan har en lekplats, men det har å andra sidan flera andra grannskapsparker också. Däremot har Gläntan inget som lockar vuxna till utevistelse och där är heller inte många

vuxna ute annat än då man går från entrén till bilen eller tvättstugan. Här är ett citat från Jan Gehl på sin plats:

Att ha möjlighet att se vad som pågår på offentliga platser kan också vara en form av inbjudan.

Om barn kan se gatan eller lekplatsen hemifrån, kan de också följa vad som pågår och se vilka som är ute och leker. Då är de ofta mer motiverade att själva gå ut och leka, jämfört med barn som inte ser vad som händer därför att de bor för högt upp eller för långt ifrån.

Flera exempel som betonar förhållandet mellan att kunna se och önskan att själv delta i aktiviteter finns även bland vuxna.

karaktär som gör att inga barn från villorna runt omkring leker här.

En förklaring till att Gläntan är populärare än andra grannskapsparker kan alltså vara typen av bebyggelse som omger den.

Bild 40. I Gläntan kan du se när kompiserna är ute och leker.

Alla barn som bor i hyreshuset på Stigen kan se när det finns andra barn ute. Ingen behöver ta initiativet att först gå hem till kompisarna och hämta dem.

Men det finns också en annan aspekt. Samma bebyggelse som gör att Gläntan fungerar gör också att den bara fungerar för dem som bor allra närmast. Platsen domineras helt av hyreshuset som omger halva grönytan och ger den en privat

19. Sammanvägt resultat

För att få en helhetsbild vägs nu resultatet från de olika undersökningarna samman till något som förhoppningsvis liknar sanningen. I appendix finns en sociotoplista som sammanställer en del av den information som framkommit om sociotoperna.

19.1. Alla platser är inte sociotoper

Några av de platser som brukarna omnämnt i sina enkätsvar eller intervjuer har inte observerats. Andra platser har observerats men de saknar utlåtande från brukarna. Därför kan man inte säga att de platserna värderats i dialog mellan planerare och brukare och följaktligen är de inga sociotoper - ännu.

I Stockholm har man utifrån de brukarutlåtanden man har fått in kunnat dra slutsatser om liknande platser som inte omnämnts. Här har det inte varit möjligt eftersom vissa typer av platser undvikits kategoriskt.

Framför allt är det grannskapsparkerna ute i bostadsområdena som inte nämnts. Istället har man angivit hela bostadsområden som favoriter eller platser man undviker. Till exempel i Emaus finns flera små parker varav ingen har nämnts, däremot har hela området som helhet utsetts som favoritplats av flera personer. Visst måste parkerna vara en del av helheten men är de något som bidrar till den positiva effekten eller kunde de lika bra bebyggas? Något som bidrar till undran är att dessa parker, både i Emaus och i andra delar av staden oftast är tomma vid observation. Barnen leker hellre på gatorna än på lekplatserna verkar det

Det är faktiskt bara två av de observerade grannskapsparkerna som omnämnts av brukarna. Båda har utpekats av barn under skolgårdsintervjuerna. Den ena platsen, lekparken vid Hemgatan och Backmanska skolan är en favoritplats på grund av att hängbjörkarna som växer där

är så bra klätterträd. Den andra, Gärdet uppe i Svedjan fick negativ kritik av en flicka på Fyrklöverskolan, "Där kunde man göra något roligare, till exempel en isbana".

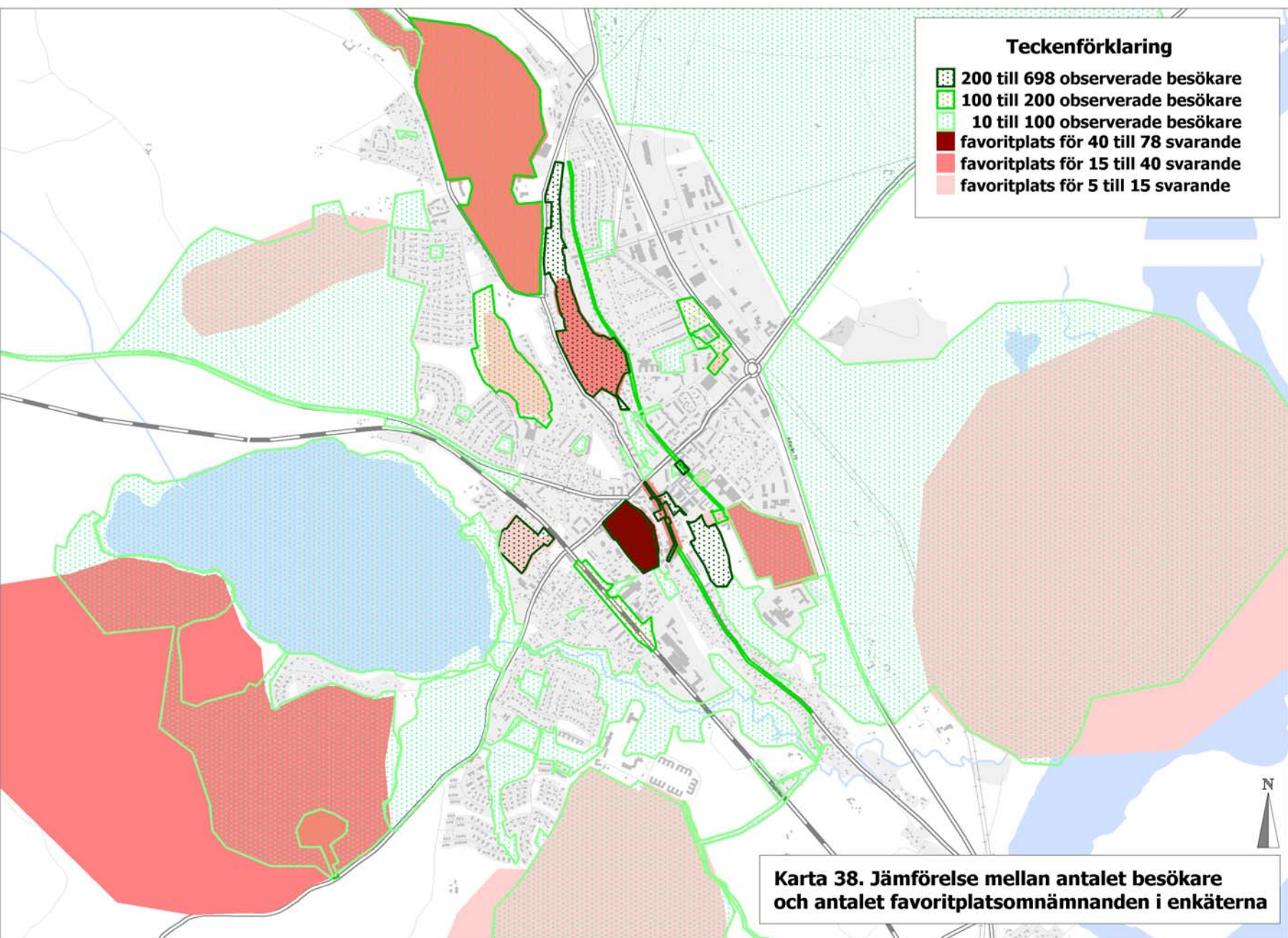
Att utifrån dessa två uttalanden skapa en allmän bild av alla lekplatser och grannskapsparker i staden vore fel. Observationerna tyder dock på att de flesta av grannskapsparkerna inte används särskilt flitigt. På så vis stämmer undersökningarna överens.

19.2. Ser vi samma sak?

Har brukare och planerare samma bild av staden? Här följer en jämförelse mellan resultaten i brukarundersökningen och observationerna.

Karta 38 på nästa sida visar en **jämförelse mellan antalet observerade besökare för varje friyta med hur många som angivit samma friyta som sin favoritplats**. I jämförelsen finner man att på några platser stämmer observationerna väl överens med enkätsvaren, på andra stämmer det inte alls. Ett exempel på det första är Sveaparken som både är mycket omtyckt och har många besökare. Även för Stadsberget, Hovran och Kungsgårdsfält stämmer resultaten väl överens.

Det finns i stort sett bara ett fall där antalet observerade besökare absolut inte stämmer med vad som framkommit i brukarundersökningen, nämligen Vasarinken. Vasarinken är den sjätte mest besökta platsen i staden, men inte en enda person har sagt sig ha Vasarinken som favorit. Hur kommer det sig? Kanske beror det på att så få barn besvarat enkäterna, de flesta som tillbringar tid vid Vasarinken är barn som spelar fotboll och deras föräldrar som står och väntar. I barnintervjuerna är det faktiskt ett barn som sagt att han åkte skridskor på Vasarinken under sportlovet, vilket kan tyda mot att detta antagande stämmer.

Det är dock inte hela sanningen, för det finns faktiskt fotbollsspelare som besvarat enkäterna. Samtliga har nämnt Brunnsjö-liden som platsen där man vill spela. Kanske representerar Vasarinken bara någon dammig mellanperiod där man måste vara till dess att gräset torkat upp så pass att man får spela på det?

Bild 41. Många besöker Vasarinken för att spela fotboll, ha skolidrott eller åka skridskor, men ingen har omnämnt platsen som sin favorit.

De som deltog i gångtur 2 sade när vi besökte Vasarinken att det är en omtyckt genväg där man gärna stannar till och tittar lite på fotbollsträningen, och det verkar stämma ganska bra med observationerna.

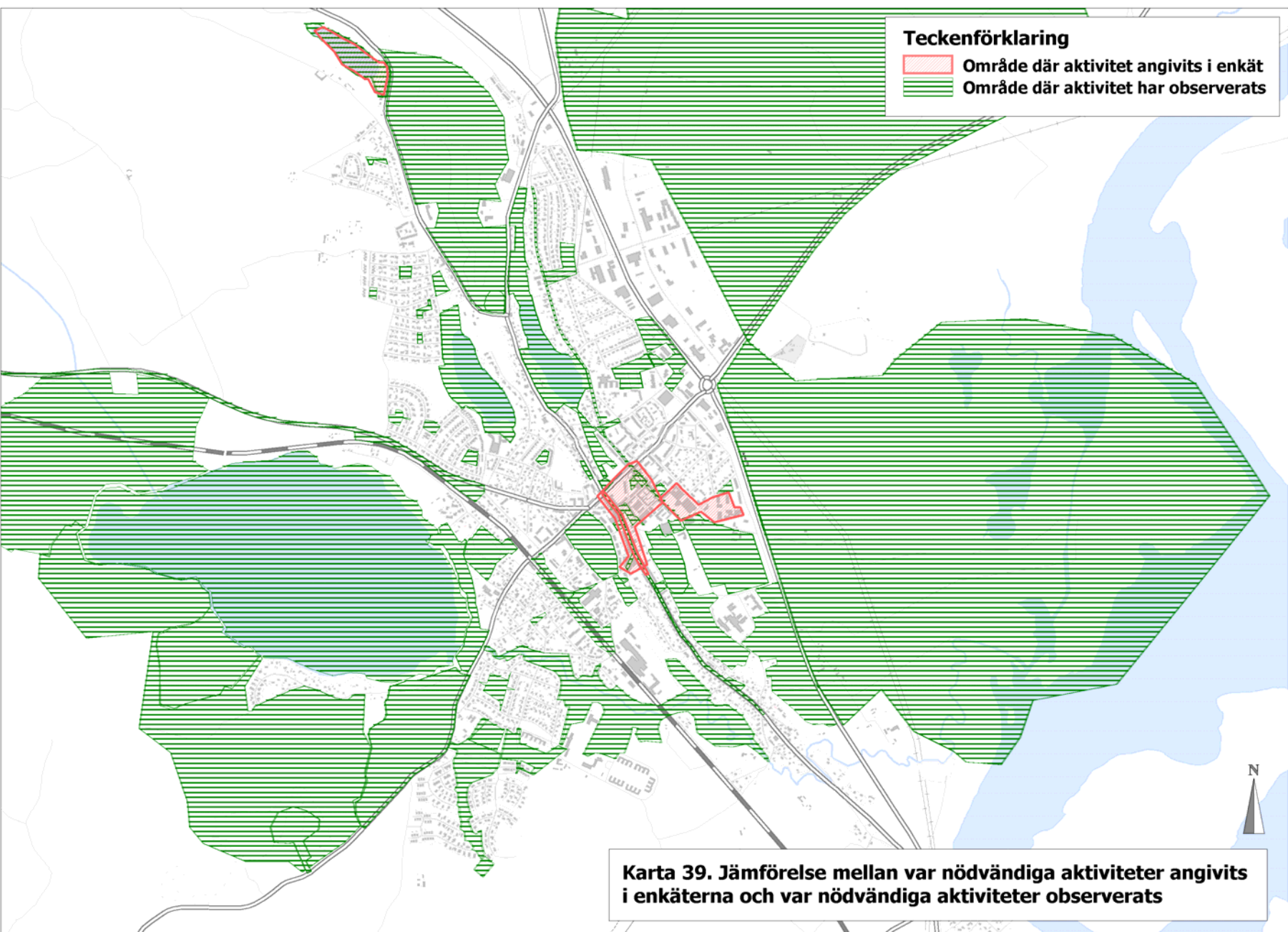
I övrigt har de platser som bara förekommer i den ena undersökningen, vare sig det är observerade områden eller favoritplatser, ganska få besökare eller förespråkare.

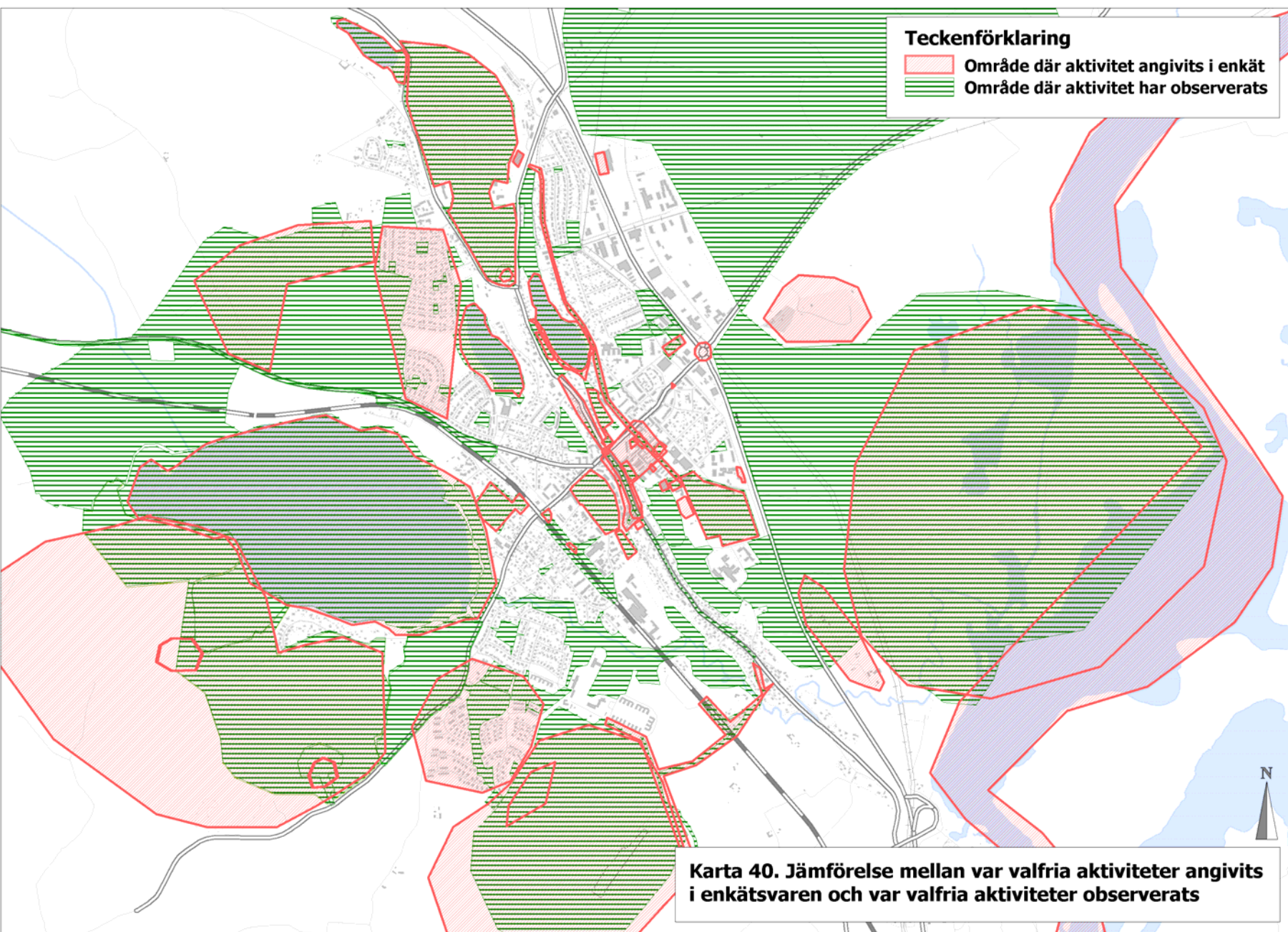
Vid en jämförelse mellan kartorna 10 och 35 - 36 syns en del **skillnader mellan vad som har observerats som kvaliteter och vad de som har svarat på enkäterna har tyckt varit de bästa egenskaperna hos sina favoriter**. Till exempel har observationerna inte visat på någon tillstymmelse till folkliv i Emaus, möjligen några småbarn som lekt på gatan eller några som promenerat förbi mot Munkbosjön.

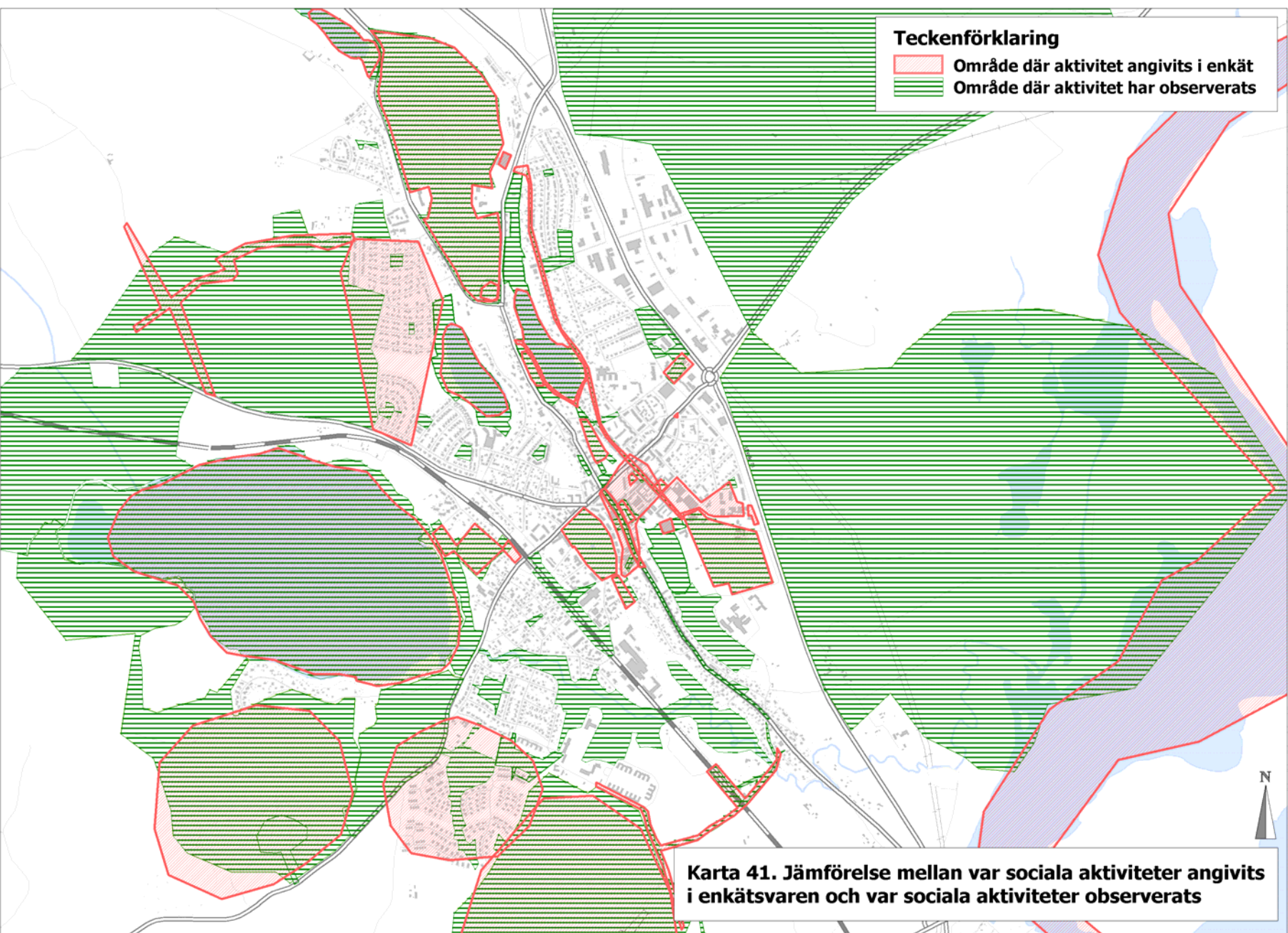
Definitionen av vad som kan sägas vara "vild natur" är lite svävande, enligt enkätsvaren finns det både i Sveaparken och Gammelgården liksom på Nibbleberget och

Hovran. Min egen definition ligger närmast de två senare.

När jag i kartorna 39, 40 och 41 på sidorna 80 till 82 jämför vilka aktiviteter som framkommit i de olika undersökningarna är jag glad att jag gjorde observationerna. Annars hade den enda vinteraktiviteten jag vetat om, förutom vad barnen gjorde på sportlovet, varit skidåkning på Brunnsjöberget.

19.3. Storlekens betydelse

Erfarenheterna i Stockholm visar att stora friytor och friområden generellt sett är populärare än små (Anders Sandberg). Den främsta förklaringen är att större områden har plats för fler kvaliteter och aktiviteter. De stora friluftsområdena får också en regional betydelse, då många stockholmare tycker att det är värt att gå eller åka en bit för att få vistas till exempel på Djurgården en dag.

Om man ser till resultaten i Hedemora är det inte alldeles uppenbart att större områden har fler besökare eller är favoriter åt fler men det finns en antydning om att det kan vara så. Mönstret är tydligast i observationsundersökningen om man, som i diagram 7 på nästa sida, bortser från friområdena och koncentrerar sig på friytorna inne i staden. Undantaget är Broån som är en stor friyta men som inte har så många besökare.

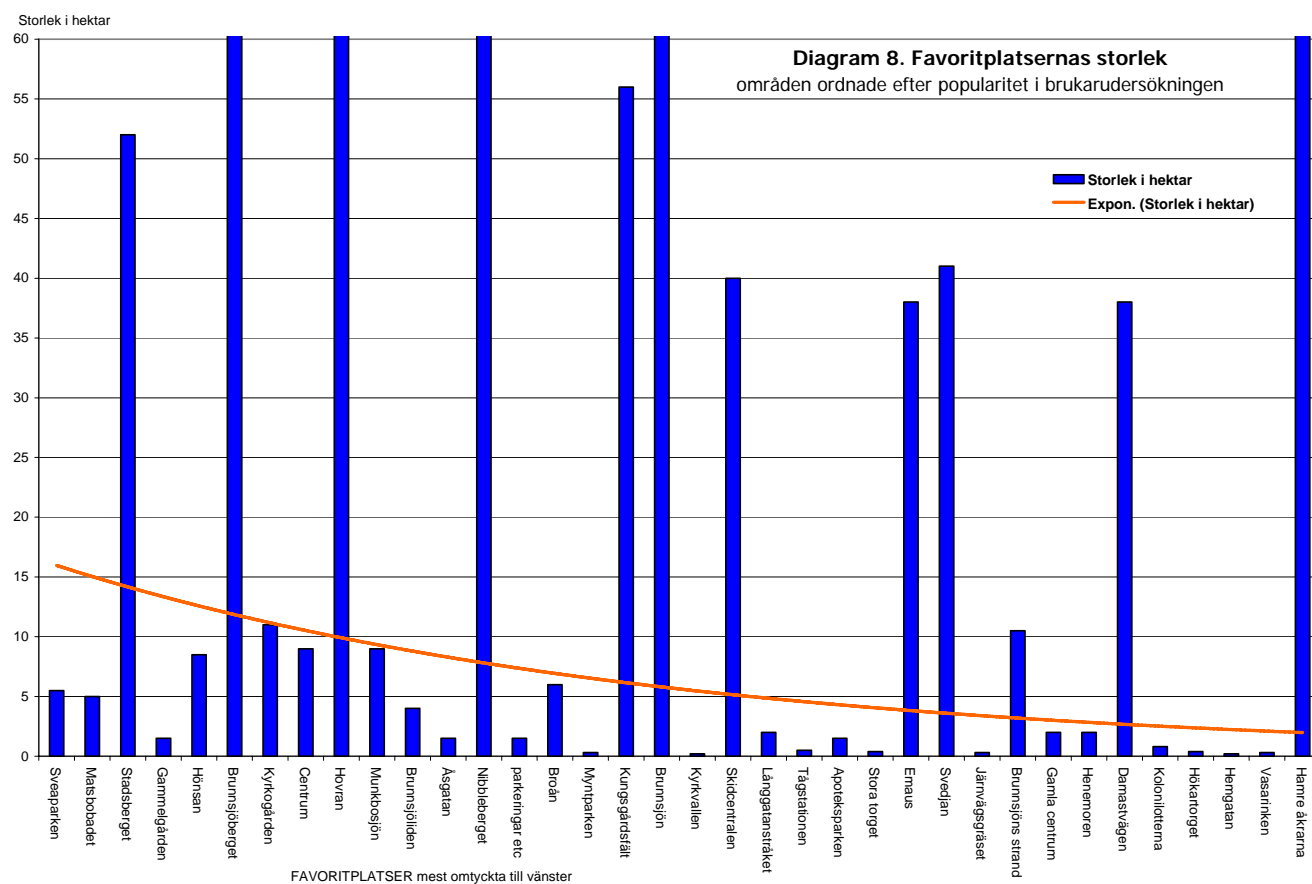
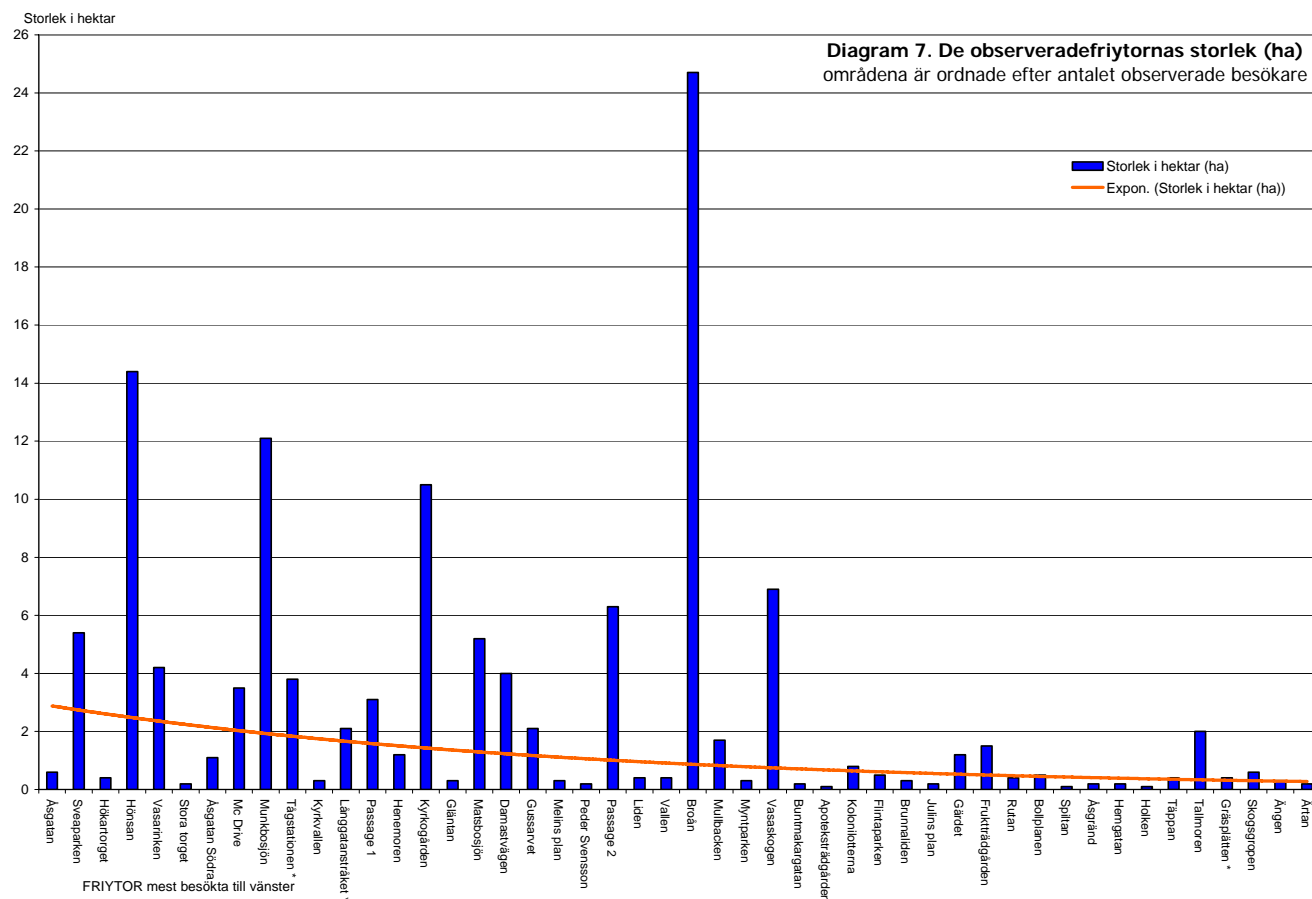
Även i brukarundersökningen, som visas i diagram 8 på nästa sida, finns en övervikt för de stora områdena på den mest populära halvan. Diagrammet visar favoritplatserna i popularitetsordning med den mest omtyckta platsen till vänster och den med minst antal röster till höger. Staplarna visar favoriternas storlek och linjen visar förhållandet mellan dem. Man kan se att det är en liten övervikt av stora ytor på den populäraste sidan.

Det finns små områden som tagit sig in bland de mest omtyckta. Det rör sig då om områden med speciella kvaliteter såsom Gammelgården med sin kulturmiljö, Åsgatan med all handel samt prydnadsparkerna Myntparken och Kyrkvallen. Gammelgården får också hjälp av sitt läge invid Hönsan vilket gör grönområdet större och mer inneslutande. Då det gäller välbesökta små områden bland observationerna rör det sig även om områden som många passerar, till exempel Hökartorget, Stora torget och Melins plan.

Till exempel Hamre som bara har angivits som favorit av en person men som är ett väldigt stort friområde, har den nackdelen att bara en liten del av området är tillgängligt för friluftslivet eftersom det mesta är åkrar. Barnen har dock sagt att de tycker om Hamre, en pojke tycker om att åka skidor på fälten och flera flickor rider i ridskolan.

Bild 42. Hamre är inte så stort som det verkar för stora delar av året är fälten inte tillgängliga för friluftslivet.

19.4 Innehållets betydelse

Karta 42 på nästa sida visar hur populära olika friytetyper är i enkätsvaren.

Det är svårt att avgöra om antalet möjliga aktiviteter ökar en favoritplats popularitet eller om populära platser givits fler aktiviteter därför att fler personer hjälpts åt att bidra med sina aktiviteter där. Sant är i alla fall att de vanligaste favoritplatserna är platser där många olika aktiviteter är möjliga. Matsbosjön är undantaget där man i princip bara solar, badar och umgås.

Den gemensamma nämnaren för de mest omtyckta platserna, enligt enkätsvaren, är en fridfull natur- eller parkmiljö där besökaren kan känna gemenskap med andra. De är också helt inneslutande. Den som vistas på platsen blir inte hela tiden påmind om det som finns runt omkring, på grund av platsens storlek, växtlighet och höjdförhållanden. Till exempel i Sveaparken och Matsbosjön har hjälp av att de är belägna i sänkor. Att ostördheten är viktig framkom under den tredje gången då vi var nere på Strandpromenaden. "Här är fint för man varken ser eller hör trafiken" tyckte deltagarna då.

Undersökningen visar också på att man söker sig till detaljrika miljöer som Stora torget och gamla centrum med sin tydliga karaktär, liksom Gammelgården och Kyrkogården. Det kan bero på fler saker, småskalig bebyggelse planerad för att passa fotgängare, välskött, varma färger och med historisk förankring i bygden. Kanske ger de gamla kvarteren en känsla av tillhörighet och ursprung som tilltalar?

Skogarna är mer tillgängliga än vad åkrarna är vilket har lett till att Hamre och Kungsgårdsfält inte skattas lika högt som Brunnsjöberget och Stadsberget. Utan ridhuset vore Hamre nästan ödsligt.

Stadsparkerna är populärare än grannskapsparkerna men det beror till stor del på definitionen av begreppen. Varför

väljer man då att gå lite längre för att besöka en stadspark istället för att vistas i grannskapsparken hemma vid huset? För att man vill se folk och känna gemenskap? Eller för att grannskapsparkerna ofta är torftigt utformade och därför tråkiga att vistas i?

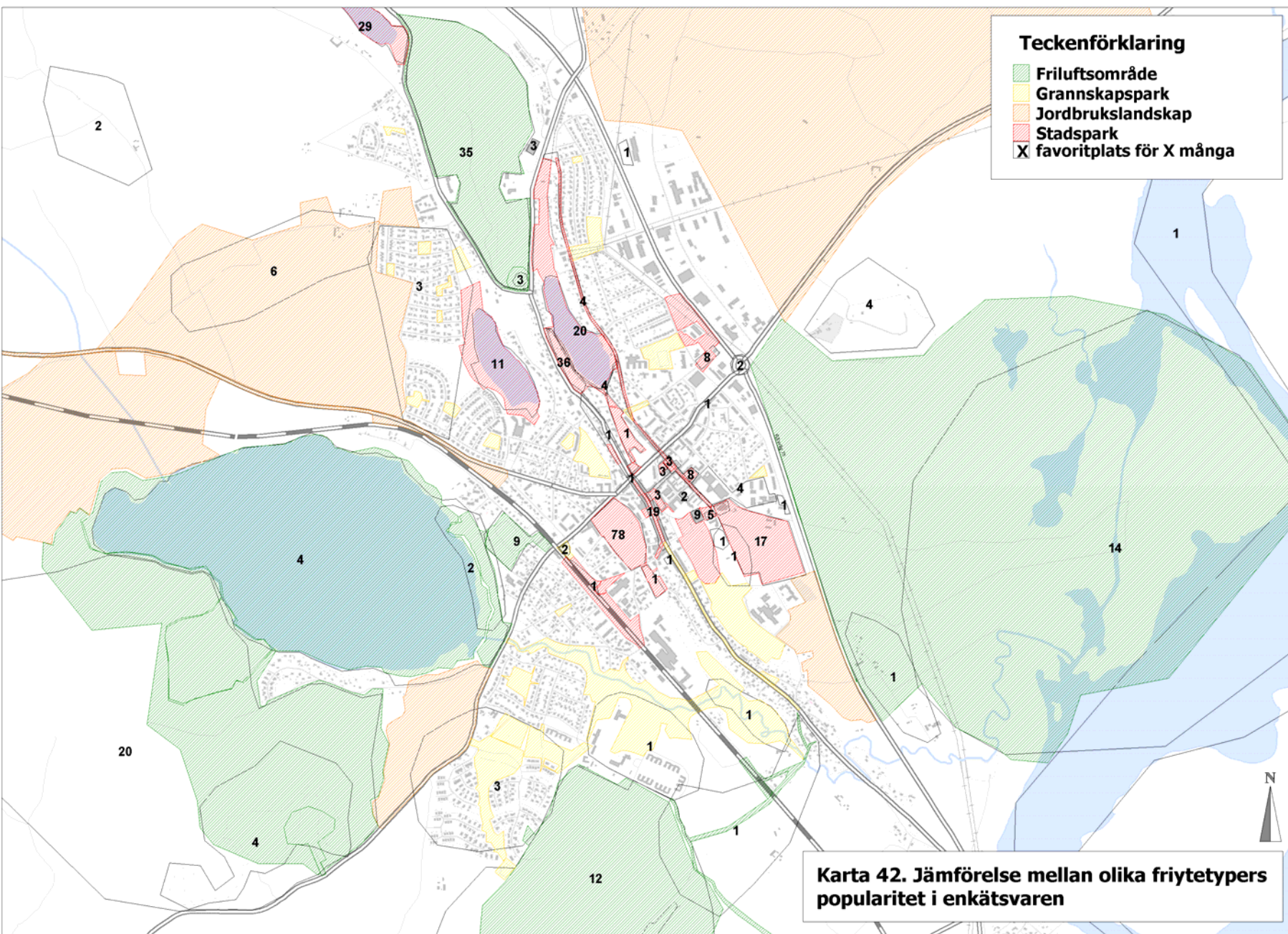
19.5 Lägets betydelse

Allt i Hedemora verkar följa en nordsydlig riktning, enda undantaget är egentligen Gussarvsgatan. Även grönstrukturen följer i stort den dominerande riktningen. Längs Broån skulle kunna skapas ett stråk som går tvärs igenom de södra villaområdena, i de norra delarna av staden blir det svårare.

De flesta favoritplatserna ligger centralt i staden eller också i utkanten. Förvånansvärt få finns i bostadsområdena. Lite annorlunda blir det då barnens favoriter inkluderas. De vistas oftare nära hemmet.

Observationsundersökningen visar på två vistelsecentrum (Karta 16). Det största är detsamma som stadens centrum, Åsgatan, Stora torget, Sveaparken och områdena däromkring. Sedan finns också ett mindre centrum för rörelsen norr om Gussarvsgatan vid Hönsan, Gammelgården och Stadsberget.

Barriärerna Gussarvsgatan och norra delen av Åsgatan märks tydligt på rörelsemönstret i staden även om Långgatanstråket faktiskt korsar Gussarvsgatan. Inne i centrum låter fotgängarna sig dock inte hindras av trafiken på Åsgatan även om de håller sig noggrant på trottoarerna.

AVSLUTANDE DISKUSSION OM RESULTATET

20. Sociotopen Hedemora

Hela Hedemora kan nu mera sägas vara en värderad livsmiljö, en sociotop. Vid det här laget vet vi (jag som skriver och du som läser) mycket om vad som anses vara bra och dåligt med att bo i staden. Sammanfattningsvis kan sägas att det som är omtyckt är dels centrala välskötta parker, torg och gator med en viss detaljrikedom bestående av blommor, småskalig bebyggelse och folkliv. Platser där det händer något. Dels de stora frilufts- och rekreationsområdena i stadens utkant där naturen står för underhållningen medan man motionerar och bara bryr sig om sig själv och sina närmaste.

För att förklara den dominerande livsstilen i Hedemora (inte nödvändigtvis den livsstil som majoriteten tillhör men den som hörs och syns mest) gör jag en grov generalisering, en karikatyr av den typiske Hedemorabon:

Den typiske Hedemorabon tycker om staden som den är, den är lagom liten och alla känner alla. Allt finns nära, ändå åker den typiske Hedemorabon bil vart han än ska. Det är inte konstigt i Hedemora att ta bilen från uttagsautomaten till Konsum som ligger 50 meter därifrån trots att han måste köra runt kvarteret.

Hedemora är inte särskilt utmärkande på något sätt, "Stan är helt okej men något speciellt bra finns väl inte" skriver nr 28. Ingenting ska heller vara utmärkande om den typiske Hedemorabon får säga sitt, "Gör inget märkvärdigt med Åsgatan, en gata ska vara en gata!" skriver nr 93. Konstnärlig utsmyckning hör hemma i storstan inte i lilla Hedemora. "Onödigt! Det passar i storstäder där folk inte har allt det där naturligt utanför knuten. Detta är landet inte någon "stad" egentligen" skriver nr 64.

Den typiske Hedemorabon är inte heller mycket för förändringar. Den som frågar efter vägen får ofta svar i stil med "gå förbi gamla Hemköp och ta vänster i Esso-rondellen" eller "där posten låg innan den flyttade till stället där den låg innan den flyttade dit där den ligger idag" vilket gör alla som är nya i staden ytterligt förvirrade.

Den här attityden att ingen och ingenting ska vara märkvärdigt har lett till en utarmning av Hedemoras utemiljö. De mjuka, humana värdena och skönheten har fått stå tillbaka för de tekniska lösningarna. Från kommunens sida har man länge saknat landskapsarkitektens eller planerarens kompetens att se till helheten, antagligen utan att veta om det. Men till och med den typiske Hedemorabon börjar inse att förändringar inte alltid är av ondo, så länge den inte är allt för utmärkande, "Det bästa som hänt är Gröna milen och upprustningen av Kyrkvallen" skriver 149.

Den typiske Hedemorabon har påverkat resultaten i sociotopundersökningen på så vis att få deltog i gångturerna, många som besvarade enkäterna var nöjda och tycker om sin stad och inte heller hade något övrigt att önska sig, samt genom att parkeringsplatser, rondeller och cruising uppskattas.

Sedan kan man tänka sig att det inte är den typiske Hedemorabon som besvarat enkäten utan något mer samhällsintresserade människor. Det kan också förklara en del skillnader mellan svaren i den allmänna enkäten som var frivillig och svaren i ungdomsenkäten där eleverna var tvungna att svara. De som besvarat den allmänna enkäten (även ungdomar) har givit mer genomtänkta och utförliga svar samt önskat sig mer förändringar än de som besvarat enkäten i skolan.

21. Platser som bör göras om

Hedemora anses i enkäten vara en trygg liten stad, ändå är det nästan aldrig någon som är ute ensam efter mörkrets inbrott. Nästan alla, utom enstaka hundrastare, går två och två och i rask takt hemåt. Gatorna ligger ödsliga så när som på en eller annan bil.

Som planerare, tycker jag inte det ska behöva vara så. Hedemora är så pass litet att allt finns inom gångavstånd, ingen ska behöva åka bil då den rör sig inom staden. När fler människor är ute behöver ingen känna sig rädd för att gå ut ensam, inte ens på kvällen.

Gatumiljöerna är undermåligt utformade. Barnen tycker att trafiken är farlig på flera ställen, en flicka på Stureskolan tycker inte om "Vägen ut ur stan, där kör de snabbt". Föräldrarna i enkäterna håller med, det saknas cykelbanor och trottoarerna är ofta för smala. De som vill gå tillsammans får gå på rad eller så får någon gå ute i gatan. Övergångsställen saknas vid populära gångstråk, till exempel där gångvägen kommer upp från Gammelgården och flanörerna korsar Åsgatan för att komma till trottoaren. Detta gör gatorna mindre säkra för dem som går eller cyklar.

Många gator, framför allt Gussarvsgatan och utsmyckningen i rondellerna anses vara fula. "Gör om rondellen vid Jet. (...) Blir det orange och gula tagetes i sicksackmönster i år igen tror jag att jag spyr. Lägg hellre pengarna på det än att göra om Åsgatan. Ingen vill åka in i stan när den rondellen ser så tråkig ut." skriver nr 113.

Belysningen är dimensionerad till biltrafik så att det inte tydligt går att urskilja ansiktet på dem man möter på trottoaren vilket ökar känslan av otrygghet. Ju fler som stannar hemma eller åker bil desto färre är utomhus och ser om något verkligen händer, något som i sin tur ökar känslan av otrygghet än mer.

Bild 43. Så här smal och isig är trottoaren på norra delen av Åsgatan. Lika illa är det söder om centrum.

Åsgatan och Vasarinken är exempel på platser som används flitigt trots att de inte är vidare omtyckta. Sådana platser bör göras mer inbjudande. För det första för att det är platser som redan visat sig ha kvaliteter som människor söker och för det andra därför att många är där och ser förbättringarna och blir glada. Nödvändiga platser för vardagliga ärenden kan också vara vistelseplatser där brukarna trivs och dröjer sig kvar eller dit de söker sig även då de inte har ett egentligt ärende. Fler rör sig då utomhus under längre tid vilket ökar tryggheten och dessutom chanserna till sociala aktiviteter.

Platser som undviks eller är tomma bör tas i förfogande för annat eller ges ett mer uppskattat innehåll om det inte är oförenligt med någon gruppns användande av platsen.

En sådan plats där intressen kan hamna i konflikt är området söder om stationen. I flera enkätsvar är det angivet som en plats som undviks. Det ser skräpigt och fult ut. Samtidigt är det en plats brukarna känner sig fria att ta i anspråk, till exempel för att

spela boule eller hoppa med cykeln. Sådana platser behövs också, där det är tillåtet att använda fantasin eller sätta sin prägel. Förhoppningsvis går de olika önskemålen i det här fallet att förena då området rustas upp.

Bild 44. Då ett område inte givits någon tydlig utformning är chansen stor att brukarna själva sätter sin prägel.

De platser kommunen beslutar sig för att göra om bör få ett innehåll som också tilltalar ungdomar. Ungdomarna är Hedemoras glömda folkgrupp. Det finns ingen plats som är gjord för dem och inga aktiviteter för den som inte spelar fotboll. U39 skriver "Har ingen särskild plats, bara hem till vänner". U21 har däremot tre favoritplatser, "a) hos kompisar", "b) hemma hos mig" och "c) i sängen" vilket kan tolkas som ungefär det samma som att inte ha någon favoritplats utomhus i Hedemora.

Att låta ungdomarna själva, med kvalificerad hjälp, strukturera en plats som tillgodoser deras behov skulle vara en välgärning. Inte bara gentemot ungdomarna utan också för staden som helhet då glada, stimulerade människor inte idkar skadegörelse och inte heller räknar dagarna tills de kan flytta härifrån.

22. Kvaliteter som bör skyddas

Daldansen, Skidcentralen med preparerade spår, utsikten från Stadsberget, McDonalds tillgänglighet och Stora torgets 1700-talsbyggnader är alla exempel på företeelser som lockar hedemoraborna och som bör finnas kvar. Broåns vilda raviner, Hovran med alla fåglar, utsikten från Täppan över Kungsgårdsfält och Myntparkens centrala läge är företeelser och platser som borde besökas och uppskattas mer. Värdetäta platser som inte uppskattas kan försiktigt anpassas till en bredare publik. En promenadstig längs Broåns strand och några mindre broar, lättare promenad- eller cykelväg till Hovran, ett litet lusthus överst på kullen och förlängning av gångvägen genom Täppan samt fler sittplatser vända mot omgivningen i Myntparken är exempel på små åtgärder som skulle ta tillvara platsernas inneboende karaktärer.

Bild 45. Från Täppan har man en magnifik utsikt över Kungsgårdsfält.

En av Hedemoras största tillgångar är landskapet och sjöarna. Inte många städer har så många sjöar i eller i anslutning till bebyggelsen. Tyvärr anses flera av sjöarna inte längre vara badbara på grund av alger och orent vatten. För att behålla sin karaktär är det dock viktigt att staden inte helt förlorar vattenkontakten. Det finns andra saker att använda sjöar till än att bada. Det här är mitt förslag till inriktning för de olika sjöarna:

- Brunnsjön, bryggor vid udden så det är möjligt att fiska även på sommaren, bryggor även inne i vassen för lek och spring i benen. Gärna också en gångväg runt hela sjön så att hela sjön utnyttjas till fullo tillsammans med friluftsområdet. Brunnsjön är också den enda sjö som är tillräckligt stor för någon form av båttrafik.

Bild 46. Bordet på udden har omvandlats till brygga, ved och spillror hur många gånger som helst. Det finns ett behov av omdaning.

- Hönsan, kulturmiljö och oas i staden, bör hållas badbar på grund av vattentornet om inte annat. Det är också en enorm fördel för alla barn att ha en badsjö mitt inne i staden.
- Munkbosjön, enda möjligheten att behålla den som badsjö är nog att rensa bland kaveldun och tuvor och få bukt med måskolonin. Bryggan som håller på att sjunka och volleybollnäten som hänger på trekvart bör lagas i vilket fall som helst. Munkens främsta värde är dock som blickfång för de som promenerar förbi och som rastplats. Sjön borde tillgängliggöras för rullstolsbundna och andra handikappade framförallt därför att den ligger så nära Munkbohemmet.
- Matsbosjön är än så länge den främsta badsjön i staden. Den bör till varje pris behålla sin goda vattenkvalitet.

Bild 47. Matsbosjön är Hedemoras främsta badsjö.

AVSLUTANDE DISKUSSION OM UNDERSÖKNINGSMETODEN

23. Har syftet uppnåtts?

Svaret blir både ja och nej.

- Det första syftet har uppnåtts. Undersökningen talar om vilka offentliga platser som är populära och vad det är som gör dem så populära. Den visar också på vilka platser som används mest.
- Det andra syftet har uppnåtts. Undersökningen talar om vilka funktioner och friytetyper som saknas i utemiljön i staden eller i någon del av staden.
- Det tredje syftet har uppnåtts. Undersökningen talar om var det finns överskott av något värde. Den talar också om vilka av dessa platser som behöver ges en annan funktion eller kvalitet och vilka platser som kan tas i anspråk till annat.
- Det fjärde syftet har uppnåtts. Undersökningen talar om var det finns platser som inte fungerar och oftast även av vilken anledning de inte fungerar. Det kan bero på att de är farliga, fula, obehagliga eller tråkiga.

Allt detta har uppnåtts, men bara till en viss nivå. Brukardeltagandet kunde ha varit högre. Resultaten kan mycket väl ändras då fortsatta undersökningar görs och fler människor engagerar sig i brukardialogen.

Det var också tänkt att undersökningen skulle föra in brukarnas värderingar i den kommunala planeringen. Så som det låter i korridorerna verkar det som att informationen kommer att användas då man nu börjar arbetet med en ny fördjupad Översiktsplan för Hedemora, vilket är ett framsteg. Det får avgöras om ett par år huruvida sociotopundersökningen haft önskad effekt. En del saker kommer att ta tid innan de slår igenom. "Detta är en impuls till att förändra den stela förvaltningskulturen där en fackman sitter på all kunskap om hur alla invånare vill leva sina liv. Det tar 5 år för impulsen att ge

utslag i förvaltningarnas arbete" säger Anders Sandberg.

Ett av målen med sociotopprocessen var att få igång en diskussion och en medvetenhet hos allmänhet och politiker om vår gemensamma livsmiljö. Så har ännu inte skett men förhoppningsvis sätter diskussionen fart vid seminariet i höst då resultatet av denna första omgång redovisas.

24. Lyckade och misslyckade metoder

Det stelbenta kommunala arbetet med rapporter, mötesprotokoll, delgivningar och samråd som bland annat förespråkas av PBL ger i verkligheten en ganska dålig insikt i det kommunala arbetet för kommuninvånarna.

För att det demokratiska systemet ska fungera måste varje individ känna att det är möjligt att påverka. Det ordinarie samrådet är för smalt för att allas åsikter ska komma fram, ofta är det svårt att förstå av delgivningen vad det är man ska tycka till om. Denna brokiga samling av människor som av vilja eller slump bosatt sig i samma kommun måste alla känna att de har betydelse. I en tid med minskande valdeltagande i hela Europa är det något att tänka på och arbeta med. En stel arbetsprocess måste bli brokig.

Därför är alla förslag som kan öka medborgarinflytandet i det kommunala arbetet bra. Efterhand lär man sig vilka metoder som fungerar i en kommun och det är inte nödvändigtvis samma metoder som fungerar bra i grannkommunen.

Av de sex undersökningsmetoderna fungerade fyra metoder bra: enkäterna till allmänheten, enkäterna till högstadiet och gymnasiet, skolgårdsintervjuerna och observationerna. Metoderna som inte gick

så bra, enkäterna till barnrepresentanterna och gångturerna skulle kunna fungera med rätt slags förarbete. I fallet skolpersonal genom att vända sig direkt till någon på skolan och ge rektorn eller någon annan i uppgift att se till att den verkligen fylls i. Då det gäller gångturerna skulle en massiv reklamkampanj i god tid kunna bättra förutsättningarna. Dessutom tror jag att det är lättare att komma iväg på fler turer då man väl har deltagit en gång och vet hur det går till. Gångturer var nytt och lite obehagligt för ingen visste vad som väntade, nästa gång vet man (åtminstone de 20 som har deltagit) och en väns rekommendation väger tungt.

Om jag inte hade provat hade jag aldrig kunnat tala om detta. Därför är jag av den åsikten att alla försök till brukardialog och invånarinflytande är av godo även de med få deltagare.

För att deltagarantalet ska öka krävs förstås också att de insamlade åsikterna ger resultat som går att se och visa upp. Annars tröttnar medborgarna snabbt. Det gäller för alla typer av undersökningar.

25. Förslag till fortsatt process

Det första som kommer att hända nu är att all information som har samlats läggs in i kommunens ordinarie kartprogram, GEOSECMA. Där kan informationen sedan tas fram plats för plats eller kategori för kategori genom en enkel knapptryckning.

Det som händer därefter är att det hålls ett seminarium här i Hedemora. Dit inbjuds allmänheten, alla som har deltagit ska känna att deras medverkan har gett resultat och att de tillsammans är viktiga. Dessutom bjuds kommunpolitiker, förvaltningstjänstemän och planerare från hela Dalarna in för att tillsammans diskutera stadsplanering utifrån brukarperspektiv.

Resultatet i sociotopundersökningen kommer också att i någon form läggas upp på internet, på kommunens hemsida,

www.hedemora.se, för att alla invånare ska kunna komma in med åsikter om hur den stämmer överens med deras verklighetsuppfattning. Men också för att alla ska kunna ta del av andras åsikter och kanske få tips om bra promenadvägar eller pulkabackar.

Alla åsikter som kommer in under seminariedagen, från hemsidan och alla andra forum som kan tänkas uppkomma ska föras in i sociotopkartan. Därför är det mycket viktigt att varje åsikt kopplas till en fysisk plats, en friyta och att någon person är ansvarig för att så görs. Det behövs en koordinator som håller materialet aktuellt.

Eftersom underlaget från ungdomar och barn är relativt stort i jämförelse med andra grupper rekommenderar jag att man nu satsar på att få in åsikter från personer över 20 år. Ett sätt att göra det är att vända sig till arbetsplatser eller föreningar, på samma sätt som jag vände mig till högstadiet och gymnasiet, med en enkät. Äldre människor och människor med funktionsproblem är grupper som inte heller hörs mycket i debatten och liksom barn har de svårt att ta sig långa sträckor för att få den upplevelse de söker. Vad söker de för aktiviteter och kvaliteter och finns det att tillgå inom rimligt avstånd?

Förutom mina observationer finns det inte heller någon kunskap om den organiserade verksamheten. Skolornas friluftsdagar, var hålls de? Hur ser ridskoleundervisningen ut, finns det ridstigar i anslutning till stallet och hur tar sig barnen dit? Samma sak gäller med crossbanan och bouleföreningen i Myntparken. Har man det utrymme man behöver för att driva sin verksamhet?

Underlaget bland ungdomar var stort men de var inte särskilt nöjda med sin utemiljö. Därför krävs en fortsatt diskussion med den gruppen till dess att man vet vilka åtgärder som ska sättas in.

26. Slutord

Nu lämnar jag över det här projektet till Hedemora kommun. Jag hoppas att det ska komma till användning och glädja alla stadens invånare. Störst blir utbytet av sociotopundersökningen för brukarna om planerarna tar till sig informationen och använder sig av den i all stadsplanering och gestaltning.

Så här i efterhand kan jag tycka att valet av ämne för examensarbetet inte var alldeles lyckat. **Att göra en sociotopundersökning på bara 20 veckor är omöjligt** för en ort av Hedemoras storlek om den ska vara användbar. För mig tog det ett år av koncentrerat arbete att komma så här långt.

Den delundersökning som var mest tidskrävande var observationsundersökningen. Den förbättras också av att tiden går så att användandet under flera årstider kan observeras. Även enkätundersökningen tar lång tid, dels för att brukarna ska ges tid att besvara enkäterna och dels arbetet med att sammanställa resultatet.

Anledningen till att jag ändå fortsatte med fler undersökningar efter det att det blivit uppenbart att tiden inte skulle räcka till var att jag var nyfiken på hur resultatet skulle utfalla. Jag resonerade också så att när tiden ändå drog över kunde jag lika gärna göra ett bra jobb som går att använda och visa upp.

Under våren och sommaren 2004 hade jag ett deltidsjobb med att gestalta en park i Hedemora som på hösten blev nästan ett heltidsarbete. Att få perspektiv på sociotoparbetet tror jag har hjälpt mig att se strukturerna tydligare.

Jag tycker att sociotopmetoden har visat sig fungera bra och den ger ny information även i en så liten undersökning som den jag gjort. Inte ens i en liten stad finns någon som känner till alla platsers egenskaper och användande för alla åldersgrupper. Försök själv att räkna upp alla mötesplatser eller pulkabackar i din stad! Speciellt svårt är det att uppskatta

platsernas popularitet och betydelsen för den mentala rekreationen utan att fråga brukarna.

Gångturen är, tycker jag, sociotopmetodens kärna. Där möts brukare och planerare direkt och samtalar tillsammans om stadens rum. Om jag bara fick välja ut en enda undersökningsform för att göra en ny sociotopundersökning skulle jag välja den. Trots att den visade sig fungera så dåligt här.

Lösningen tror jag är att ägna sig åt en brukargrupp i taget. Gå runt först med en dagisgrupp och låta barnen visa sina platser där de brukar vistas, sedan göra en runda tillsammans med pensionärsföreningen och en med parkarbetarna på Bygg- och Underhållsförvaltningen, till exempel.

Om man som planerare ska använda sig enbart av gångturer får man dock akta sig för att anvisa vilka platser samtalet ska handla om. Gör man det tror jag det finns risk för att viktig information förblir gömd.

KÄLLFÖRTECKNING

Tryckta källor:

Jan Gehl (2001). *Life between Buildings – Using Public Space* (femte reviderade upplagan). Köpenhamn: The Danish Architectural Press.

Hedemora kommun, Kommunstyrelsen, Projektgruppen för en God bebyggd miljö (2002). *Ekokommunen Hedemoras strateg och mål 2003-2008*.

Hedemora kommun, Kommunstyrelsen (1999). *Hedemoras Barnplan*.

Hedemora kommun, Miljö- och Byggförvaltningen, Kristel Kängsep och Evelin Viljamas (2002). *The Public Parks in Hedemora City*.

Hedemora kommun, Miljö- och Byggförvaltningen, Jan Lindberg. Diverse trafikmätningar utförda under 2003.

Statistiska Centralbyrån. Befolkningsmängd för Hedemora kommun och olika stadsdelar.

Stockholms Stadsbyggnadskontor (2003). *Sociotophandboken – Planering av det offentliga uterummet med Stockholmarna och sociotopkartan*.

Stockholms Stadsbyggnadskontor och Gatu- och Fastighetskontoret (2002). *Sociotopkarta för parker och andra friytor i Stockholms innerstad – om metoden, dialogen och resultatet*.

Alexander Ståhle (1999). *Sociotopen som redskap i miljöplanering – idéer om människor, miljöer och stadens grönområden*. Institutionen för Landskapsplanering, SLU Ultuna.

Alexander Ståhle (2003). Stockholms parkprogram och sociotopkarta för en värdetätare stad. *Tidningen Utemiljö*, nr 5/2003 (*Gröna Fakta* sid IV-VI) Utgivare: Sveriges Trädgårdsanläggningsförbund och Movium, SLU. Mariatorps Förlag AB.

Utrednings- och statistikkontoret i Stockholm, Marianne Jacobsson (1997). *Handbok som beskriver arbetsgången i en undersökning om hur barn använder park- och naturområden*.

Utrednings- och statistikkontoret i Stockholm (2003). *Utredning om Nacka natur- och friluftsområde*.

Linda Wiking (2005). *Barns användning av utemiljöer, en studie om barnperspektiv i planeringen*. Examensarbete vid institutionen för Landskapsplanering, SLU Ultuna.

Muntliga källor:

Bo Bergström, lärare i ekologi och uthållig samhällsbyggnad på Martin Koch Gymnasiet, Hedemora. Samtal fört 20 maj 2005.

Lotta Magnusson, Sociotopkarta för Hammarby sjöstad, seminarium 27 januari 2004

Anders Sandberg, Arbetade fram den första sociotopkartan, flera samtal 2004-2005.

Bilder:

Alla kartor, diagram och bilder är gjorda av Anna Axling om inget annat anges i bildtexten.